

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK ANAYASALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE
HÜKÜMET SİSTEMİNİN EVRİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMANUR KILIÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

ARALIK 2024

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK ANAYASALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE
HÜKÜMET SİSTEMİNİN EVRİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMANUR KILIÇ
ORCID: 0000-0002-9312-3805

DANIŞMAN
DOÇ. DR. GÖKHAN DÖNMEZ

ARALIK 2024

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Türk Anayasaları Açısından Türkiye’de Hükümet Sisteminin Evrimi” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim./...../2024

İmza

Fatmanur KILIÇ

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Türk Anayasaları Açısından Türkiye’de Hükümet Sisteminin Evrimi” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır./...../2024

Tezi Hazırlayan:

İmza

Fatmanur KILIÇ

Danışman:

İmza

Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı:

İmza

Doç. Dr. Veysel ERAT

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Fatmanur KILIÇ tarafından hazırlanan “Türk Anayasaları Açısından Türkiye’de Hükümet Sisteminin Evrimi” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 2024 tarihinde, yapılmış ve tezin oy birliği/oy çokluğu ile kabul/red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

Danışman: Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
(Bitlis Eren Üniversitesi)

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL / Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL / Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans / doktora tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

.... / / 2024

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**TÜRK ANAYASALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN
EVRİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatmanur KILIÇ

Danışman: Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ

Kasım 2024

ÖZET

Dünya üzerindeki yönetim sistemleri demokratik ve antidemokratik sistemler olarak birbirinden ayırmak mümkündür. Tarihsel süreçte pek çok yönetim sistemi denenmiş ve bunların bir kısmı günümüzde varlığını hâlâ sürdürmektedir. Bir kısmından ise günümüze uzanan süreçte vazgeçilmiştir.

Toplumun içinde yaşayan fertleriyle ilişkilerini, iç ve dış güvencelerini sağlayan kurum veya güç hükümet olarak tanımlanabilmektedir. Tarih boyunca devletlerin uygulamış olduğu yönetime yönelik uygulamalar hükümet sistemleri olarak adlandırılmıştır. Devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının birbirleriyle olan ilişkileri hükümet sistemlerinin tasnifinde temel ölçüt olarak alınmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarının birleşimi ya da ayrılması, organların birbirleri arasındaki bağlarının nasıl olacağı, organların nasıl kullanılacağı ve kimler tarafından oluşturulacağı gibi sorular hükümet sisteminin nasıl oluştuğuna cevap vermektedir.

Kuvvetlerin birliğinden ve kuvvetlerin ayrılığında meydana gelen hükümet sistemlerinden bahsetmemiz mümkündür. Kuvvetlerin yasama organında birleşmesi durumunda meclis hükümeti sisteminden, yürütme organında birleşmesi durumunda ise mutlak monarşi ve diktatörlük sisteminden bahsedebiliriz. Kuvvetlerin ayrılığı sistemine baktığımızda ise bu da kendi arasında yumuşak ve sert ayrılık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı sistemini parlamenter sistem, sert ayrılığı sistemini ise başkanlık ve yarı-başkanlık hükümet sistemi oluşturmaktadır. Bu çalışmada öncelikle hükümet sistemlerinin tanımı ve detaylıca açıklaması yapılmış olup, dünya

genelinde ÷lkemize uzanan ve ÷lkemizde geçmişten g÷n÷m÷ze kadar uygulanmış olan h÷k÷met sistemleri açıklanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu h÷k÷met sistemleri ile tarihimizden izler taşıyan anayasaların oluşumu detaylandırılarak açıklanmıştır. 1876 Kanun-i Esasi ile başlayan anayasal yolculuk 1921, 1924, 1961 ve bug÷nk÷ 1982 Anayasası ile başladığı yolculukta pek çok değişikliğe uğramıştır. ÷lkemizde h÷k÷met sistemi tartışmaları geçmişten g÷n÷m÷ze h÷len devam etmektedir. Demokrasi alanında yaşanan gelişmelerle birlikte geçmişten g÷n÷m÷ze s÷regelen başkanlık h÷k÷met sistemi tartışmaları da 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler ile d÷nyada benzerine rastlanılmayan yeni oluşumlu "*T÷rk Tipi Başkanlık Sistemi*" ya da "*Cumhurbaşkanlığı H÷k÷met Sistemi*" olarak tartışmalara bir soluk vermiştir.

Çalışmanın son b÷l÷m÷nde ise ÷lkemizde uygulama alanı bulan Cumhurbaşkanlığı H÷k÷met Sisteminden nceki s÷reci, yeni sisteme geçiş s÷recini ve yeni sistemin özellikleri ile sisteme karşı getirilen öneri ve eleştiri konuları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuvvetler birliği, Kuvvetler ayrılığı, Parlamenter sistem, Cumhurbaşkanlığı h÷k÷met sistemi, Başkanlık sistemi

Republic of Türkiye

Bitlis Eren University Graduate School

Department of Public Administration

**THE EVOLUTION OF THE SYSTEM OF GOVERNMENT IN TÜRKİYE
FROM THE PERSPECTIVE OF TURKISH CONSTITUTIONS**

Master Thesis

Fatmanur KILIÇ

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan DÖNMEZ

November 2024

ABSTRACT

It is possible to distinguish between democratic and antidemocratic systems of governance in the world. Many governance systems have been tried in the historical process and some of them still exist today. Some of them have been abandoned in the process leading up to the present day.

The institution or power that ensures the relations of the society with its members living in it and its internal and external guarantees can be defined as the government. Throughout history, the governance practices implemented by states have been called government systems. The relations between the legislative, executive and judicial organs of the state, which are the basic organs of the state, are taken as the basic criterion in the classification of government systems. Questions such as the combination or separation of the legislative, executive and judicial organs, how the organs will be connected to each other, how the organs will be used and by whom they will be formed answer how the government system is formed.

It is possible to talk about government systems consisting of unity of powers and separation of powers. If the powers are united in the legislative body, we can talk about the parliamentary government system, and if they are united in the executive body, we can talk about the absolute monarchy and dictatorship system. When we look at the system of separation of powers, this is divided into two as soft and hard separation. The soft separation of powers system is the parliamentary system, while the hard separation

of powers system is the presidential and semi-presidential government system. In this study, first of all, the definition and detailed explanation of the government systems have been made and the government systems that have been applied in our country from the past to the present have been explained.

The government systems implemented by the Ottoman Empire and the formation of constitutions bearing traces from our history are explained in detail. The constitutional journey that started with the 1876 Kanun-i Esasi has undergone many changes in 1921, 1924, 1961 and today's 1982 Constitution. Discussions on the system of government in our country continue from the past to the present. Along with the developments in the field of democracy, the debates on the presidential government system, which have been continuing from the past to the present, have given a breath of fresh air to the debates as the "Turkish Type Presidential System" or "Presidential Government System" with the amendments made in the 1982 Constitution.

In the last part of the study, the process before the Presidential Government System, the transition to the new system, the features of the new system and the suggestions and criticisms against the system are discussed.

Keywords: Unity of powers, Separation of powers, Parliamentary system, Presidential government system, Presidential system.

TEŐEKKÖR

Bu alıőmanın gerekleőtirilmesinde, tezin ilk ve son aőamasına kadar yanımda olan, bilgi ve birikimlerini benden esirgemeyip bana yol gōsteren saygıdeğer danışman hocam; Doç. Dr. Gōkhan DÖNMEZ'e, hayatımın her dōneminde beni destekleyen ve yanımda olan sevgili aileme ve çalıőmam boyunca benden yardımını bir an olsun esirgemeyip beni sōrekli motive eden değerli kuzenim Yakup MENTEŐE'ye sonsuz teőekkōrlerimi sunarım.

Fatmanur KILIÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1 HÜKÜMET SİSTEMLERİ	5
1.1 Genel Olarak Hükümet Düzenleri.....	5
1.2 Kuvvetler Birliği Sistemleri.....	8
1.2.1 Yürütme Organında Birleşme.....	10
1.2.1.1 Mutlak Monarşi	10
1.2.1.2 Diktatörlük	12
1.2.2 Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti	13
1.3 Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri.....	16
1.3.1 Parlamenter Sistem.....	20
1.3.2 Başkanlık Sistemi.....	23
1.3.3 Yarı Başkanlık Sistem.....	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
2 OSMANLI-TÜRK ANAYASALARINDA HÜKÜMET SİSTEMLERİ	34
2.1 Genel Olarak.....	34
2.2 1876 Kanun-i Esasi Döneminde Hükümet Sistemi (Mutlak Monarşi).....	37
2.3 1921 Anayasası'nda Hükümet Sistemi (Meclis Hükümeti)	45
2.4 1924 Anayasası'nda Hükümet Sistemi (Kuvvetler Birliği Görevler Ayrılığı).....	50
2.5 1961 Anayasası'nda Hükümet Sistemi (Parlamenter Sistem)	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	58
3 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE HÜKÜMET SİSTEMİ	58
3.1 1982 Anayasası'nda Hükümet Sistemi.....	58
3.1.1 28 Ağustos 2014'ten önceki dönem (Parlamenter Sistem)	59
3.1.2 28 Ağustos 2014-9 Temmuz 2018 Arası dönem (Yarı Başkanlık)	63
3.1.3 9 Temmuz 2018 Sonrası dönem (CBHS)	65

3.2	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	68
3.3	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Getirilen Eleştiri ve Öneriler	83
3.3.1	Olumlu Eleştiriler	83
3.3.2	Olumsuz Eleştiriler	85
3.3.3	Aksayan Yönlerin Düzeltilmesi için Getirilen Öneriler	87
SONUÇ		92
KAYNAKLAR.....		95

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 3.1 1982 Anayasası Hükümet Sistemindeki Niteliksel Dönüşümler	59
Çizelge 3.2 9 Temmuz 2008 Öncesi ile 9 Temmuz 2018 Sonrasında Meydana Gelen Değişiklikler	66
Çizelge 3.3 Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı	74
Çizelge 3.4 Türkiye – ABD Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması	81
Çizelge 3.5 Parti Gruplarının Öneri ve Eleştirileri	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Hükümet Sistemleri	7
Şekil 1.2 Monarşi Çeşitleri	10
Şekil 2.1 Kanun Yapma Usulü	44

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CBHS	: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
OHAL	: Olağanüstü Hâl
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Yeryüzünde bulunan ülkelerin yönetim düzenleri tek tip politik düzeni içermeyip farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar ülkelerin kendilerine ait gelenek ve göreneklerinden kaynaklanır ve mevcut yasal düzenlemelerinden ötürü yasama ve yürütme organlarının birbirleri ile uyumlu biçimde oluşturulması mevzubahsini içermektedir. Yasama ve yürütme erkleri arasındaki uyum hükümet sistemleri açısından önem arz etmektedir.¹

Bir devletin işleyişini en iyi hükümet sistemlerine baktığımızda görebiliriz. Yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişki ile erklerden hangisinin eşit veya üstün olması durumu kurucu iktidara göre belirlenir. Bu belirleme ile mevcut siyasi rejimin özellikleri ortaya çıkmış olur.²

Kuvvetler birliği sistemleri, erklerin bir arada ve tek elde yürütülmesiyle oluşan sistemdir. Kuvvetler ayrılığı sistemleri ise erklerin birbirleri üzerinde üstünlüğünün bulunmadığı ve nispeten daha bağımsız yürütülen sistemlerdir.³

Hükümet sistemlerinde demokratik ve antidemokratik rejimler olmak üzere iki ana ayrıma gidilebilir.⁴ Kuvvetler ayrılığına dayalı hükümet sistemlerini demokratik rejim sınıfında, kuvvetlerin birliğine dayalı sistemleri ise antidemokratik rejim sınıfında değerlendirmek mümkündür. Antidemokratik rejim sisteminde yer aldığı varsayılan kuvvetlerin birliği sisteminde yer aldığı hâlde demokratik rejimin örneği olan Meclis Hükümeti Sistemi bu durumun tek istisnasıdır.

Konkordanz yönetim sistemi ise meclis hükümeti sistemine benzer bir hükümet sistemi olup İsviçre’de uygulanmaktadır. Konkordanz yönetim sisteminin, kuvvetler ayrılığında dayalı hükümet sistemlerinin içerisinde yer aldığı belirtilmektedir. Bu sistem bir yanıyla başkanlık sistemini akla getirirken diğer yanıyla parlamenter sistemi akıllara getirmektedir. Fakat Konkordanz yönetim sistemi bu iki sistemden de farklı

¹ Gökyay Akgün. *Yeni Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi, 2019. s. 1.

² Aysena Alkan. *Türkiye ve Güney Kore Hükümet Sistemlerinin Yönetim Yapısı Bağlamında Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2021. s. 1.

³ Cemal Koyuncu. *Türkiye Örneğinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama ve Yürütme İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2021. s. 1.

⁴ Mehmet Arı. “Yeni Anayasa Tartışmaları ve Hükümet Sistemi Arayışları.” *Politik Ekonomik Kuram Ulusal Sosyal Dergisi* 2. 1 (2018): 88.

çalışmaktadır. Geniş katılımı ve daha demokratik bir yönetim anlayışını benimsemektedir.⁵

Türk toplumu tarihsel süreç içerisinde bugüne kadar demokrasi ilkesini benimsemiştir ve demokratikleşme yolunda verilen kararların da destekçisi olmuştur. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı Osmanlı Devleti'nde Türk demokrasisini belirleyen en temel belge olmakla beraber kurumsal yapıların oluştuğu ve siyasi katılımın sağlandığı bir dönem olarak dönüm noktası niteliğindedir.⁶ 1839 Tanzimat Fermanı'nı 1856 Islahat Fermanı ve Türk tarihinin ilk anayasası olarak kabul edilen Kanun-i Esasi takip etmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde anayasal gelişmeler meydana gelmiştir.

Bu çalışmanın ilk kısmında genellikle hükümet düzenlerinin tanımı yapılmış, dünyada ve ülkemizde uygulanan hükümet düzenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Kuvvetlerin birliğine dayanan sistemler de kendi içerisinde iki ana başlığa ayrılmıştır. Kuvvetlerin yürütmeye birleşmesi durumunda Diktatörlük ve Mutlak Monarşi yönetimlerinden; kuvvetlerin yasama erkinde bir araya getirdiği durumlarda ise Meclis Hükümeti düzeninden söz etmek mümkündür.

Kuvvetler ayrılığı sistemleri ise yumuşak ve sert ayrılık ayrımına tabi tutulmuş olup, kuvvetlerin yumuşak ayrılığında Parlamenter Hükümet Sisteminden, kuvvetlerin sert ayrılığı durumunda da Yarı Başkanlık ve Başkanlık Hükümet Sistemlerinden ve bu sistemleri uygulayan ülkelerden bahsedilmiştir.

İkinci bölüme geldiğimizde ise uzun yıllarca ülkemizde sorun teşkil eden hükümet sistemlerinin ne olduğuna ve Osmanlı'dan günümüze kadar gelinen süreçte yaşanan demokratikleşme adımlarıyla beraber Türkiye'de uygulama alanı bulmuş hükümet sistemleri tek tek incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine doğru ilan edilen 1876 Kanun-i Esasi ile çift meclisli ilk parlamento kurulmuştur. Kanun-i Esasi'nin yürütme erki sadrazam, nazırlar ve Padişah'tan oluşmuştur. Padişaha kısıtlamasız yetkiler tanınmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile da mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş sağlanmış ve

⁵ Gökhan Dönmez. "Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Hükümet Sistemleri." *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*. Ed. Gökhan Dönmez. Ankara: Adalet Yayınevi, 2024, s. 92.

⁶ Gökmen Kantar. "Demokrasi ve Türk Demokratikleşmesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi." *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6. 1 (2020): 123-124.

padişahın yürütmedeki gücü zayıflatılıp Bakanlar Kurulu'na doğru kaymasına neden olmuştur.

TBMM'nin açılmasıyla beraber 24 maddelik 1921 Anayasası İcra Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanmıştır. Bu süreçte Kanun-i Esasi yürürlükten kaldırılmamıştır. 1921 Anayasası millet egemenliğini esas aldığı için Meşrutî Monarşiyi sona erdirmiştir. 1921 Anayasası'nın hükümet sistemi Meclis Hükümeti Sistemidir. 1921 Anayasası, 1924 Anayasası'nın kabulü ile yürürlükten kaldırılmıştır. 1924 Anayasası Meclis Hükümeti Sistemi ile Parlamenter Sistemin özelliklerini bir arada taşıdığı için karma bir hükümet sistemini uygulamıştır.⁷

1924 Anayasası'nı yürürlükten kaldıran 1961 Anayasası ise Saf Parlamenter Sistemi benimsemiştir. 1961 Anayasası'nda yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. 1961 Anayasası'nın benimsediği parlamenter hükümet sisteminin sebep olduğu koalisyonlu hükümetler ülkemizde birden çok krize sebep olmuştur. Bunlardan ötürü ülkemizde 1970'lerden başlanmak üzere "*Başkanlık Sistemi*" tartışmaları gündeme gelmiştir.

Çalışmanın son bölümüne geldiğimizde ise 1961 Anayasası'nı sona erdiren tıpkı kendisi gibi darbe ile oluşturulan 1982 Anayasası'nın ilanı ve benimsemiş olduğu hükümet sistemi açıklanmaya çalışılmıştır. 1982 Anayasası da Saf Parlamenter Hükümet Sistemini benimsemiştir. Türkiye'de yaşanan hükümet krizleri devam etmiş ve başkanlık sistemi tartışmalarına yeniden değinilmiştir.⁸

Bu bölümde 1982 Anayasası'nın ilk halindeki hükümet sistemi ile yıllar içerisinde değişiklik gösteren ve uygulama alanı bulan hükümet sistemleri alt başlıklar halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin 2007 yılında halk tarafından yapılmasıyla çift başlılık krizi daha da derinleşmiştir. Geniş yetkilerle donatılan Cumhurbaşkanının halk tarafından da seçilecek olması bu sistemin yarı başkanlık sistemine benzetilmesine neden olmuştur. 2017 yılında yapılan referandum ile Anayasa değişikliğine gidilmiştir. Referandum sonucunda Türk siyasal sisteminde keskin bir ayrıma sebep olan

⁷ Yusuf Can Demir. *Türk Anayasalarında Hükümet Biçimleri ve 1982 Anayasası Değişikliği Üzerine Yapılan Tartışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2018. s. 1.

⁸ Demir, s. 2.

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine” geçilmiştir. Geçilen bu yeni sistem her ne kadar Başkanlık sistemine benzetilse de bazı özellikleri ile Başkanlık sisteminden ayrılmıştır.⁹

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin kendine has özellikleri son bölümde açıklanmaya çalışılmış ve bu sisteme yönelik yapılan eleştiriler ve öneriler de anlatılmaya çalışılmıştır.

⁹ Demir, s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 HÜKÜMET SİSTEMLERİ

1.1 Genel Olarak Hükümet Düzenleri

Hükümet düzenlerinin çeşitliliğine göre yürütme organının yapısı değişmektedir. Bu sebeple hükümet kavramını tanımlamak hükümet sistemlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Hükümet, siyaset bilimi ve hukuk alanında biri kapalı, diğeri açık anlamda kullanılabilen ve farklı anlamları olan bir nosyondur.¹⁰

Siyasi yönetim, devletin görevlerini yerine getirebilmesini sağlayabilen yetkili organ veya yürütme organı olarak ifade edilebilmektedir. Başka bir ifadeyle, toplum içinde yaşayan fertlerin birbirleriyle ilişkilerini, iç ve dış güvencelerini sağlayarak bireylerin her türlü gereksinimlerini karşılayabilen, tek ya da birkaç kişiden oluşabilen bir yönetici güç olarak tanımlanabilmektedir.¹¹

Kavram olarak hükümet sistemine baktığımızda ise evrensel ve herkesçe kabul gören bir tanımının bulunmadığını görmekteyiz. Genel bir tanım yapılması gerekirse hükümet sistemleri, devlet içerisindeki kuvvetlerin düzenlenişi ve dağılımı bakımından demokratik olmayan rejimlerde ve anayasal demokrasilerde uygulanan kurum ve kurallar bütünü olarak tanımlanabilmektedir.¹²

Hükümet sistemi, Hermann'a göre siyasal sistemin bir ögesidir. Hükümet sistemi, bir ülkedeki seçim sistemi, siyasal partiler, sosyoloji ve tarih, ekonomik alt yapı ile siyasi kültür gibi siyasetle dolaylı veya doğrudan ilişkili bütün kurum, değer ve normları içine alan siyasal sistemin bir unsurudur.¹³

¹⁰ Gülnihal Ahter Yakacak. *Hükümet Sistemlerinde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2014. 4.

¹¹ Fatih Al. *Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci ve Parlamenter Sisteme Geçiş*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2017. s. 13.

¹² Yakacak, s. 4.

¹³ Abdullah Sargut. *Siyasal İstikrar ve Hükümet Sistemleri İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2018. s. 5.

Hükümet sistemi kavramının yerine siyasal rejim veya siyasal sistem kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir. Zaman zaman hükümet sistemleri kavramlarının yerine demokratik sistemler kavramının kullanıldığını da görmekteyiz.¹⁴

Hükümet sistemleri, kuvvetlerinin ilişkisi ve dağılımı esas alınarak açıklanabilmektedir. Sınıflandırması ise hem siyaset biliminin hem de hukukun konusudur.¹⁵

Hükümet sistemi Erdoğan'a göre, bir devletin içinde bulundurduğu yasama erki ve yürütme erkinin, söz konusu erklere tanınmış yetkilerin ve söz konusu yetkileri uygulayabilecek bireylerin ne şekilde düzenlendiğini, birbirleri ile ne şekilde ilişki içerisinde bulunması gerektiğini anlatan bir nosyondur.¹⁶

Hekimoğlu hükümet sistemi kavramını, devlet içerisindeki kuvvetlerin düzenlenişi ve dağılımı bakımından demokratik olmayan rejimlerde ve anayasal demokrasilerde uygulanan kurumlar ve kurallar dizgesinin bütünü olarak tanımlanmıştır.¹⁷

Korkmaz'ın düşüncesine göre, devletin yürütme, yasama ve yargı organlarının nasıl birleşeceği ya da ayrılacağı, organların birbirleri arasındaki bağların nasıl olacağı ve organların kimler tarafından oluşturulabileceği, oluşan organların nasıl kullanılabilceği sorularına cevap olabilecek seçeneklerin hükümet sistemini oluşturduğundan söz etmektedir.¹⁸

Devlet, elinde yasama, yürütme ve yargı erklerini bulunduran bir tüzel kişiliktir. Bu erkler arasındaki ilişki hükümet sistemlerinin tasnifinde esas alınmaktadır. Hükümet sistemine verilen isim ne olursa olsun, demokratik toplumlarda erklerin içerisinde yargı erkinin bağımsızlığı esas alınmaktadır. Dolayısıyla yasama ve yürütme organları

¹⁴ Hikmet Salahaddin Gezici. *Türkiye'de Hükümet Sistemi Arayışları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2018. s. 38.

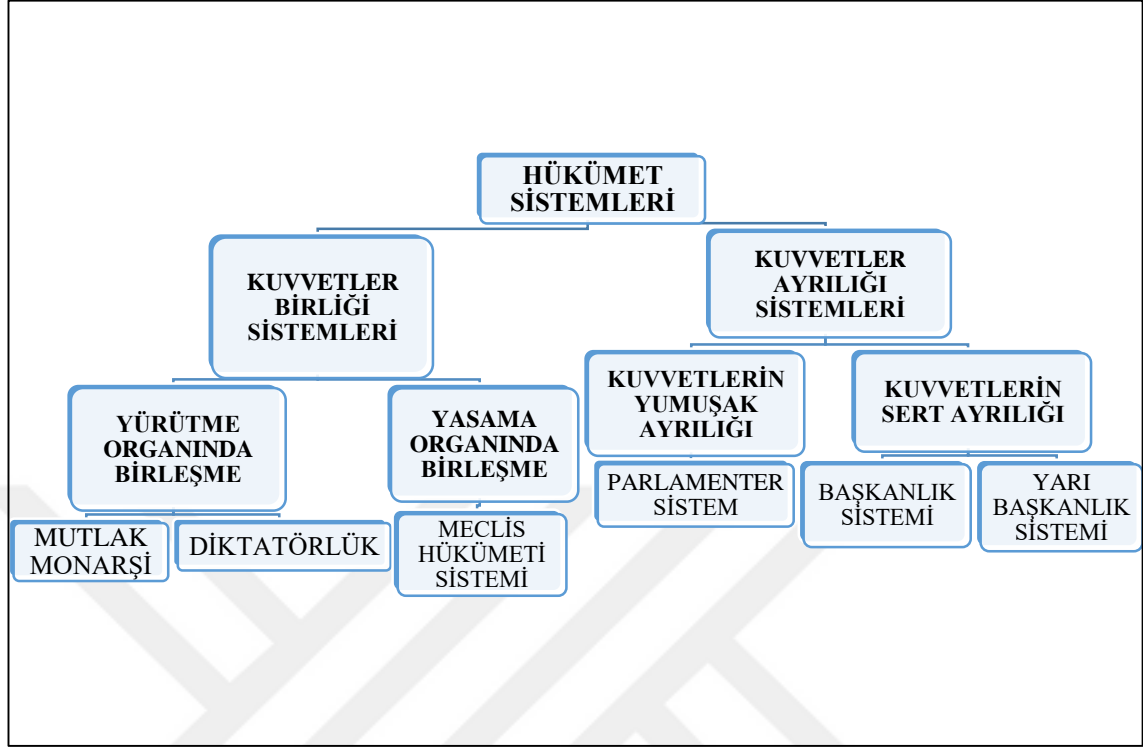
¹⁵ Ömer Şafak Kalkar. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne Yönelik Bir İçerik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2020. s. 4.

¹⁶ Mustafa Erdoğan. Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye. *Özgürlük Araştırmaları Derneği Liberal Perspektif: Analiz*. 2016. s. 6.

¹⁷ Kalkar, s. 4.

¹⁸ Tuğrul Korkmaz. "Hükümet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz." *Akademik Hassasiyetler* 3. 6(2016): 44.

arasındaki ilişkiler hükümet sistemlerinin tespitinde belirleyici bir rol almaktadır. Bu ilişkiyi aşağıda yer alan şekil tablosunda kısaca görebiliriz:¹⁹

Şekil 1.1 Hükümet Sistemleri

Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişki baz alındığında, kuvvetler birliğini ve kuvvetler ayrılığını esas alan sistemler ortaya çıkmaktadır.²⁰

Kuvvetlerin bir arada bulunduğu hükümet düzenlerinde, organların yürütme erki ya da yasama erkinde bir araya gelmesine göre iki farklı şekli bulunmaktadır. Meclis hükümeti sistemi, organların yasama erkinde birleştiği zaman ortaya çıkmaktadır. Mutlak monarşi veya diktatörlük ise erklerin yürütme organı üzerinde birleşmesi durumunda söz konusudur.

Kuvvetler ayrılığına bağlı hükümet sistemleri ise erklerin yumuşak ve sert ayrılığı ölçütüne göre yapılmaktadır.²¹ Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı düzeni parlamenter sistemi

¹⁹ Mustafa Işık. *Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Parlamenter Sisteme Yöneltilen Eleştiriler: Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2017. s.9-10.

²⁰ Işık, s. 10.

²¹ Mehmet Kiremitçi. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019. s. 5.

meydana getirirken, kuvvetlerin sert ayrılığı düzeninde ise yarı-başkanlık hükümet düzeni ile başkanlık hükümet düzeni oluşturmuştur.²²

1.2 Kuvvetler Birliği Sistemleri

Güçlerin belirli bir merkezde toplanmasıyla oluşan sisteme kuvvetler birliği sistemi denilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kuvvetler birliği, kuvvetler ayrılığı sisteminden çok daha öncelerine dayanmaktadır.

Kuvvetler birliği sisteminde kamu gücü tek merkezde toplanmıştır. Tarihin bazı dönemlerinde antidemokratik özelliklere sahip kuvvetler birliği anlayışı Jean Bodin, Thomas Hobbes, Niccolo di Bernado dei Machiavelli, Jean- Jacques Rousseau, Sir Francis Bacon gibi düşünürlerce katı bir şekilde desteklenmiştir.

Jean Bodin, en iyi iktidarın monarşi ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. Birden fazla kişinin iktidarın güçlerini elinde bulundurması Bodin'e göre egemenliğe aykırılık teşkil ettiği için bu yetkilerin tek kişi elinde toplanması, kamu düzenini sağlayabilecek en uygun düzen olarak kabul edilmiştir.

Machiavelli, mutlak monarşiyi en etkili savunular arasında yer almıştır. Machiavelli'ye göre, güç belirli bir merkezde toplanmalıdır. Birlik ve barış ortamının da yalnızca mutlak monarşi ile sağlanabileceğine vurgu yapmıştır. Hükümdarın otoriteyi sağlayabilmesi için her türlü yola başvurusu meşruluk göstergesi olarak görülebilmektedir. Bu durum ise yalnızca kuvvetler birliği sisteminden doğan mutlak monarşi ile gerçekleşmektedir.

Sir Francis Bacon, kuvvetler birliği sisteminin var olması gerektiğini söylemiştir. Bu kapsamda merkezi otoritenin güçlendirilebilmesi adına en ideal yönetim şeklinin kalıtsal monarşi olduğunu vurgulamıştır.²³

Kuvvetler birliğinde güçler bazen yasama da bazen de yürütme de toplanabilmektedir. Devletin en güçlü organı, gücün tek elde toplandığı organla doğru orantılıdır.²⁴

Kuvvetler birliği sistemlerinden olan diktatörlükte, yürütme, yasama kimi zaman yargı yetkisi dâhil tüm yetkiler sadece tek bir şahısta toplanır ve yönetim önceden yerleşik

²² Alparslan Polat. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2019. s. 7.

²³ Polat, s. 7-8.

²⁴ Demir, s. 4.

ve belli bir düzene göre işlemez. Otoriter diktatörlük ve totaliter diktatörlük olmak üzere diktatörlükler kendi aralarında ikiye ayrılmaktadır.²⁵

Totaliter diktatörlüğe baktığımızda, toptancı bir ideoloji, yaygın terör, anti plüralizm ve kütleli tek parti diktatörlüğün tamamlayıcı parçaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Totaliter diktatörlük siyasal, hukuksal ve toplumsal diğer olguların siyasal iktidarın güç odağı hâline gelmesine izin verilmez. İktidar odağı tektir ve kütleli bir biçimde tek bir parti etrafında yapılırlar. Bu iktidar odağının ana teması ise ideolojidir. Totaliter devletin en önemli araçlarından biri de terördür. Halk, muhtemel olgular ve muhalif olaylarla dehşete düşürülerek, yıkılabilir ve yok edilebilir.

Otoriter diktatörlük ise totaliter diktatörlükten farklılık göstermektedir. Totaliterlikte ideoloji ön planda yer alırken otoriterlikte bunun yerini zihniyet alır. İdeolojiden öte bir zihniyete dayanan otoriter diktatörlük, kısıtlı da olsa plüralizme bir yer verebilir.

Totaliter ve otoriter diktatörlükler bazı yönlerden ayrılırlar da uygulamada birbirlerine benzeyen yönleri bulunmaktadır.

Kuvvetler birliği sistemlerinden biri de monarşidir. Monarşide, yasama, hatta yargı kuvvetleri de yürütme organı bünyesinde toplanmıştır. Monarşide diktatörlükten farklı olarak, yönetimin yetkisi haiz hükümdar, padişah, hakan ya da kral tarafından öncesinden belirlenen kurallar bütünü etrafında işleyen bir sisteme sahiptir.

İktidar tekel ve tekildir. Egemen veya hükümdar, normları oluşturan tek kuvvettir. Bu bağlamda anayasal monarşi, kuvvetler birliği esasına dayanan monarşi sisteminden bu yönüyle ayrılır. Anayasal monarşi, anayasal demokrasinin tüm yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Kuvvetler birliği esasına dayanan diğer bir hükümet sistemi de meclis hükümeti sistemidir. Meclis hükümeti sisteminde, yasama ve yürütme yetkileri yasama da toplanmıştır. İlk örneğine İsviçre’de rastlanılan meclis hükümeti sistemi 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile uygulanarak yerini almıştır.²⁶

Meclis hükümeti sistemi, konvansiyonel sistem şeklinde belirtilir ve bu sistemde yürütme ve yasama organları yasama yetkisini haiz mecliste toplar. Düzenleme yetkisine

²⁵ Semih Batur Kaya. *Hükümet Sistemi Sınıflandırılmasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Analizi*. (Doktora Tezi). Trabzon: Trabzon Üniversitesi, 2021. s. 16.

²⁶ Kaya, s. 17-18.

sahip olan meclis, ortaya çıkardığı kuralların icrasını kendi üyeleri arasından seçtiği icra vekilleri aracılığıyla kullanır.²⁷

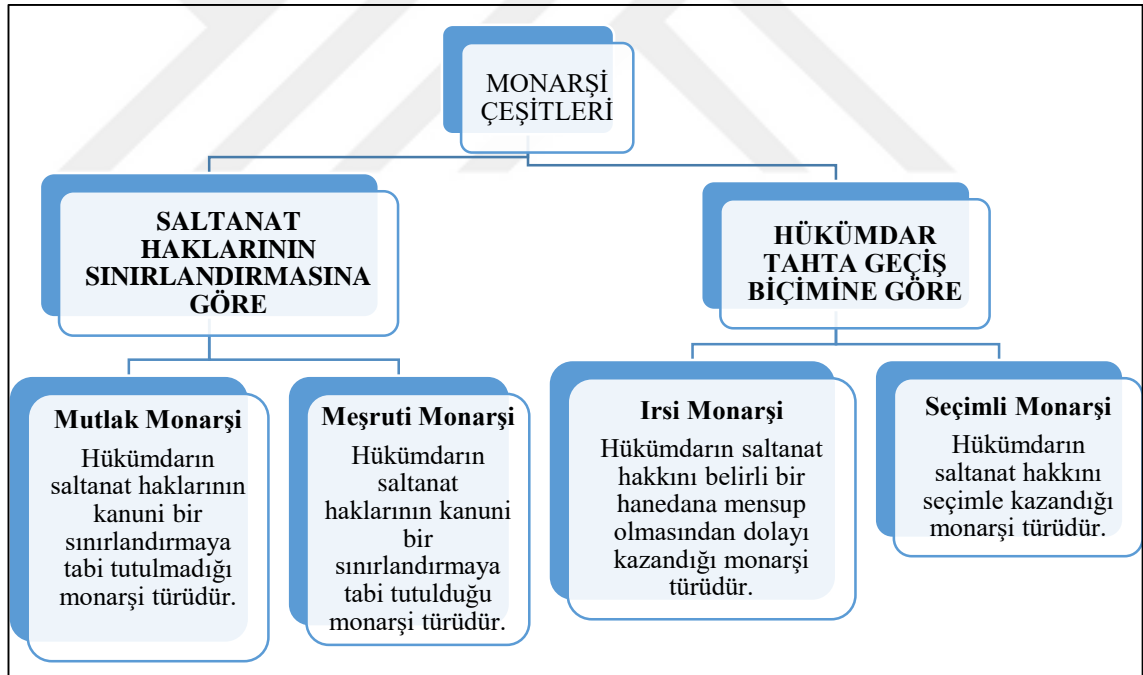
1.2.1 Yürütme Organında Birleşme

Yürütme ve yasama erkleri yürütme organında birleşmiştir. Yürütme organı kanunları yürütürken aynı zamanda bu yürüttüğü kanunları da kendisi koymaktadır. Yürütme organında birleşme kendi arasında mutlak monarşi ve diktatörlük olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.2.1.1 Mutlak Monarşi

Monarşi kelimesi Fransızca olup, monarchie kelimesi ile dilimize girmiştir. Monarchie kelimesi ise tek şef anlamına gelen yunanca monos archos kelimesinden gelmektedir. Türkçe’de monarşi yerine, hükümdarlık, sultanlık veya saltanat, padişahlık, kraliyet veya krallık gibi çeşitli terimler kullanılabilir. ²⁸

Monarşi çeşitlerini aşağıda yer alan şekil tablosunda gösterebiliriz.²⁸

Şekil 1.2 Monarşi Çeşitleri ²⁹

²⁷ Kaya, s. 18.

²⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020. s. 520.

²⁹ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020. s. 520-521.

Monarşiler ayrıca “*patrimonyal monarşi*” ve “*patriyarkal monarşi*” olarak ayrı bir ayrıma tabi tutulmuştur.³⁰

Aristoteles, yönetici sayılarına göre monarşiyi üç bölümde ele almıştır. Aristo’ya göre, tek kişinin yönetimin başında oluşu monarşi olarak nitelendirilmiştir. Yönetimin azınlığın eline geçmesi durumu ise aristokrasi olarak ifade edilmiştir. Çoğunluğun yönetimi ele geçirdiği durum da politeia olarak adlandırılmıştır. Yani monarşi Aristo’ya göre sadece bir kişinin hükümrانlığını ifade etmektedir.³¹

En eski tarih dönemlerinde yaygın bir şekilde ortaya çıkan devlet şekillerinin en basiti olarak karşımıza çıkabilen antidemokratik hükümet sistemlerinden ilkini, kuvvetlerin yürütme organında birleşmesi ile ortaya çıkan sınırsız veya mutlak monarşi oluşturmaktadır.³²

Hükümdarın, yasama ve yürütme kuvvetlerini elinde topladığı hükümet sistemine mutlak monarşi denmektedir. Mutlak monarşi de, en yüksek ve tek otorite sahibi hükümdardır.³³

Meşruti monarşi ile mutlak monarşi birbirinden farklıdır. Bunları birbirine karıştırmamak gerekir. Meşruti monarşi de kuvvetler ayrılığı söz konusudur ve organlar tek elde toplanmaz. Japonya, İsveç, İspanya, Lüksemburg, Danimarka, İngiltere ve Belçika gibi ülkelerin yönetim şekli meşruti monarşidir.

Devlet güçlerinin tek bir kişinin yönetiminde bulunması da mutlak monarşi olarak tanımlanır. Mutlak monarşi antidemokratik, meşruti monarşi ise demokratik sistemdir.³⁴

Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkelerin antidemokratik monarşi sistemi ile yönetildiğini söyleyebiliriz.

Hüseyin Nail Kubalı’ya göre monarşi, ilkel bir devlet şekli olarak görünmektedir.³⁵

Avrupa’da bugünün koşullarında mutlak monarşi kalmamıştır.³⁶

³⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 520-521.

³¹ Kemal Gözler, “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu.”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 54. 1 (1999): 53.

³² Polat, s. 10.

³³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 521.

³⁴ Demir, s. 5.

³⁵ Gözler, *Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu*, s. 55-56.

³⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 522.

1.2.1.2 Diktatörlük

Diktatörlük kelimesi, eski ismiyle tiranlık olarak bilinmektedir. Günümüzde ise despotizm ve tiranlık yalnızca birer isim olarak geçmektedir.³⁷

Diktatör yönetim sistemi, totalitarizm, otoriterizm gibi kavramlarla da eş anlamlı olacak şekilde kullanılabilmiştir.³⁸

Milattan önce 5. yüzyılda Yunanlılar bir kişinin hüküm sahibi olduğunu belirtmek istediklerinde kral ya da tiran isimlerini kullanmışlardır.

20. yüzyılın başlarından itibaren demokrasiye karşıt olan diktatörlük, hükümet şekillerini almaya başlamıştır. Çok önceden yapılan sınıflandırmaların aksine demokrasi, monarşi ve aristokrasi üçlüsü üzerinde durulan varyasyonlar, siyasal rejimler içerisinde tartışmaya yol açan demokrasi ve diktatörlük ikircikliği içerisinde tükenmiştir.

Belirli bir bölgede bireyler üzerinde bağlayıcılığı bulunan yasaların oluşturulma şekli, demokrasi ve diktatörlüğün birbirinden nasıl ayrıldığını görebilmemize olanak sağlar.

Demokrasilerde kanunlar, vatandaşların seçmiş olduğu kişiler tarafından hazırlanırken, diktatörlükte ise yukarıdan yapılan dayatma ile yasalar hazırlanmaktadır.³⁹

Yürütme, yasama ve de yargı kuvvetlerinin yalnızca tek kişide veya belli bir grupta toplandığı rejime diktatörlük denmektedir. Diktatörlükler, demokratik rejimler değildir.⁴⁰

Belirli dönemlerde kendi meşruiyetlerini güçlendirebilmek adına sözde demokratik olan yollara başvuran diktatörler, sonucunu önceden bildikleri seçimler aracılığıyla varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Yapılan bu seçimlerde baskılar oldukça fazla olduğundan özgür düşünceler yansıtılmamaktadır. Bununla beraber muhalefet yalnızca diktatörün izin verdiği ölçüde var olabilmektedir. Böylelikle yapılan bu seçimler demokrasiden oldukça uzaktır.⁴¹

³⁷ Demir, s. 7.

³⁸ Koyuncu, s. 10.

³⁹ Demir, s. 7.

⁴⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 625.

⁴¹ Koyuncu, s. 11.

Seçimlerle sağlaştırılan bu tür diktatörlüklere, plebisiter diktatörlükler denilebilmektedir. Çok çeşidi olan diktatörlükleri Gözler, otoriter diktatörlük ve totaliter diktatörlük olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Juan Linz'den yararlanacak olursak otoriter diktatörlükleri, ideolojiye bağlı olmayıp zihniyete dayanan, plüralizme sınırlı bir yer veren, yoğun ve yaygın bir katılma ve siyasal mobilizasyon yaratmayan rejimler olarak ifade edebiliriz.

Tarihte ve günümüzde otoriter diktatörlüklere birçok örnek verebiliriz. Irak'da Saddam, Portekiz'de Salazar, Libya'da Kaddafi, İspanya'da Franko dönemi ve Güney Amerika ve Afrika'da görülen anti-demokratik rejimlerin birçoğu bu niteliktedir.

Totaliter diktatörlük, toptancı ideolojinin, yaygın terörün, anti plüralizmin ve kütleli tek partinin bulunduğu bir diktatörlük olarak ifade edilebilmektedir. Devletin içerisinde iktidar gruplarının bulunmasına totaliter diktatörlük tahammül edemez.

Totaliter diktatörlüklerde, kütleli bir tek mevcuttur. Faşizm veya Marksizm gibi toptancı ve katı bir ideoloji vardır. Grupların ve muhalif bireylerin yok edilebilmesi için zor kullanma ve keyfi davranışlar mevcuttur. Sol totalitarizme örnek olarak Sovyetler Birliği'nin Stalin dönemini verebiliriz. Nazi Almanya'sını ise sağ totalitarizme örnek gösterebiliriz.⁴²

Tezi ise diktatörlükleri geleneksel ve totaliter diktatörlükler olarak ikiye ayrılmaktadır. Totaliter diktatörlük ile iktidarın sadece yönetim alanı içerisinde değil tüm bireysel ve toplumsal yaşantı ve faaliyetlerine mücadele edebilmesini ifade ederken, geleneksel diktatörlük ile yönetim alanında daimi bir gücü elinde bulunduranların, fertlerin özel ve ekonomik yaşantılarının iktidar etkinliklerinin dışında bırakmasını anlatmak istemiştir.⁴³

1.2.2 Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti

Kuvvetler birliği sistemini benimseyen hükümet sistemlerinden bir diğeri de Meclis Hükümeti Sistemidir.⁴⁴ Yasama ve yürütme erklerinin, seçili bir meclis yapısında birleştiği siyasi örgütlenmeye, meclis hükümeti sistemi diyebiliriz.⁴⁵

⁴² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 626.

⁴³ Kalkar, s. 31.

⁴⁴ Rezzan İtişgen Dülger. *Parlamentar Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti*. (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017. s. 30.

⁴⁵ Lütfullah Ün. *Türkiye'de Hükümet Sistemlerinin Kamu Yönetimine Etkileri Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020. s. 12.

Meclis hükümeti sisteminde kuvvetler, yasama organında birleşmiştir. Bu sistemde, yasama organı yasa çıkarırken aynı zamanda çıkarmış olduğu yasayı da uygulayabilmektedir. Anayasa hukuku literatüründe bu tür sisteme konvansiyonel sistem ya da meclis hükümeti sistemi denilmektedir.⁴⁶

Kişisel rejime karşı ortaya çıkan, konvansiyonel sistem ya da direktuvar düzen olarak da bilinen meclis hükümeti düzeni dayanağını J.J. Rousseau'nun ortaya çıkardığı egemenliğin bölünmezliği ve tekliği ilkesinden almaktadır.⁴⁷

Rousseau, egemenliğin mutlak olduğunu, devredilmeyeceğini, herhangi bir şekilde egemenliğin bölünmeyeceğini ve erklerin ulusta toplanması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁸ Böylelikle yürütme, yasama ve yargı organları tek bir erke verilerek tek kuvvette toplanmıştır.⁴⁹ Bu sistem, meclisin üstünlüğü prensibine dayanır. Meclis hükümeti sisteminde yürütme farklı bir kuvvet olarak görülmemektedir. Yürütme erki, yasama erkinin bir vasıtasıdır.⁵⁰

Yürütme organı yalnızca yasamaya tabidir. Yürütme, yasama organlarınca hazırlanan kanunların uygulanmasını sağlar ve yasama organının emirlerini yerine getirmekle mükelleftir. Kısaca, yürütmenin yasama organına tabi olması nedeniyle kuvvetlerin birliği söz konusudur.⁵¹

Meclis hükümeti düzeni, olağanüstü ve kriz dönemlerine özgü bir hükümet şekli olarak ortaya çıkmıştır.⁵² Siyasi geçiş süreçlerinde yürürlüğe giren bu sistemler; halkın kriz dönemlerine karşı vermiş olduğu mücadele süreçlerinde kendilerini göstermişlerdir.⁵³

Meclis hükümeti düzeni ilk kez Fransa'da 1792 yılında Ulusal Konvansiyon Meclisi döneminde kısa bir süreliğine faaliyete geçirilmiştir.⁵⁴ Ulusal Konvansiyon

⁴⁶ Demir, s.9.

⁴⁷ Feyza Merve Seyhan. *Türkiye'de Uygulanan Hükümet Sistemleri ve 2017 Anayasa Değişikliği ile Benimsenen Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2019. s15.

⁴⁸ Koyuncu, s. 12.

⁴⁹ Murat Aygen ve Yıldız Atmaca. "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde Uygulanan Hükümet Sistemleri." *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2. 2 (2019): 388.

⁵⁰ Yakacak, s. 7.

⁵¹ Kiremitçi, s. 19.

⁵² Aygen, Atmaca, s. 388.

⁵³ Koyuncu, s. 12.

⁵⁴ Ahmet Korkmaz. *Hükümet Sistemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi, 2020. s. 7.

Meclisi tarafından hazırlanan 1973 tarihli anayasa da aynı düzenin devamı niteliğinde düzenlenmiş ancak uygulamaya dökülemedi.⁵⁵

Günümüzde hâlen geçerliliği devam eden 1874 İsviçre Konfederasyonu Anayasası'nın da bu düzeni öngördüğünü söylemek mümkündür. I. Dünya Savaşı'nın sonrasında Baltık devletleri (Estonya, Litvanya ve Letonya) ve Avusturya (1920-1929 dönemleri) ve bütün Alman eyaletleri konvansiyonel sistem ile örgütlenmiştir. Türkiye'de 1921 Anayasası ile meclis hükümeti sistemini uygulayan ülkelerden biri olmuştur.⁵⁶ Meclis hükümeti sistemi, İsviçre haricinde diğer devletlerde kriz dönemlerinde uygulanabilen bir sistem olmuştur.⁵⁷

İsviçre'de konvansiyonel sistemin yanında, parlamenter sistem ve başkanlık sistemin niteliklerini de içine alan bir sistemden söz etmek mümkündür. İsviçre hükümet sisteminde, yasama organı ve en üst makam olan Federal Meclis; yürütme organı olarak adlandırılan Federal Konsey üyelerini ve yargı organı olarak belirtilen Federal Mahkeme hâkimlerini seçip atama yetkisine sahiptir.⁵⁸

Bu durum İsviçre Anayasası'nın 168. maddesinde ve 176. maddesinde şu biçimde ifade edilmiştir;

“168. madde’de:

(1) *Federal Şansöyle, Federal Meclis, Federal Hükümet üyeleri, savaşlar sırasında generalleri ve Federal Mahkemesi yargıçlarını seçer.*

176. madde’de:

(1) *Federal Hükümet’e Federal Cumhurbaşkanı başkanlık eder.*

(2) *Federal Meclis tarafından ve Federal Hükümet üyeleri arasından Federal Cumhurbaşkanı ve Federal Hükümet Başkan Yardımcısı bir yıllık dönem için seçilir.*”⁵⁹

Federal Meclis, meclis dışından da Federal Konseye üye seçebilir. Seçmiş olduğu bu konseyi ise bilinen meclis hükümeti sisteminin aksine istediği anda görevden alamaz.

⁵⁵ Cengiz Demirkaya. *Başkanlık Sistemi ve Yarı Başkanlık Sistemi Analizi: ABD ve Fransa Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, 2017. s. 6.

⁵⁶ Demirkaya, s. 6.

⁵⁷ Cemaladdin Güvenç. *Demokrasi, Seçim ve Hükümet Sistemleri Çerçevesinde Türk Tipi Başkanlık Sistemine Yönelik Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi, 2022. s. 45.

⁵⁸ Ün, s. 14.

⁵⁹ Yakacak, s. 7.

Ayrıca bu konsey meclise karşı kollektif sorumluluğa sahip değildir. Kuvvetler ayrılığı ilkesine, İsviçre Anayasası'nda yazılı olarak yer verilmese de, uygulamada kuvvetlerin dengeli bir şekilde ayrıldığı görülmektedir.

Demokratik hukuk sistemlerinden biri olarak görülmeyen meclis hükümeti sisteminin aksine İsviçre hükümeti oydaşmacı ve müzakereci bir yapıya sahiptir.⁶⁰

Meclis hükümeti sisteminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Egemenliğin bölünmezliği ilkesini esas alan bu sistem, parlamentoyu birinci meclis ve ikinci meclis olarak birbirinden ayırmamıştır. Yani yasama organı tek meclislidir.
- Meclis kendi kendini toplantıya çağırma yetkisine sahiptir.
- Meclisin kendini feshedebilme hakkı bulunmaktadır. Başka bir organın meclisi feshetme hakkı yoktur.
- Meclisin sürekliliği esastır. Yürütme yetkisi bizzat meclise ait olduğu için meclis tatil yapamaz.
- Meclis hükümeti sisteminde meclis, yürütme görevi için kendi içerisinde bir heyet veya bir komite seçer. Yani yürütme organına verilen görev tek başına bir kişiye verilmez, bir heyete verilir.⁶¹
- Başbakan veya devlet başkanı yoktur. Bu görev meclis başkanı tarafından yürütülür.
- Meclis kendi içinden seçmiş olduğu bakanları görevden alma yetkisine sahiptir. Seçilen bakanların meclise karşı bireysel sorumluluğu bulunmaktadır.⁶²

1921 anayasası döneminde ülkemizde meclis hükümeti sistemi uygulanmıştır.

1.3 Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri

Bir demokrasinin işletilmesi ve örgütlenebilmesi için birçok yöntem ve yolun varlığından bahsedebiliriz. Modern demokrasiler genel olarak mahkemeler, remi hükümet kurumları ve yasama organlarının yanında çıkar grupları ve siyasi parti gibi birçok unsurdan oluşur.⁶³

⁶⁰ Ün, s. 14.

⁶¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 627-628-629.

⁶² Aygen, *Atmaca*, s. 388.

⁶³ Mehmet Akif Özer ve Shokurukh Iskandarov. "Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Hükümet Sistemleri: Türkiye Örneği." *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi(JEBPIR)* 8. 2 (2022): 301.

Yasama, yürütme ve yargı demokrasilerde en esas güçlerdir. Fakat bu kurumların uygulama ve kurallarının ne kadar uzlaşmacı ve çoğunlukçu olduğuna baktığımızda, karşımıza belirli bir düzen içerisinde işleyen sistem ve yapılar çıkar.

En genel ifadeyle hükümet sistemleri, devletin yetki kullanımında en anaerkleri içeren yürütme, yasama ve yargı erklerinin birbirleri ile olan ilişkilerini ifade eder.⁶⁴

Kuvvetler ayrılığı, hükümet yetkilerinin yürütme, yasama ve yargı erkleri arasında bölünmesi ile söz konusu organların birbirlerini sınırlandırmaları ve denetlemeleri düşüncesine dayanmaktadır.⁶⁵

Yürütme, yasama ve yargı erkleri birbirleri içerisinde denge-fren mekanizması oluşturmaktadır. Bu durumda kuvvetler ayrılığı ilkesinin esas zeminini oluşturmaktadır.⁶⁶

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin en temel hedefi vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alabilmektedir.⁶⁷ Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile kuvvetlere verilebilecek sınırsız bir yetkinin önüne geçilmiştir.⁶⁸

Devlet sistemlerinin esas noktalarını belirleyen ve temsili demokrasi ile doğrudan ilişkilendirilen kuvvetler ayrılığı teorisi, devlet teşkilatlanmasının doğru bir modele oturmasına dayanak sağlar.⁶⁹

Kuvvetler ayrılığı teorisine ilk kez Roma ve Yunan düşünce sisteminde rastlanılmıştır.⁷⁰ Ortaçağlardan bu yana iktidarın yoğun bir şekilde kişiselleşmesine karşı otoritenin kısıtlanması sorunuyla dönemin siyasal düşünürleri karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun çözümü için yürütme, yasama ve yargı erklerinin birbirlerinden ayrılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁷¹

Siyasi düşünürlerin fikirlerine göre, güçlerin tek elde, tek organda birleşmesi problemin esas nedenini ortaya çıkarmaktaydı. Şayet, güçler birbirlerinden ayrılabilir olursa, güçlerin dengeyi bulabileceği bir iktidar yapısı meydana gelecek ve kişi, hak ve

⁶⁴ Özer, Iskandarov. s. 301.

⁶⁵ Bayram Doğan ve Ali Fuat Geyik. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10. 2 (2020): 21.

⁶⁶ Koyuncu, s. 13.

⁶⁷ Alkan, s. 11.

⁶⁸ Aygen, Atmaca, s. 389.

⁶⁹ Koyuncu, s. 13.

⁷⁰ Aygen, Atmaca, s. 389.

⁷¹ Korkmaz, s. 9.

özgürlükleri güvence altına alınabilecektir. Sözü edilen düşünürlerin, ideoloji olarak liberalizmden etkilendiğini söylemek mümkündür.⁷²

Konfüçyüs, bir kişinin birden fazla işi elinde tutmaması gerektiğini söylerken, Platon ise devleti bireye benzeterek, devlette bazı kademeli organların yer alabileceğini öne sürmüştür. Aristo'ya baktığımızda ise, devlet içerisindeki işleyişi üçe ayırarak kuvvetler ayrılığı ilkesinin ana fikrini oluşturmuştur.⁷³

Kuvvetler ayrılığı Aristo'nun düşüncesine göre, yargılayan, yol gösteren ve danışılan, yöneten güçlerin birbirinden ayrılmasını ifade eder.⁷⁴ Aristo'ya göre iktidarın, tek kişinin elinde toplanmasına monarşi, birden fazla kişide toplanmasına aristokrasi, tüm halkın elinde toplanması ise polity olarak isimlendirilmiştir.⁷⁵

Yozlaşma sonrasında siyasi rejimlerin bozulabileceğini ifade eden Aristo, bozulan bu düzenden sonra monarşinin yerine istibdat(tirani), polity'nin yerine demokrasi, aristokrasinin yerine ise oligarşinin geleceğini belirtmiştir.⁷⁶

Aristo'ya göre Hükümet Heyeti, Hâkimlik Heyeti ve Genel Meclis devleti yöneten üç organdır. Buna baktığımızda Aristo'nun modern düşünürlerden çok daha önce kuvvetler ayrılığı ilkesinin ana temellerini oluşturduğunu söyleyebiliriz.⁷⁷

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin kökenine baktığımızda 1066 yılında İngiltere'de yaşanan Norman istilasından 1689 İngiliz Halklar Beyannamesine kadar olan süreç içerisinde yürütme ve yasama erklerinin ayrılığı bu zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmiştir.

1215 tarihinde Magna Carta ile İngiltere'de baş gösteren özgürlük ve hak arama çabaları, 17. yüzyıl süresince meclislerin güç kazanmasına kadar uzamıştır.⁷⁸

Zaman içerisinde kuvvetler ayrılığı ilkesine farklı düşünürlerim Aristo'dan farklı olarak konuya yaklaştıkları da görülmüştür.⁷⁹

⁷² Korkmaz, s. 9.

⁷³ Gezici, s. 41.

⁷⁴ Korkmaz, s. 9.

⁷⁵ Polat, s. 17.

⁷⁶ Polat, s. 17.

⁷⁷ İntizar Sultanlı. *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Hükümet Sistemleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016. s. 3.

⁷⁸ Serhat Doğan. *Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi, 2018. s. 7.

⁷⁹ Korkmaz, s. 9.

1789 Fransız Devrimi'nden sonra Fransa'da mutlak monarşiye son verebilmek için kullanılan yöntem kuvvetler ayrılığı ilkesi olmuştur.⁸⁰

Kuvvetler ayrılığı teorisinin günümüzün modern anlamındaki kurucuları, John Locke ve Baron de La Bréde et de Montesquieu'dür.⁸¹

John Locke, günümüz modern anayasacılığı bakımından vatandaşların hak ve hürriyetlerinin savunulması gerektiğini ilk kez dile getiren İngiliz düşünürdür.⁸² Locke, kuvvetler ayrılığı kuramını sistematik bir biçimde ilk kez gündemine alan yazardır.⁸³

J. Locke'un "*Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*" adlı yapıtında⁸⁴ devleti yürütme, yasama ve federatif erk şeklinde üç bölümde ele almıştır.⁸⁵ Buna göre Locke, yasama ve yürütme organlarının farklı makamlarca yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Yargı organını ise yasamaya bağlı olarak görüp farklı bir kuvvet oluşunu kabullenmemiştir.⁸⁶

Locke, kuvvetler ayrılığı kuramına önemli katkılarda bulunmuş olsa da yasama organını yürütme organından üstün görmesi ile yargı organını da bağımsız olarak değerlendirememesinden ötürü ortaya koymuş olduğu fikirler kuvvetler ayrılığı teorisini tümünü kapsamamıştır.⁸⁷

Montesquieu, John Locke'un oluşturmuş olduğu kuvvetler ayrılığı teorisinden yola çıkarak yapacağı bazı değişikliklerle günümüzde bilinen kuvvetler ayrılığı teorisinin esas temelini oluşturmuştur.⁸⁸

Montesquieu, kuvvetler ayrılığı kuramı ile alakalı düşüncelerini Kanunların Ruhu (L'Esprit de Lois 1748) isimli yapıtın "*İngiliz Anayasası*" başlıklı bölümünde dile

⁸⁰ Aykut İnce. *Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Parlamenter Sistem ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi, 2018. s. 5.

⁸¹ Tuncay Bura. *Yarı Başkanlık Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Sistemine Geçiş Sürecinde Türkiye*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2020. s. 5.

⁸² Polat, s. 17.

⁸³ Ahmet Ekinci. *Tek Başlı Hükümet Sistemleri*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2020. s. 18.

⁸⁴ Semih Özer. *Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasalarında Kuvvetler Ayrılığı; Hükümet Sistemleri ile İktidarın Sınırlandırılması Problemi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, 2020. s. 4.

⁸⁵ Ekinci, s.18.

⁸⁶ Korkmaz, s. 10.

⁸⁷ Hatice Kaçanoğlu. *Türkiye'de Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2022. s. 8.

⁸⁸ Güvenç, s. 5.

getirmiştir.⁸⁹ Montesquieu eserinde kuvvetler ayrılığı ifadesini net bir biçimde kullanmamıştır.⁹⁰

Montesquieu'nun düşüncesine göre bir devlette üç çeşit kuvvet bulunmaktadır.⁹¹ Kanun koyucu, çıkardığı kanunlar üzerinde değişiklik yapabilme gücüne sahip organa yasama; savaş ve barış kararı alabilen ve ulusun güvenliğini temin eden, seçtiği elçilerle dış ilişkilerde söz sahibi olan ve kanunları uygulayabilen organa yürütme; suçluları cezalandırabilme yetkisi olan ve kişiler arasındaki uyuşmazlıkları ortadan kaldırabilen organa ise yargı ismini vermiştir.⁹²

Montesquieu'ya göre vatandaşların kendilerini güven içinde hissetmeleri ve bireysel özgürlüklerin korunabilmesi için bu üç kuvvetin farklı organların eliyle yürütülmesi gerekmektedir. Yürütme, yasama ve yargı organlarının birbirleri arasında denge-fren mekanizmasının bulunması gerekmektedir.⁹³

Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyebilmesinin en önemli nedenlerinden biri de yürütme, yasama ve yargı erklerinin birbirlerine müdahale etmelerini önlemektir.⁹⁴

Kuvvetler ayrılığı ilkesi Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi ve Yarı Başkanlık Sistemi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Yasama ve yürütme organları kesin çizgiler ile birbirlerinden ayırdıklarında başkanlık sistemi, daha yumuşak bir biçimde ayrıldığında ise parlamenter sistem oluşmaktadır. İki sisteminde özelliklerini içeren sistemlerde ise yarı başkanlık sistemi görülmektedir.⁹⁵

1.3.1 Parlamenter Sistem

Parlamentonun kelime olarak kökenine bakıldığında Fransızca da 'parler' ve İtalyanca 'parlare' sözcüklerine dayanabildiğini görebilmekteyiz. Parlare ve parler sözcükleri "konuşmak" anlamındadır. Parlamento kelimesi 'parlament' olarak İngilizceye geçmiştir. Parlamento kelimesinin kökü Parabola'dan gelmektedir ve

⁸⁹Aykut Balcı. *Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Karşılaştırılması ve Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İmkânları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi, 2018. s. 9.

⁹⁰ Kiremitçi, s. 6.

⁹¹ Seyhan, s. 6.

⁹² Polat, s. 18.

⁹³ Polat, s. 19.

⁹⁴ İnce, s. 9-10.

⁹⁵ Demirkaya, s. 9.

Latince’de bu kelime ‘parabolere’ şeklinde anılmaktadır. Parabola, konuşmacı anlamına gelmektedir. Parlamento devletin görüşme alanıdır ve Türkçe’de senato ve meclis gibi isimlere denk gelmektedir.⁹⁶

İçerisinde parlamentoyu bulandıran her siyasi sistem bir parlamenter rejim değildir. Bir meclise sahip olmalarına karşın yarı başkanlık veya başkanlık olan rejimlerde vardır.⁹⁷

Parlamenter hükümet sistemi, yürütme ve yasamanın birbirinden yumuşak ve dengeli bir biçimde ayrılmasıyla oluşan bir rejimdir.⁹⁸

Sert kuvvetler ayrılığı rejimlerinin aksine parlamenter sistem, yasama ve yürütme arasındaki ilişkileri kolaylaştıran bir özellik taşır.⁹⁹

Parlamenter rejim tarih sahnesine 1215 Magna Carta ile girmiş ve kralın yetkilerini kısıtlayarak parlamentonun onayına bağlamıştır. Böylelikle halka bazı hak ve özgürlükler tanınmıştır.¹⁰⁰

Parlamentonun 17. yüzyıldan itibaren eline geçirdiği yasama yetkisiyle beraber kral, hükümet üzerindeki her türlü sorumluluk ve hak sahibi olma niteliğini yitirmiştir. Bu gelişme demokrasi ve parlamenter sistem adına tarihe çok önemli bir dönüm noktası olarak geçmiştir. Yasama erki, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası, yürütme erki Kral, yargı erki ise Yargıçlar olmak üzere devlet yetkileri birbirlerinden ayrılmıştır. Böylelikle denge ve fren mekanizması oluşturulmuştur.¹⁰¹

Parlamenter sistem, İngiltere’de 18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Başka Kıta Avrupası yurtlarında 19. yüzyılda parlamenter sistem uygulama alanı bulabilmiştir. Tarihsel olarak parlamenter rejim, mutlak monarşiye son verilmesinden kaynaklı liberaldir. Servete tabi bir seçime dayanan parlamentodan ötürü de seçkinler rejimidir.¹⁰²

⁹⁶ Demir, s. 12.

⁹⁷ Fatih Bilgin. *Türkiye’de Siyasal Sistem Tartışmaları; Parlamenter Sistemin Sorunlarına Alternatif Olarak Yarı Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2016. s. 4.

⁹⁸ Süleyman Gürdal Sur. *Türkiye’de Parlamenter Sistem Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2013. s.5.

⁹⁹ Erdoğan Teziç. *Anayasa Hukuku(Genel Esaslar)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2012. s. 477.

¹⁰⁰ Savaş Demirci. *Yasama-Yürütme ve Yargı Ekseninden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018. s. 28.

¹⁰¹ Mustafa Fahri Mirhanoglulları. *Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi, 2016. s. 4.

¹⁰² Cüneyt Yüksel. “Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri.” *Yasama Dergisi* 25 (2013): 40-41.

Parlamente sistem ilgili yüzyıllarla birlikte birden fazla ÷lkeye yayılarak birbirine benzemeyen uygulamaları da kendisiyle getirmiştir.¹⁰³ 1831'de Belçika, 1848'de Hollanda, 1844'te Norveç, 1917'de İsveç, 1901'de Danimarka, 1919'da Cumhuriyetçi Almanya, 1920'de Avusturya, 1920'de Çekoslovakya, 1921'de Polonya, 1920-1922 yılları arasında Estonya ve Litvanya'da parlamente hükümet düzenini uygulamaya başlamıştır.¹⁰⁴

Parlamente hükümet sistemi, yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi içerisinde yer almaktadır.¹⁰⁵ Sartori'ye göre parlamente sistem içerisinde yürütme ve yasama erkleri arasında bir paylaşım vardır. Kuvvetler ayrımı/ayrılığı yoktur.¹⁰⁶

Kabine hükümeti veya parlamente hükümet, kısa bir şekilde; yürütme erkinin, yasama erkinden meydana geldiği ve yasama erkine karşı sorumluluğa sahip olduğu anayasal demokrasi çeşidi olarak tanımlamak mümkündür.¹⁰⁷

Genel olarak parlamente düzenin dört ana özelliği bulunmaktadır. Devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğunun bulunması, yürütmenin iki başlı olması, bakanların yasama erkine karşı sorumlu tutulması ve yürütme erkinin yasama erkini feshedebilme yetkisinin bulunmasıdır.¹⁰⁸

Parlamente düzen tek veya çift meclisli olabilir.¹⁰⁹ Çift parlamentoya sahip olan sistemlerde her zaman ilk meclisler daha fazla yetkiye sahip olmuşlardır.¹¹⁰ Devlet başkanı ve hükümet olmak üzere yürütme organı düalist yapıya ayrılmaktadır.¹¹¹

Yönetim biçimine göre devlet başkanına farklı isimler verilebilmektedir. Monarşi yönetimlerinde devlet başkanına Kral, cumhuriyet yönetimlerinde ise Cumhurbaşkanı olarak adlandırılmaktadır.¹¹²

Parlamente rejimlerde devlet başkanının göreve getiriliş şekli fark etmeksizin, parlamento tarafından devlet başkanı görevinden alınamaz. Siyasi açıdan devlet

¹⁰³ Sezen Kama, "Parlamente Hükümet Sistemi Olarak "Westminster Modeli" Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22. 2 (2016): 170.

¹⁰⁴ Koyuncu, s. 24.

¹⁰⁵ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*, s. 658.

¹⁰⁶ Bilgin, s. 5.

¹⁰⁷ Sur, s. 5.

¹⁰⁸ Teziç, s. 478.

¹⁰⁹ Coşkun Can Aktan. "Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 8. 1 (2016): 21.

¹¹⁰ Aygen, Atmaca, s. 390.

¹¹¹ Yavuz Atar. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017. s. 166.

¹¹² Aygen, Atmaca, s. 390.

başkanının sorumsuzluğu bulunmaktadır. Monarşi ile yönetilen parlamenter rejimlerde devlet başkanının cezai sorumluluğu da bulunmamaktadır. Fakat cumhuriyet ile yönetilen parlamenter rejimler de tek bir istisna vardır bu da vatan hainliğidir.¹¹³

Parlamenter sistemin avantajlı ve dezavantajlı yanlarının olduğunu söyleyebiliriz. Yürütme erki ve yasama erki arasında dengeli ve yumuşak bir ayrılığı olmasından ötürü bu iki erk arasında kriz ve anlaşmazlığın çıkması ihtimali düşüktür. Feshetme ve güvensizlik oyu benzeri kriz yönetimi vardır. Bu sebeple, parlamenter düzende rejimin tıkanması ve kilitlenmesi daha düşüktür. Bu da parlamenter düzenin avantajlarından biridir.

Parlamenter sistem, paylaşımcı ve uzlaşmacı bir yapıdadır. Başkanlık sisteminden farklı bir şekilde hükümetin her şeyi kazandığını söylemek mümkün değildir. Hükümetin görevde kalabilmesi için yasama organının güvenoyu vermesi gerekir.

Parlamenter rejimlerde koalisyon hükümetlerin varlığıyla birçok siyasal partinin de hükümet olabilme şansı doğmaktadır.

Parlamenter rejimin dezavantajlarına baktığımızda yürütmenin istikrarsızlığı gibi bir sorunun oluşabileceğini görebilmekteyiz. Hükümet yasama erkinin güvenine dayandığından, yasama erki tarafından her zaman görevinden azledilebilir. Bu durumda yürütmenin istikrarsızlığı konusunda potansiyel bir tehlike arz etmektedir. Hükümetin istikrarsızlığı durumunda demokrasi yolundaki gelişmelerde olumsuz etkilenmektedir ve bu durum daha büyük sıkıntılarında yolunu açabilmektedir.

Parlamenter sistemin bir diğer dezavantajı ise hükümetin her daim parlamento çoğunluğuna muhtaç olmasıdır. Koalisyon hükümetlerin varlıkları ise parlamenter rejimin en zayıf noktalarından biri olarak değerlendirilebilmektedir.¹¹⁴

1.3.2 Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi bir terim olarak, parlamentarizm gibi tarihsel bir sürecin ürünü değildir. Başkanlık rejimi terimi, İngiliz gazetecilerinin Amerikan iç savaşı öncesinde Amerika'daki hükümet sistemini belirtebilmek için kullanmış oldukları kısa bir ifadeden

¹¹³ Teziç, s. 480-481.

¹¹⁴ Nazmiye Çağlar. "Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19. 4 (2017): 115-116.

ortaya çıkmıştır. Başkanlık sistemi, Philadelphia'da 1787 Mayıs'ında toplanan Kurucu Meclis'in, uzun muhaveleri sonucunda ortaya çıkmış kendine has bir sistemdir.¹¹⁵

Başkanlık sistemi, çeşitli yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Giovanni Sartori'ye göre başkanlık sistemi üç temel ölçüte dayanarak tanımlanabilmektedir;

1. Başkanlık sistemi, devlet başkanının belirlenmiş bir seçim dönemi için (bahsi geçen dönem süresi dört yıl ile sekiz yıl arasında değişkenlik gösterebilir) doğrudan veya ona benzer şekilde halk tarafından seçilebilmesi durumunu ifade etmektedir.
2. Yürütme erki ya da hükümet parlamentonun oylarıyla atanamaz ve düşürülemez.
3. Saf başkanlık sisteminde, başkan ile kabinenin arasında hiçbir tür ikili otoriteye izin verilmemesi gerekmektedir.

Sartori'nin düşüncesine göre; siyasal bir düzen, yalnızca ve yalnızca devlet başkanının(başkan), halkın oyuyla belirlenebilen, önceden belirlenmiş olan görev süresi içerisinde parlamentonun oyu ile görevinden uzaklaştırılmadığı ve atamasını gerçekleştirdiği hükümetlere başkanlık yapması veya onları farklı biçimde yönlendirebilmesi durumunda, başkanlık sistemidir. Söz edilen bu üç koşulun tümü uygulandığında, karşımıza saf bir başkanlık sistemi çıkmaktadır.

Sartori'nin düşüncesine göre bu ölçütlere uyan yalnızca yirmi başkanlık sisteminin var olduğunu ve bu başkanlık sistemlerinin kayda değer bir kısmının Latin Amerika'da var olduğunu öne sürmektedir.

Arend Lijphart başkanlık sistemini tanımlarken bunu dolaysız yoldan tanımlamak yerine parlamenter hükümet sistemleri ile başkanlık hükümet sistemlerini karşılaştırıp, bu iki sistem arasındaki zıtlıkları vurgulayarak bir tanımlama yapmıştır.

Lijphart'a göre başkanlık sistemi iki esas özellikte tanımlanabilir;¹¹⁶

¹¹⁵ Firdes Yüzbaşı. *Bir Demokratik Hükümet Sistemi Olarak Yarı-Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014. s. 33.

¹¹⁶ Serap Yazıcı. *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011. s. 19-20-21-22-23.

1. *“Parlamenter bir sistemde yürütme erkinin başı (şansölye, bakan-başkan, taoiseach, başbakan) ve onun kabinesi, yasama erkine karşı sorumlu tutulurlar. Bunlar, yasama erkinin güvenoyuna dayanırlar ve yasama erkinin güvensizlik oyu ile de görevlerinden uzaklaştırabilirler. Bir başkanlık sisteminde ise yürütme erkinin başı(başkan), anayasanın belirlemiş olduğu bir dönem aralığı için seçilir ve normal olarak, yasama erkinin (...) güvensizlik oyuyla istifaya zorlanamaz. (Bununla beraber, bir başkanı, suç içeren eylemlerinden ötürü, impeachment süreci ile görevden uzaklaştırmak mümkündür.)”*
2. Parlamenter hükümet sistemi ile başkanlı hükümet sistemi arasındaki öteki fark, başbakanların yasama erki tarafından, başkanların ise direkt ya da bir seçim heyeti vasıtasıyla halk tarafından seçilmesidir.

Belirlediği bu iki ölçüte göre yirmi iki ülkeyi değerlendiren Lijphart’a göre üç ülke başkanlık sistemine, on sekiz ülke parlamenter sisteme ve İsviçre’nin de melez bir sisteme dâhil olduğunu belirtmiştir.

Yeni Zelenda, Birleşik Krallık, Japonya, Almanya, İsrail, Lüksemburg, Norveç, Avusturya, Danimarka, Avusturalya, Kanada, Fransa (4. Cumhuriyet), İrlanda, İsveç, İzlanda, İtalya, Hollanda ve Belçika gibi ülkeler parlamenter hükümet sistemine sahiptir.

Başkanlık sisteminin en iyi ve en saf örneğini ABD oluşturmaktadır.

John M. Carey ve S. Matthew Shugart, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasındaki farkları gösterebilmek için altı ölçüt ileri sürmüştürler;

- Yürütmenin üst gücü meclistir.
- Yasama organındaki üyeler, yürütme organındaki üyelerle aynı olamazlar.
- Yürütme organının var olması, yasama organının güvenine bağlı değildir.
- Başkan, kabine atamasını yapar.
- Devlet ve hükümet tek başlıdır. Böylelikle devletin başı, hükümetin de başıdır.
- Meclisin feshine Başkan karar veremez. Meclisi feshetmeye yetkisi yoktur.¹¹⁷

¹¹⁷ Yazıcı, s. 23-26.

Carey ve Shugart, parlamenter sistem ile başkanlık sistemlerini karşılaştırmış ve iki sistem arasındaki en önemli iki noktadan bahsetmişlerdir.

Birincisi, başbakan seçimi ile başkan seçiminin birbirlerinden farklı olması noktasıdır. Parlamenter sistemde, başbakan, meclis tarafından seçilip onaylanırken başkanlık sisteminde bu durum tam tersidir. Başkanlar, halk tarafından doğrudan doğruya seçilirler ya da halkın oluşturduğu seçim kurulları vasıtasıyla seçilirler.

İkincisi ise, yürütmenin sorumluluğunun kimde olacağı noktasıdır. Parlamenter sistemde yürütme yetkisi başbakan ve kabinesine aitken, başkanlık sisteminde yürütme yetkisi sadece başkana aittir.

Başkanlık sistemleri için esas alınması gereken özellikler Carey ve Shugart'a göre aşağıdaki gibidir;

1. *“Yürütme erkinin başı halk tarafından seçilir.*
2. *Yasama ve yürütmenin görevde kalma süreleri sabittir. Yasama ve yürütme erkleri birbirlerinin güvenine tabi değildir.*
3. *Hükümet kompozisyonunu seçilmiş yürütme gücü oluşturur.*
4. *Başkan, anayasanın kendisine tanıdığı kanun yapma yetkisine sahiptir.”*

Kuvvetlerin kesin ve sert bir şekilde ayrıldıkları sistem olarak klasik anayasa hukuku literatüründe tanımlanan başkanlık sistemleri, Madison'ın da belirttiği üzere, yasama ve yürütme organının işleyişleri yönüyle ayrılığı anlamına gelmemektedir. İki organında yaşayabilirlikleri ve kaynakları bakımından ayrılıklarını dile getirmektedir.

J. Juan Linz, başkanlık sistemini iki önemli ana öğeye dayandırarak açıklamaya çalışmıştır:

- a) Linz, başkanlık sistemini çift demokratik meşruiyet sistemleri olarak tanımlamıştır. Böylelikle, yürütmenin kontrolünü elinde bulunduran başkan ile yasama yetkisine haiz olan kongrenin halk aracılığıyla seçilmesi durumu yasama ve yürütme organlarının demokratik meşruiyete sahip olmalarını sağlamıştır.
- b) Kongre ve başkan sabitleşmiş bir görev süresi için seçilirler.¹¹⁸

¹¹⁸ Yazıcı, 26-27-36.

Başkanlık sisteminin asli ve tali özellikleri bulunmaktadır. Asli özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yürütme organı yalnızca bir kişiye aittir. Yani yürütme tek başlıdır.
2. Başkanın sorumsuzluğu bulunmaktadır. İmpeachment hali dışında başkan kimseye hesap vermek zorunda değildir.
3. Başkanı, belirli bir süre için halk seçer.
4. Başkan, halk tarafından seçildiği için yasama organının güvenine dayanmaz ve yasamaya karşı sorumlu değildir. Anayasada belirtilmiş olan görev süresi dolmadan, Başkan görevinden alınamaz.
5. Yürütmenin başı başkandır ve başkan bakanları seçer. Bu sistemde başkanın danışmanlarına bakan değil sekreter denilmektedir. Sekreter, Başkan için danışman statüsündedir. Başkan için sekreterlerin önerileri tavsiye niteliğindedir.
6. Başkanlık sisteminde, fren ve denge sistemi mevcuttur.¹¹⁹

Başkanlık sisteminin tali özelliklerinin mevcudluğu, sistemin işleyişini daha iyi hale getirmektedir. Tali özelliklerinin bulunmaması sistemi, Başkanlık sisteminin dışına çıkarmamaktadır. Başkanlık sisteminin tali nitelikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Yasama organı başkan tarafından feshedilemez.
2. Başkanlık sisteminde, kuvvetlerin sert ayrılığı söz konusudur. Böylelikle aynı kişi hem yasamada hem de yürütmede görev alamamaktadır.
3. Anayasa Mahkemesi yasama ile yürütme arasında hakemlik görevini üstlenmektedir.
4. Başkanlık sisteminde başkan ve sekreterleri, yasama organının düzenlediği toplantılara katılamaz ve görüş beyan edemezler. Kısaca başkan, yasama organının iş ve işleyişine karışamaz.¹²⁰

ABD'nin dâhil olduğu birden fazla başkanlık anayasası, başkana veto yetkisi vermektedir. Bu verilen veto yetkisi ile yürütme organının yasama sürecinde etkin olmasına imkân sağlamaktadır.¹²¹

¹¹⁹ Demir, s. 29-30.

¹²⁰ Demir, s. 31.

¹²¹ Yazıcı, s. 27.

Başkana, anayasa yetkisinin üç türü bulunmaktadır. Bunlar; kısmi veto, cep vetosu ve paket vetosudur.

“Cep vetosu, başkana yalnızca bir tasarıyı imzalama yetkisini verir. Cep vetosu kesin bir vetodur, çünkü geçersiz kılınmaz. Eğer başkan tasarıyı imzalamamayı seçer ise o tasarı ölü sayılır ve kimsenin bu konu hakkında yapabileceği hiçbir şey yoktur.”

“Kısmi veto ise başkana, tek tek hükümler iptal ettirmek suretiyle tasarıdan kısmi çıkarmalar yapabilme imkânını verir. Bu da, o tasarıya aktif bir şekilde tekrardan yazılması anlamına gelmektedir.”

Kısmi veto, madde vetosu olarak da adlandırılmaktadır.

Bir tasarıyı tamamiyle reddetme yetkisine paket veto denilebilmektedir. Bu veto türü en az etkili olan veto türüdür. Paket vetosu ile başkanlar ya tasarıdan tamamıyla vazgeçerler ya da bütün hükümleri ile birlikte tasarıyı kabul etmek zorunda kalırlar.¹²²

Başkanlık sistemine ait veto yetkisi birçok ülkede 213 ve 315 gibi yüksek çoğunluğun bulunmasını gerektiren veto oranlarını barındırmaktadır.¹²³

Günümüzde başkanlık sistemi saf bir şekilde ABD’de uygulanmaya devam etmektedir.¹²⁴ ABD başkanlık sistemine baktığımızda sistemin avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *“Sistem de uzlaşma gerekli kılınmıştır.*
2. *Yürütmenin istikrarlı olmasına fayda sağlar.*
3. *Daha demokratik bir sistemdir.*
4. *Yasama erkinin kendi dinamikleri ile çalışması kolay hâle gelir.”*

Görevden alınmama, çifte meşruiyeti getirmesi, uzlaşmanın her zaman sağlanamaması gibi özellikleri dezavantajları olarak sıralamamız mümkündür.¹²⁵

1.3.3 Yarı Başkanlık Sistem

Üç farklı etken, yarı başkanlık sistemlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İlk etken, krallık yönetimlerinin son bulması ile devlet temsilcilerinin doğrudan doğruya halk

¹²² Yazıcı, s. 28-29.

¹²³ İbrahim Güvenç. *Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2015. s. 10.

¹²⁴ Işık, s. 31.

¹²⁵ Tahsin Güler. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri.” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21. 39 (2018): 305-306.

tarafından seçilebilmesi durumudur. Genel olarak bu sistemler, iki dünya savaşının arasında baş göstermiş bazı ülkelerde başarılı ve kalıcı olurken, bazı ülkelerde ise başarısız olup varlıklarını gösterememişlerdir.¹²⁶

İkinci etken ise, İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde birtakım Avrupa devletlerinde yaşanan parlamenter istikrarsızlıkların neden olduğu hükümet bunalımının ayrılaşması ile meydana gelen krizlerin, yetkin bir liderin önderliğinde aşılması arayışını ifade eder. Portekiz ve Fransa'da yarı başkanlık sistemlerinin uygulanabilmesinde bu hareket etkili olmuştur.

Son etken madde ise, baskıya ve zulme dayalı rejimlerden demokratik anlayış içeren yani demokrasiyle beslenen rejimlere geçiş sürecini yaşayan ülkelerin cılız bir parti sistemine karşın güçlü bir devlet başkanlığı kurumuna duymuş olduğu gereksinimden ileri gelmiştir. Politik dengelerin henüz var olmadığı bu ülkelerde, devletin başı olan cumhurbaşkanları değişime yön veren kişiler olmuşlardır.¹²⁷

Anayasa kuramcıları ve siyaset bilimcileri uzunca bir süre başka ülkelerde uygulanan sistemleri dışlar nitelikte yalnızca iki saf örnek olarak benimsedikleri ABD ve İngiltere'nin üstünden hükümet sistemi çalışmalarını devam ettirmiş, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemlerden birine giremeyen ülkeleri ise görmemezlikten gelmiştir.¹²⁸

Almanya 1919 Weimar Anayasası ile ilk ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Almanya, 1919 Weimar anayasası ile hem rasyonelleştirilmiş bir parlamenter sistem kurmuş hem de parlamenter sistemin pozitif yanlarını alıp kurumlaştırmıştır.

1962 yılında Fransa'da, 1958 tarihinde ilan edilen V. Cumhuriyet Anayasası'nda uygulanan değişiklikler neticesinde cumhurbaşkanını direkt olarak halkın seçmesi maddesinin anayasaya eklenmesiyle ve Duverger'in kuramlaştırması ile yarı başkanlık sisteminin ilk örneği ortaya çıkmıştır.¹²⁹

Yarı başkanlık sistemini literatüre eklerken Duverger'in söylemek istediği, yurttaşların seçmiş olduğu güçlü başkan ile meclise güvenoyuyla bağlı bulunan ve kabinenin başı olan başbakanın bir arada bulunmasıdır.¹³⁰

¹²⁶ Bura, s. 13-14.

¹²⁷ Bura, s. 13-14.

¹²⁸ Rıfat Aydın. *Hükümet Sistemleri ve Siyasi Partiler: Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Parlamenter Sistemler*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2017. s. 44-45.

¹²⁹ Güvenç, *Türkiye'de Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği*, s. 15.

¹³⁰ Mirhanogulları, s. 37.

Yarı başkanlık sistemine Finlandiya ve 1919 Weimar Anayasası, 1920 Avusturya Anayasası ve 1937 İrlanda Anayasası örnek verilebilir.¹³¹

Yarı başkanlık sistemini ilk defa Weimar Cumhuriyeti uygulamış ve bu sisteme literatürde bölünmüş yürütme, yarı parlamenter sistem, parlamenter başkanlık cumhuriyeti, yarı-başkanlık hükümeti ve iki kutuplu yürütme gibi isimler verilmiştir.

Yarı başkanlık hükümet sistemini adından da anlaşılacağı üzere, parlamenter yönetim ile başkanlık sisteminin birtakım öğelerini birleştiren melez ya da ara hükümet sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Devlet başkanının, oldukça kapsamlı anayasal yetkilerle donatılması ve doğrudan halk tarafından seçilmesi yönüyle başkanlık rejimine, meclis güvenoyuyla bağlı bakanlar kurulu ve başbakanın olması yönüyle de parlamenter rejime benzemektedir.

Yukarıda tanımladığımız üzere, devlet başkanının direkt halk tarafından seçiliyor olması, yarı başkanlık sisteminin zorunlu bir şartıdır. Yalnız, bu duruma ilaveten, sadece devlet başkanının kullanabileceği önemli bazı anayasal yetkilerinde bulunması gerekmektedir.

Fransa 5. Cumhuriyeti'nin anayasal ve kurumsal özelliklerinden yola çıkarak buna benzer sistemler için yarı başkanlık ifadesini ilk defa kullanan Duverger, *“parlamentarizm ile başkanlık arasındaki kurumsal bir ara düzenleme olarak ifade etmek yerine, meclis çoğunluğunun cumhurbaşkanını destekleyip desteklememesine göre parlamentarizm ve başkanlık evreleri arasındaki gel-git”* olarak yarı başkanlık sistemlerini tanımlamıştır.

Bir sistemi yarı başkanlık sistemi olarak tanımlayabilmek için Duverger'e göre üç koşula ihtiyaç vardır:

- Devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmelidir.
- Devlet başkanı önemli anayasal yetkilere sahip olmalıdır.
- Meclisin güvenoyuna bağlı ve yürütme gücünün görevlerini yerine getirmekle sorumlu bir kabine ve başbakan bulunmalıdır.

¹³¹ Sargut, s. 8.

Sartori'nin yarı başkanlık sistemleri hakkındaki görüşleri, *“parlamentar sistem ve başkanlık sistemi arasında bir gel-git evresinden ibaret”* olarak görmüş olan Duverger ve onun yolundan gidenlerin düşüncelerini savunmamaktadır.¹³²

Sartori'nin düşüncesine göre, *“(…) faklı bir kurumla beraber ve onun aracılığıyla yönetmek zorunda kalan hükümet ve başkan, yalnız başına yönettiği, yani hükümetin ta kendisini ifade eden saf bir başkana benzetilemez. Bu konuda, yarı-başkanlık düzenindeki başkanın bulunduğu konumu aşırı derecede yükseltilmiştir (ve bu yapı açısından kabul edilemez). Diğer taraftan ve öteki uçta, çoğunluğu olmayan bir başkan, klasik bir parlâmenter başkana benzetilmesi mümkün değildir. Burada onun konumunun aşağıya çekilmesi aşırıdır (ve gerçeklerle bağdaşmamaktadır). Azınlık içerisinde bulunan bir Fransız başkanı (maddi anayasalardan doğan) gasp edilen yetkilerini bir daha kullanamaz fakat hiçbir dönem göstermelik bir durumda olmaz; o, hâlen, kendi doğrudan yasallığına dayalı olan bir başkan; anayasanın ifadesiyle parlâmentonun seçmiş olduğu başbakanların çok nadiren haiz oldukları yetkilerle donatılmış bir başkandır.”*

Yani Sartori sonuç olarak, yarı başkanlık sistemleriyle ilgili Duverger'in düşüncelerini abartılı bulmaktadır.

Sartori'nin düşüncesine göre yarı başkanlık düzenlerinden bahsedilmek için birtakım niteliklerin birlikte bulunması gerekmektedir. Bu nitelikler şunlardır:

1. *“Devlet başkanı(başkan) doğrudan doğruya veya dolaylı olarak belli bir görev süresi için halk tarafından seçilir.*
2. *Devlet başkanı yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşır; böylece ikili bir otorite yapısı oluşur; bunun üç belirleyici şartı da şunlardır:*
 - a) *Başkan, parlamentodan bağımsızdır; ancak tek başına veya doğrudan doğruya hükümet etmek yetkisi yoktur; dolayısıyla iradesinin, hükümet kanalıyla açıklanması ve işlem görmesi gerekir.*
 - b) *Tersine, başbakan ve kabinesi, parlamentoya bağımlı olmaları bakımından, başkandan bağımsızdırlar; parlamentonun ya güvenoyuna veya güvensizlik oyuna (ya da her ikisine) tabidirler*

¹³² Yazıcı, 91-92-93-96-97.

*ve her iki durumda da bir parlamento çoğunluğunun desteğine muhtaçtırlar.*¹³³

c) *Yarı-başkanlık sisteminin ikili otorite yapısı, yürütme organının içinde farklı dengelere ve aynı zamanda değişen üstünlüklere cevaz verir; şu kesin şartla ki, yürütmenin yapıcı birimlerinden her birinin 'özerklik potansiyeli' devam etsin."*

İki başlı bir görünüm ve ikili bir otorite yapısı, yarı başkanlık sistemlerinde Sartori'ye göre olması gereken iki önemli özelliktir.

Yarı başkanlık sistemi Juan Jose Linz'e göre çift yürütme olarak tanımlanmıştır. Linz'e göre yarı başkanlık sistemi aşağıda belirtilen özelliklere sahi olmalıdır:

- Devlet başkanı doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından seçilmelidir.
- Başbakan, parlamentonun desteğine ihtiyaç duyar ve devlet başkanı tarafından atanmalıdır.
- Meclisi feshetme yetkisi devlet başkanına verilmelidir.

Carey ve Shugart, yarı başkanlık düzenini, parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin bir arada yer aldığı düzen olarak tanımlamayı reddetmektedirler. Yazarlara göre, yarı başkanlık terimi, "*başkanlık sisteminden parlamentarizme doğru uzanan sürekli bir çizginin ortalarında yer alan bir rejim türü*"nü göstermektedir.

Shugart ve Carey'e göre başkanlık terimi yanıltıcı özellikte olup bu sisteme başkancı-parlamenter ve başbakancı-başkanlık terimlerinin kullanılmasını önermişlerdir. Başbakancı-başkanlık sistemlerinin örnekleri İzlanda, Fransa, Portekiz, Finlandiya ve Avusturya'da bulunmaktadır. Weimar Cumhuriyeti, Kore, Ekvador, Peru ve Sri Lanka gibi ülkelere de başkancı-parlamenter sisteminin örneklerini verebiliriz.¹³⁴

Genel olarak yarı başkanlık sisteminin temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yürütme çift başlıdır. Yani ikili otorite yapısı mevcuttur.
2. Güçler yarı başkanlık sisteminde karma bir biçimde birbirinden ayrılır.
3. Hem meclis hem de yürütmenin başı seçimle belirlenmektedir. Devlet başkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilir.

¹³³ Yazıcı, 96-97-98.

¹³⁴ Yazıcı, s. 98-100.

4. Yasama ve yürütme erkleri birbirlerinin görevine son verebilir.
5. Hükümet, parlamentonun güvenoyuna bağlıdır ve görevdeyken parlamento onu meclis araştırması, soru ve meclis soruşturması ile denetlemeye tabi tutabilmektedir.¹³⁵

Parlamenter sistem ile yarı başkanlık sistemini önemli ölçüde birbirinden ayıran fark, yarı başkanlık sistemlerinde devlet başkanları parlamenter sistemlere oranla daha fazla yetkilere sahiptirler.¹³⁶

İstikrarlı bir hükümet anlayışına yarı başkanlık sisteminde güçlü bir cumhurbaşkanı çözüm olarak görülmüştür. Devlet başkan veya cumhurbaşkanına verilen meclisi feshetme yetkisi başkanlık rejiminde ortaya çıkan çifte meşruiyet krizini önleyebilmektedir.

“Yarı başkanlık sistemiyle birlikte Anayasayı değiştirmek, seçim kanunlarında parti sistemindeki parçalanmayı önleyecek ve partileri merkeze yaklaştıracak değişiklikler yapmak, parlamenter sisteme işlerlik kazandıracak yeni kurumsal mekanizmaları yürürlüğe koymak siyasi iktidar açısından gerçekleştirebilecek önemli adımlar olabilir.”¹³⁷

¹³⁵ Demir, s. 45-46.

¹³⁶ Yazıcı, s. 99.

¹³⁷ Yüksel, s. 56.

İKİNCİ BÖLÜM

2 OSMANLI-TÜRK ANAYASALARINDA HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1 Genel Olarak

Öteden beri hemen hemen her coğrafyada mutlak monarşiler hüküm sürmüştür. Anayasal hareketliliğin başlamasıyla birlikte mutlak monarşiler dağılmaya ve yıkılmaya mahkûm olmuşlardır. Mutlak monarşilerde, devletin başı olan padişah, kral veya hükümdar devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargı organlarını kendi himayesinde tutarak, güçlerini kabul ettirmeye çalışmışlardır, fakat anayasal ve demokratik hareketler sonucu ortaya çıkan parlamenter, başkanlık ve yarı-başkanlık düzenleri devletin ana organları olan yürütme, yasama ve yargıyı birbirinden ayırmaktadır.

Belirtilen bu sistemlerde önemli olan husus dengenin sağlanmasıdır. Yani erkler arasında sorumluluk, görev ve yetki açısından bir denge sağlanmalıdır. Erkler arasında denge sağlanmadığında ve yalnızca güç tek bir erkte birleştiğinde fiili anlamda bu sistemlerin monarşiden farkları kalmayacaktır.¹³⁸

Hukuksal açıdan hükümet sistemleri, devletin idari ve siyasi organlarının görev ve kuruluşlarıyla karşılıklı ilişkilerinin, anayasal açıdan düzenlenmesiyle oluşur. Hükümet sistemi, kuvvetlerin birbirinden ayrılma derecelerine ve birbirlerinden ayrılan bu kuvvetler arasındaki ilişkiye göre belirlenir.¹³⁹

Hükümet sistemlerini, tarihsel açıdan dinamik bir sürecin ürünü olarak görmek mümkündür.¹⁴⁰ Tarihsel açıdan Türkiye, içinde bulunduğu kültürel, siyasi, ekonomik ve toplumsal duruma göre çeşitli hükümet sistemlerini deneyimlemiştir.¹⁴¹

¹³⁸ Vedat Yılmaz ve Mehmet Şerif Yıldız. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Tartışmalar ve Yeni Sistemin Etkileri.” *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6. 2 (2022): 509.

¹³⁹ Tuğba Yolcu ve Abdurrahman Muhammet Banazılı. “Kadın Parlamenterler Açısından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Anayasa Komisyon Raporları Üzerinden Bir İnceleme (2016-2023).” *Anasay* 8. 27 (2024): 4.

¹⁴⁰ Fatma Sarıaslan. “II. Meşrutiyet Dönemi ve Kanun-ı Esâsî: Siyasal Sistem Tartışmaları Ekseninde Bir İnceleme.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 14. 54 (2023): 191.

¹⁴¹ Yusuf Durani Dinç ve Vedat Yılmaz. “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yasama, Yürütme, Yargı Organları ile Taşra ve Yerel Yönetimlere Etkilerinin Değerlendirilmesi.” *Ombudsmanlık Akademik Dergisi* 8. 16 (2022): 170.

Türkiye'nin siyasi hayatına baktığımızda Osmanlı Devleti döneminde uzunca bir süre mutlak monarşi uygulanmıştır. Dönemin sonlarına doğru ise meşruti monarşiye geçildiğini söylemek mümkündür.¹⁴²

Osmanlı döneminde padişah, yürütme organına ait tüm yetkileri elinde toplamıştır. Bu sebeple alınacak tüm kararlar padişaha sunulup onun onayından geçmek zorundadır. Ayrıca padişah, tüm yöneticileri atamıştır.¹⁴³

Geleneksel devlet sistemi Osmanlı'da yarı teokratik ya da teokratik ve mutlak bir monarşiydi. Gerileme döneminde anayasal bir rejime geçebilmek için Osmanlı da gerekli koşullar oluşmamıştır. İslamiyet öncesi dönemden bu yana devam eden siyasi gücün tek elde toplanması düşüncesi, askeri ihtiyaçlar sebebiyle daha çok güçlenmiş, İslamiyet sonrası devlet anlayışı olan "*padişaha itaat*" ilkesi de padişahı bir müessese haline getirmiştir.

Osmanlı'nın ilk ciddi değişim hareketleri III. Selim döneminde başlamış, Sened-i İttifak ve II. Mahmut'un yenilikçi hareketleriyle devam etmiştir.¹⁴⁴

Hükümdarın elindeki yetkileri sınırlandırmak için atılan ilk adım 1808 tarihinde çıkarılan Sened-i İttifak olmuştur. Ancak Sened-i İttifak uygulanamayışı yönünden hukuken ölü belge niteliği taşımıştır.¹⁴⁵ II. Mahmut'la beraber devam eden ıslahatlar, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanının ilanıyla getirilen halklarla beraber daha düzenli ve sistemli bir biçimde icraatlar uygulamaya konulmaya çalışılmıştır.¹⁴⁶

Bu süreçte çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti milliyetçilik akımının yaratabileceği olumsuz etkileri minimum düzeyde tutmaya çalışmıştır. Devam eden süreç içerisinde aydınlar ve Osmanlı devlet adamları arasında, bir meclisin açılması, meşruti yönetime geçilmesine ve modern bir anayasanın hazırlanması gibi konular gündeme getirilmiştir.

Modern bir anayasaya gereksinim duyulmasının en mühim sebebi ise devletin işleyişine yasal yollarla düzen vermek, çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı halkının

¹⁴² Yolcu, Banazılı, s. 4.

¹⁴³ Yolcu, Banazılı, s. 4.

¹⁴⁴ Bülent Tanör. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022. s. 22-31-33.

¹⁴⁵ Yolcu, Banazılı, s. 4.

¹⁴⁶ Enes Demir. "Atatürk'ün Perspektifinden TBMM ve 1921 Tarihli Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu." *Anakara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 73 (2023): 155.

menfaatlerini ve devlete ait görevleri yasal bir zemine oturarak tebaaya teminat vermek olmuştur.¹⁴⁷

Monarşi ile yönetilen Osmanlı Devleti'nin anayasal düzene geçmesi, yani hükümdarın yetkilerinin kısıtlanması, yönetim organının gücünü kullanırken sınırlandırması ve denetim gibi faktörleri ortaya çıkaracaktır.¹⁴⁸

119 maddeden oluşan Kanun-i Esasi, Türk tarihinin ilk anayasası olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁹ Türkiye'nin günümüz koşullarındaki ilk parlamentosu Kanun-i Esasi ile oluşturulmuş fakat padişahın devam eden mutlak yetkisinden ötürü tam manasıyla parlamenter sistemin özelliklerini taşıyamamıştır.¹⁵⁰ Böylelikle Kanun-i Esasi ile ortaya çıkan devlet yapılanması, siyasi gücün bürokrasi ile monarşi arasında paylara ayrıldığı parlamentarizme benzer bir özellik göstermiştir.¹⁵¹

21 Ağustos 1909 tarihinde yapılmış olan değişiklikler ile Kanun-i Esasi'ye Meclisi ve meşrutî yönetimi güçlendirebilecek bazı maddeler eklenmiş, yasamanın yetkisi artırılmış ve padişahın yetkileri azaltılmıştır. Böylelikle hükümet, meclise karşı sorumlu tutulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle ve yaşanan olumsuzluklar neticesinde 21 Aralık 1918 tarihinde meclis padişah tarafından bir kere daha tatil edildi. Osmanlı da zor günler başlamış ve Milli Mücadele dönemine girilmiştir. Milli Mücadele sürecinde Osmanlı Devleti 12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan'ı toplamıştır. 28 Ocak 1920'de kabul edilen Misak-ı Milli kararları meclisin almış olduğu en önemli kararlardan biridir.¹⁵²

Damat Ferit Paşa hükümetinin tavsiyesiyle, Sultan Vahdettin 11 Nisan 1920'de meclisi feshetmiştir.¹⁵³ Meclis-i Mebusan'da yer alan vekillerinde gelmesiyle beraber 23 Nisan 1920 tarihinde BMM Ankara şehrinde toplanmış ve Heyet-i Umumiye Kararnamesini yayımlamıştır.¹⁵⁴

¹⁴⁷ Demir, s. 155.

¹⁴⁸ Demir, s. 155.

¹⁴⁹ Demir, s. 155.

¹⁵⁰ Yolcu, Banazılı, s. 4.

¹⁵¹ Sarıaslan, s. 161.

¹⁵² Demir, s. 157.

¹⁵³ Sarıaslan, s. 183.

¹⁵⁴ Demir, s. 158.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilanı ile yeni anayasanın ilan edilme süreci içerisinde meclisin tamamen Kanun-i Esasiye uymadığı görülmektedir. Meclis'teki yoğun müdahaleler sonucunda 20 Ocak 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk anayasası niteliğinde olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) kabul edilmiştir.

1921 Anayasası'nın ilanı ile Kanun-u Esasi yürürlükten kalkmamıştır. Yalnızca meclis, yaptıkları çalışmalarda Kanun-u Esasi'yi göz önünde bulundurmamıştır.¹⁵⁵

Bülent Tanör'e göre; Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddesi olan, "*Hâkimiyet bilâ kaydû şart milletindir.*" ifadesi egemenliğin millete ait olduğunun göstergesidir. 1921 Anayasası ile temsilî demokrasi benimsenmiştir.¹⁵⁶

Monarşi yönetiminden cumhuriyet yönetimine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla geçilmiştir. 1921 Anayasası'nda Meclis Hükümeti Sistemi uygulanmış ve bu sistem kriz ve olağanüstü dönemlerde uygulanabilen bir sistem olmuştur.

1924 Anayasası'nın kabulü ile karma bir sisteme geçilmiştir. Bu dönemde meclis hükümeti düzeni ile parlamenter düzen niteliklerinin bir arada bulunduğu karma bir düzen olmuştur. 1924 Anayasası'nda "*kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı*" ilkesinin benimsendiğini söylemek mümkündür.

1961 Anayasası ile parlamenter sisteme tam anlamıyla geçilmiştir. 1982 Anayasası'yla da parlamenter sistemden vazgeçilmemiştir.¹⁵⁷

Bahsetmiş olduğumuz tüm hükümet sistem modelleri ilerleyen bölümlerde detaylıca anlatılmaya çalışılmıştır.

2.2 1876 Kanun-i Esasi Döneminde Hükümet Sistemi (Mutlak Monarşi)

Türklerin siyasi tarihi incelendiğinde eski Türk devletlerinde "*toy*" isimli meclislerin bulunduğu görülmektedir. Bununla beraber Mete Han'ın Hun Devleti'ni yönettiği dönemde ülke devlet meclisi kararları ve töre hükümleri etrafında yönetilmiş ve devlet ile ilgili önemli kararlar da bahar mevsiminde Devlet Meclisi'nde gerçekleştirilen toplantılarda alınmıştır. Genel olarak Eski Türk devletlerinde kurullar/meclisler bakanlar kurulu gibi görev görmüştür. Göktürk Devleti ve Uygur Devleti'nde ise bakanlar

¹⁵⁵ Demir, s. 160-161.

¹⁵⁶ Tanör, s. 255-257.

¹⁵⁷ Yolcu, Banazılı, s. 5.

kurulunun haricinde de birçok önemli hususta yetkili olan meclislere/kurullara denk gelinmiştir.¹⁵⁸

Demir'e göre; kurultay, şura, organ gibi adlarla toplanan bu kurullar, doğrudan halkın seçimiyle oluşturulmayan "meclis" sıfatına ulaşamamış ve bağımsız bir otoriteye sahip olamamışlardır. Böylelikle bu meclis türleri, daha çok danışma meclisi rolünde olmuşlardır. Kararlarını bağlayıcı niteliği oluşmamıştır.

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra da devlet yönetiminde eski Türk töreleri uygulanmaya devam etmiştir. Selçuklu döneminde Divan-ı Saltanat olarak isimlendirilen meclis, bakanlar kurulunun icrasını yerine getirmiştir.

Eski gelenekler Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun adı verilen mecliste devlet ile ilgili önemli kararlar padişah veya sadrazamlar eşliğinde alınmıştır.

Batı'da yaşanan demokratik gelişmeler ilerleyen süreçlerde Osmanlı Devleti tarafından da takip edilmiştir. Batı tarzında meclisler oluşturmak için atılan adımlar çağdaş bir parlamento çizgisinden uzak olmuş ve ülkede demokrasinin gelişimini de engellemiştir.

Osmanlı Devleti'nde demokratikleşme süreci devletin son dönemlerinde başlamış olup, 1808 tarihli Sened-i İttifak, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve 1856 tarihli Islahat Fermanı gibi hukuksal gelişmelerle parlamentarizmin oluşum sürecine katkı sağlamıştır. Modern anlamda ilk parlamentonun da I. Meşrutiyet (1876) ile oluşturulduğunu söylemek mümkündür.¹⁵⁹

III. Selim, Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan adli, siyasi, idari, diplomatik ve askeri alanda yapılacak değişikliklerle kurtarabileceğini düşünmüş ve meşveret usulünü kurumsallaştırıp Batı tarzı düşünce yapısından faydalanmaya çalışmıştır.¹⁶⁰

III. Selim'in birçok alanda yaptığı ıslahatlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve III. Selim'in öldürülmesiyle II. Mahmut tahta çıkarılmıştır.

¹⁵⁸ Ali Erbay. *Türkiye'de Hükümet Sistemi Olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi, 2018. s. 63.

¹⁵⁹ Erbay, s. 63- 64.

¹⁶⁰ Bülent Yücel. *Parlamentar Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2008. s. 189.

II. Mahmut döneminin sadrazamı olan Bayraktar Mustafa Paşa ülke içindeki merkezi birliği ve otoriteyi oluşturmak, tekrardan reformları uygulayabilmek adına hanedanlarına ve ayanlara birtakım ayrıcalıklar tanımak amacıyla 7 Ekim 1808 tarihinde Sened-i İttifak antlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır.¹⁶¹

Sened-i İttifak, Türk-Osmanlı anayasa hukukunun ilk önemli ürünüdür.¹⁶²

Sened-i İttifak esas itibarıyla bir anayasal sözleşme niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez devlet gücünün sınırlandırılabilmesi Sened-i İttifak'la ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Sened-i İttifak'a siyasal açıdan baktığımızda, ayanların devletin gücünü kontrol etme girişimi olarak görmemiz mümkündür.¹⁶⁴

Bayraktar Mustafa Paşa'nın ölümü sonrasında padişah II. Mahmut merkezi otoriteyi tekrardan sağlamaya çalışmış ve imzalanan Sened-i İttifak'ı tanımayarak, bu belgenin "ölü" niteliğinde olmasını sağlamıştır.¹⁶⁵

Osmanlı Devleti'ndeki ikinci anayasal gelişmede 1839 yılında Gülhane Parkı'nda okunan Tanzimat Fermanı'nın ilanıdır. Osmanlı Devleti'nin tüm yurttaşlarına karşı ırz, can ve mal güvenliği bu fermanla vaat edilmiştir. Tanzimat Fermanı'nda askerlik ve vergi konusunun da düzeyeceği hususlarını içermiştir. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye adı verilen bir heyet tarafından kanunlar hazırlanacak ve daha sonra da padişah tarafından onaylanacak ve yürürlüğe konulabilecektir.¹⁶⁶

Tanzimat Fermanı, tarihte farklı yazarlar tarafından Türk tarihinin ilk "*Halklar Beyannamesi*" olarak kabul edilmiştir.

Kırım Savaşı'nın son yıllarında hazırlanan Islahat Fermanı, 28 Şubat 1856'da Bab-ı Âli'de tüm şeyhülislam, hahambaşı, vükela, cemaat, patrikler önde gelenleri ile yüksek memurların huzurunda okunarak Islahat Fermanı'nın ilanı gerçekleşmiştir. Paris Antlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık altı hafta önce ilan edildiği için Paris Antlaşması'nı hazırlayan devletlere de bilgi verilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶¹ Tanör, s. 41-42.

¹⁶² Tanör, s. 41.

¹⁶³ Yaşar Fatih Mengüç. *1909 Osmanlı Kanuni Esasi Tadilleri Çerçevesinde Kanun Yapma Usulü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014. s. 23.

¹⁶⁴ Koyuncu, s. 64.

¹⁶⁵ Mengüç, s. 23.

¹⁶⁶ Yakacak, s. 56.

¹⁶⁷ Mengüç, s. 24-28.

Bu kapsamda, Islahat Fermanı, getirdiği daha detaylı ayarlamalar ile 1839 tarihinde ilan edilmiş olan Tanzimat Fermanı'nın yenilik düzenlemelerini daha da yukarıya taşıma niteliğinde olan, bir anayasal belge değerinde görülmektedir.¹⁶⁸ Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'na göre daha detaylı ve kapsamlıdır.¹⁶⁹

Kanun-i Esasi'nin ilanına kadar yaşanan dönem gelişmelerine baktığımızda, bu gelişmeleri anayasal faaliyetler içerisinde değerlendirebileceğimiz gibi bunları dönemin ortaya çıkan fermanlar, metinler vb. gibi anayasal belge niteliği taşıyan ürünler olarak görebilmekteyiz.

1876 Kanun-i Esasi'nin ilanına kadar olan bu dönemin olay ve ürünlerini Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasının temelini oluşturan önemli çalışmalar olarak görmek mümkündür.

I. Meşrutiyet diye adlandırılan ve 1876 Kanun-i Esasi ile başlayan bu dönemi pek çok yazar anayasal değil, anayasalı dönem olarak nitelendirmektedirler.

Kanun-i Esasi, Anayasa veya temel kanun anlamlarına gelip, pek çok anayasa hukukçuları tarafından, "*İlk Türk Anayasası*" olarak kabul görmektedir. Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlılar'ın çabalarıyla ön plana çıkan Kanun-i Esasi, kurucu bir meclis eliyle hazırlanmayıp, bir aydın grubunun çalışmalarını yansıtmaktadır.¹⁷⁰

Kanun-i Esasi anayasası, 119 maddeden ve 12 bölümden meydana gelmektedir. Bölümün ilki, Memalik-i Devlet-i Osmaniye olarak isimlendirilmiş ve padişahın hak ve yetkilerine yer verilmiştir.

İkinci bölüm, Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-i Umumiyesi olarak isimlendirilmiş ve Osmanlı tebaasının siyasi hak ve ödevlerini konu almıştır.

Üçüncü bölüm, hükümet yani Meclis-i Vükela'ya yer ayırmıştır. Meclis-i Vükela'nın bazı özlük hakları ile üye organlarının atanmasına yer vermiştir.

Dördüncü bölüm, Memurîn olarak adlandırılmış ve memurların özlük haklarına değinmiştir.

¹⁶⁸ Mengüç, s. 28.

¹⁶⁹ Yakacak, s. 56.

¹⁷⁰ Mengüç, s. 30-31-33.

Beşinci bölüm yasamaya ayrılmış, Heyet-i Ayandan ve Heyet-i Mebusan'dan meydana gelen Meclis-i Umumi'nin uygulama prensipleri, yetki ve faaliyet alanları ve üyelerin seçimi bu bölümde işlenmiştir.¹⁷¹

Altıncı ve yedinci bölüm meclisin kuruluş şekli ve yasama faaliyetlerini ele almıştır.

Yargı ise sekizinci bölümde ele alınmış ve hâkimlerin özlük hakları ve ödevleri ile mahkemelerin işleyişine yer vermiştir.

Dokuzuncu bölüm Yüce Divan veya Divan-ı Âli olarak adlandırılan üst mahkemenin kuruluş ve yetkilerini ele almıştır.

Onuncu bölüm mali işlere ayrılmış ve bütçe görüşmelerinin nasıl olacağı anlatılmıştır. Maliyenin denetimi ile hükümlü olan Sayıştay'da bu bölümde kurulmuştur.

On birinci bölüme Vilâyât adı verilmiştir. Vilayet merkezinde senede bir kez toplanacak olan umumi meclis ve belediye işleri için de belediye meclisi seçimleri bu bölümde ele alınmıştır.

Son bölüm olan on ikinci bölümde ise İdare-i Örfiyye konuları ele alınmış ve padişahın lüzum görmesi hâlinde bir kimseyi sürgün edebilme yetkisini veren 113. madde'de bu bölümde yer almıştır.¹⁷²

Kanun-i Esasi'nin dayanmış olduğu esasları, en temel biçimde şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Saltanatı ve hilafetin haklarını korumak,
2. Adaleti tekrardan inşa etmek,
3. Osmanlı'da yaşayan tüm yurttaşların hak ve hürriyetlerini güvence altına almak ve yurttaşlar arası eşitliği sağlamak,
4. Bütçenin denkliliği için gereken koşulları oluşturmak,
5. *“Merkeziyetçilikle beraber taşralara hareket özgürlüğünü benimsemek”*,
6. Parlamentonun yetki alanını belirlemek,
7. Mahkemelerin ve yargı organlarının tarafsızlığını sağlamak,
8. İdarenin ve hükümetin sorumluluk ve yetkilerini tespit etmek.¹⁷³

¹⁷¹ Anı Ezgi Ayhan. *Parlamentar Sistem ile Başkanlık Sisteminin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Yaşar Üniversitesi, 2019. s. 23-24.

¹⁷² Ayhan, s. 23-24.

¹⁷³ Mengüç, s. 36.

Hem yasamanın hem de yürütmenin başı padişaktır. Heyet-i Vükela ile padişah yürütme yetkisini birlikte kullanır. Kanun-i Esasi'ye göre yürütme yetkisi Bakanlar Kuruluna yani Heyet-i Vükela 'ya aittir.¹⁷⁴

1876 Kanun-i Esasi anayasası ile Meclis-i Umumi adıyla bir meclis kurulmuştur. Meclis-i Umumi Türk tarihi içerisinde kurulan ilk yasama organıdır. Meclis-i Umumi; Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan olmak üzere farklı iki meclisten meydana gelmiştir. Heyet-i Mebusan'ın üyeleri tebaanın iki dereceli seçimi ile seçilirken, Heyet-i Ayan'ın üyelerini ise padişah atamaktadır.

Meclis-i Umumi vekilleri anayasal anlamda dokunulmazlık ve sorumsuzluğa sahiptirler. Padişah yürütmenin başıdır ve Heyet-i Mebusan'ı fesih yetkisi vardır. Yargı yetkisi ise padişaha ait değildir. 1876 Kanun-i Esasi ile yargı yetkisi bağımsız mahkemelere verilmiştir.¹⁷⁵

1876 Kanun-i Esasi de kuvvetler ayrılığı veya kuvvetler birliği sistemi ile ilgili herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Buna göre;

1. *“Osmanlı Devleti bölünmez bir bütündür. (madde 1)*
2. *Başkenti İstanbul'dur. (madde 2)*
3. *Padişahlık ve Hilafet hakkı Osmanlı Hanedanına aittir. (madde 3-4)*
4. *Devletin resmi dini İslam'dır. (madde 11)”*

Soysal'a göre; *“I. Meşrutiyetle gelen sistemi parlamenter kabul etmek mümkün değildir.”*¹⁷⁶

Bu hareketli süreçte 1909'da Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikler ile yasama, yürütme ve yargı erklerinin işleyişi açısından önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Yürütme organının bir parçası olan Heyet-i Vükela, 1909 değişiklikleri ile padişaha değil Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olmuştur. Böylelikle Heyet-i Vükela, Meclis-i Mebusan'ın güvensizlik oyuyla düşebilir hâle gelmiştir. Ayrıca kanun teklifi verebilmek için padişaktan alınan onay izni kaldırılmıştır. Padişaha sahip olduğu mutlak veto yetkisi ise zorlaştıracı veto yetkisine dönüşmüştür.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Yakacak, s. 56-57.

¹⁷⁵ Yakacak, s. 57.

¹⁷⁶ Şeyma Nur Özden. *1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Hakkında Basına Yansıyan Tartışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi, 2017. s. 9-10.

¹⁷⁷ Sariaslan, s. 163-187-188.

II. Meşrutiyet dönemiyle; basın özgürlüğü, boykot hakkı, milletin hâkimiyeti fikri, grev hakkı, seçim gibi demokrasinin penceresinde yer alan kavramlardan konuşulmuş ve güvence altına alınmaya çalışılmıştır.¹⁷⁸

1909 değişikliği ile padişahın uluslararası antlaşmaları imzalama yetkisine ek olarak Meclis-i Umumi'nin onay hükmü getirilmiştir. Kanun-i Esasi'nin ilk hâlinde sadrazam padişah tarafından atanırken yapılan 1909 değişiklikleriyle sadrazam Heyet-i Vükela tarafından seçilecektir.¹⁷⁹

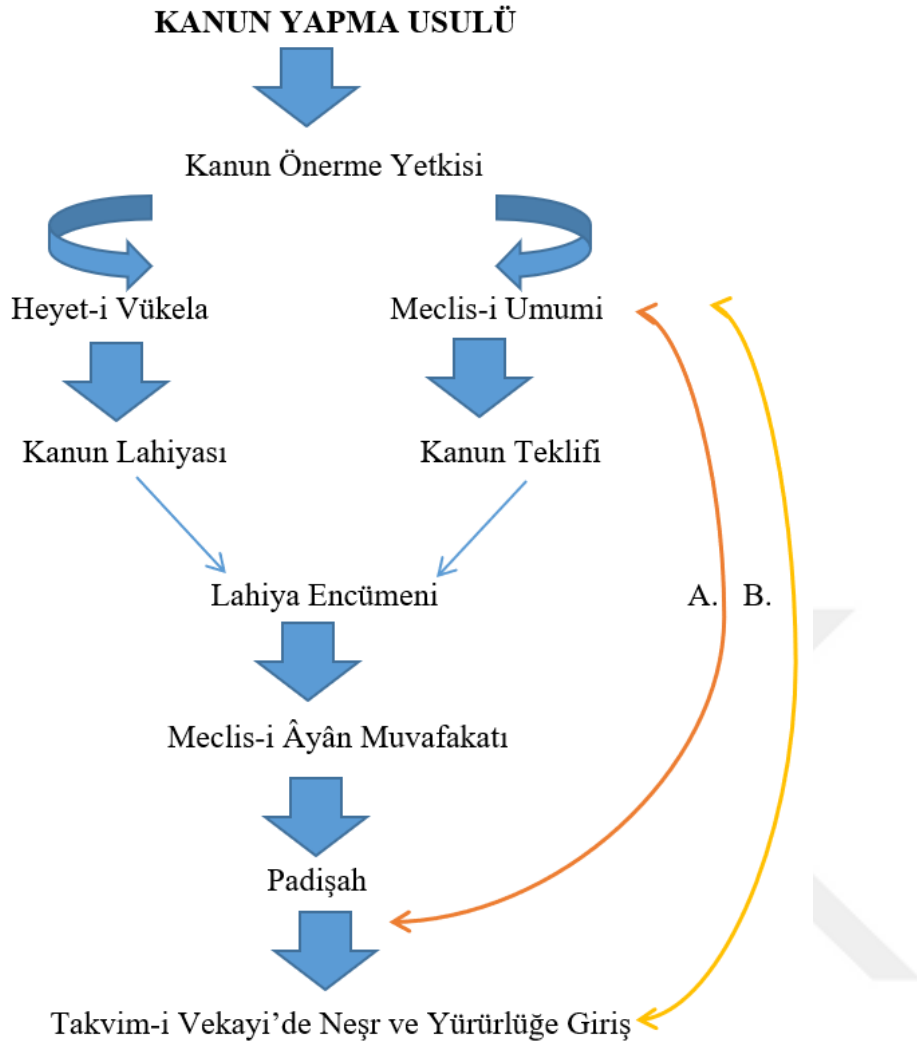
1909 değişiklikleri ile kişi hak ve özgürlükleri için önem arz eden 113. madde yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁸⁰

Yapılan değişiklikler ile kanun yapma usulü aşağıdaki şekil tablosunda gösterilmiştir:

¹⁷⁸ Koyuncu, 70-71.

¹⁷⁹ Sarıaslan, 163.

¹⁸⁰ Ayhan, s. 29.

Şekil 2.1 Kanun Yapma Usulü ¹⁸¹

Buna göre;

- A. Padişahın lahiyayı tekrar görüşülmek üzere yani taliki veto yetkisini kullanarak Meclis-i Umumiye iade etme yetkisini kullanarak Meclis-i Umumiye iade edilmesi sürecini anlatır.
- B. Yeniden görüşülmek üzere Meclis-i Umumiye gönderilen lahiyanın 2/3 çoğunluk ile kabul edilip tekrar padişaha gönderilmesi ve padişahın da kanun lahiyasını mecburiyet esasıyla onaylaması sürecini ifade eder.¹⁸²

¹⁸¹ Mengüç, s. 126.

¹⁸² Mengüç, s. 127.

Kanun-i Esasi anayasasında 1909 tarihinde yapılan değişiklikler ile Osmanlı Devleti parlamenter rejimin özelliklerini benimsemeye başlamıştır.¹⁸³

Fakat Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi çatışmalar ve demokratik yapının azlığı nedeniyle, önce meclis diktatörlüğüne sonra ise tek parti diktatörlüğüne zemin hazırlanmıştır. Yasama organı tek belirleyici hâle gelmiştir.¹⁸⁴

*“II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından 31 Mart Vakası, bir askeri darbe, padişah II. Abdülhamit’in tahttan indirilme süreci, Balkan Savaşlarının yaşanması, Trablusgarp Savaşı’nın yaşanması, I. Dünya Savaşı ile İttihat ve Terakki’nin faaliyetlerini uyguladığı 1908-1918 tarihleri arasında hayata geçmiştir.”*¹⁸⁵

II. Meşrutiyet, derebeylik ideolojisinden ayrılıp, laik-ulusal bir ideolojiye doğru yol almıştır.

*“Sonuç olarak II. Meşrutiyet rejimi, demokrasi ve özgürlükler pratiğindeki olumsuzluklarına karşın, ulusal toplum, ulusal devlet ve ulusal egemenlik tezlerinin ilk mayalandığı ortam olması bakımından önemli bir hizmet görmüş sayılır. Nitekim Türkiye’nin 1918’den sonraki siyasal-anayasal gelişmelerinde II. Meşrutiyet’in bu olumlu mirasından yararlanılacaktır.”*¹⁸⁶

2.3 1921 Anayasası’nda Hükümet Sistemi (Meclis Hükümeti)

1908 yılında başlayan II. Meşrutiyet yönetimi, Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasına kadar yönetime devam etmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu süreç içerisinde yönetimi elden kaçırmamak ve kendi yönetimlerine karşı oluşturulan muhalefeti önlemeye çalışmak için mücadele etmişlerdir.¹⁸⁷

1921 Anayasası’nın oluşumu, Osmanlı Devleti’nin işgal altında olduğu ve Kurtuluş Savaşı’nın başladığı döneme de denk gelmiştir. I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin yoğun toprak kaybına uğramasıyla, İttihat ve Terakki üyeleri yurtdışına çıkmak durumunda kaldılar.

¹⁸³ Sariaslan, s. 163.

¹⁸⁴ Mengüç, s. 135.

¹⁸⁵ Gezici, s. 124.

¹⁸⁶ Tanör, s. 220.

¹⁸⁷ Al, s. 101.

Temmuz 1918’de Sultan V. Mehmet Reşat’ın vefat etmesi ile yerine tahta Sultan Vahdettin çıkarılmış ve Meclis-i Mebusan-ı; Sultan Vahdettin 21 Aralık 1918 yılında dağıtmıştır. Damat Ferit Paşa’yı ise 4 Mart 1919 yılında sadrazam olarak atamıştır.

İtilaf Devletleri tarafından başlayan işgaller sonucunda, 19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıkmıştır. Böylelikle Kurtuluş Savaşı fiilen başlamıştır.

Mustafa Kemal’in 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a çıkmasıyla önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sırasıyla 21 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi’nin yayımlanması, 7 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum Kongresi’nin düzenlenmesi ve 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi’nin düzenlenmesi ile gerçekleştirilmesidir. Ulusun egemenliği düşüncesi bu kongrelerde dile getirildiği için büyük ölçüde öneme sahiptirler. Erzurum Kongresi’nde önderliğini Mustafa Kemal Paşa’nın yaptığı bir Temsil Heyeti oluşturulmuştur.

12 Ocak 1920’de Misak-ı Milli Kararlarının Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmesiyle meclis İngilizler tarafından dağıtılmıştır. Bu yaşanan olaylar neticesinde Mustafa Kemal Paşa 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni kurmuştur.

Dağıtılan İstanbul Hükümeti yerine Ankara’da oluşturulan Büyük Millet Meclisi egemenlik yetkilerini İstanbul Hükümeti’nden alıp Ankara Hükümeti’ne geçirmiştir.¹⁸⁸

BMM’nin, 23 Nisan 1920 tarihinde yayımlanan 1 nolu Meclis kararı meclisin, Meclis-i Mebusan’da ki bazı milletvekilleri ile yeni seçilen milletvekillerinden oluştuğunu içermektedir.¹⁸⁹

Mustafa Kemal’in BMM’nin temel kuruluşuyla ilgili esasları anlatan ve bu hükümlerin meclis kararına dönüştürülerek yayımlanmasını içeren kararda 24 Nisan 1920 tarihli 2 nolu meclis kararıdır. Meclis kararının ana esaslarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- i. Meclisin üstünlüğü esastır.
- ii. Hükümet kurmak zorunludur.
- iii. Geçici bir padişahın vekilliği yerine başkanı olmadan da bir hükümet kurmak gereklidir.
- iv. Meclis seçimi ile oluşan ve meclise karşı sorumlu olan bir hükümet.

¹⁸⁸ Fatih Özkul. “1921 Anayasası’nın Türk Anayasacılığındaki Yeri ve Uygulandığı Dönemdeki Hükümet Sistemine İlişkin Bazı Tespitler.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27. 1 (2013): 31-32-33-34-35.

¹⁸⁹ Emre Gezer. “1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Yapımı Bağlamında TBMM’nin Kurucu Sıfatı.” *Türkiye Adalet Akademi Dergisi* 13. 51 (2022): 512.

- v. Meclis başkanına verilen yetki ve sorumluluklar.
- vi. Padişahın konumunun gerekli koşullar sağlandığında meclis tarafından yeniden resmi olarak düzenlenilmesi.¹⁹⁰

BMM’i hükümet işlerinin yürütülebilmesi için, salt çoğunluğa göre ayrı ayrı meclis içerisinden seçilen 11 kişilik bir heyet oluşturmuştur. Oluşturulan bu heyete “*İcra Vekilleri Heyeti*” adı verilmiş ve meclis başkanı, bu heyetin başkanlığını üstlenmiştir.

Bu dönemde İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve Hıyaneti Vataniye Kanunu kabul edilmiştir. Böylelikle olağanüstü hâllerde meclis yargı yetkisini elinde bulundurmıştır.¹⁹¹

1921 Teşkilat-ı Esasiye’nin kabulüne kadar geçen süreçte, BMM’i Kanun-i Esasi’yi yürürlükten kaldırmamıştır ve meclisi Kanun-i Esasiye usulen bağlı kabul etmiştir.¹⁹²

20 Ocak 1921 tarihinde 85 Numaralı Kanun ile Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. 1921 Anayasası Mustafa Kemal’e göre; “*Meclis’in ve hükümet-i millîyenin vaziyet ve salâhiyetini ve şekl-i mahiyetini tespit ve ifade eden ilk kanundu(r).*”¹⁹³

Türk anayasa tarihinde 1921 Anayasası, milli egemenlik ilkesini benimsemesi ve demokrasi düşüncesinin hukukileşmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. 23 maddeden oluşan 1921 Anayasası, kuvvetlerin birliğine dayalı olan Meclis Hükümeti Sistemini benimsemiştir.¹⁹⁴

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun özelliklerini Dikici’ye göre şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) 1921 Anayasası, 1876 Kanun-i Esasiyi ortadan kaldırmamıştır ve 23 maddeden oluşmuştur. Bu sebepten ötürü 1924 Anayasası’nın kabulüne kadar anayasal ikilik meydana gelmiştir.
- 2) Asli kurucu iktidar tarafından, 1921 Anayasası yürürlüğe konulmuştur.
- 3) Anayasanın üstünlüğünü içeren bir madde 1921 Anayasasında yer almamıştır.

¹⁹⁰ Gezer, s. 512.

¹⁹¹ Polat, s. 59.

¹⁹² Gezer, s. 516.

¹⁹³ Ercan Çelebi. “1921 Anayasası’nın Uygulanmasına İlişkin Değerlendirme ve Tespitler.” *Belgi Dergisi* 22 (2021): 82.

¹⁹⁴ Erbay, s. 72.

- 4) Türk anayasa tarihimizin ilk ve tek yumuşak anayasası 1921 Anayasası'dır.
- 5) “*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir*” maddesi ile milli egemenlik ilkesi benimsenmiştir.
- 6) Güçler birliği ilkesi kabul edilmiş ve “*Türkiye devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır.*” hükmü ile meclis hükümeti sistemi benimsenmiştir.
- 7) Büyük Millet Meclisi, milletlerarası antlaşma yapma yetkisine sahiptir.
- 8) 1921 Anayasası'nda hilafet ve saltanat kaldırılmamıştır. Fakat saltanat ile milli egemenliğin aynı anda var olamayacağı belirtilmiştir.
- 9) Merkezi idareye ait taşra teşkilatı düzenlenmiştir. İl, kaza ve nahiye olmak üzere idari teşkilatlanmaya yeni bir sınıflandırma getirilmiştir. İl yöneticisi vali, kaza yöneticisi ise kaymakam olarak düzenlenmiştir.
- 10) Mahalli idareler seçimle belirlenecektir. Böylelikle yerel yönetime halkta katılmış olacaktır.

1921 Anayasası görüldüğü üzere meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendi bünyesinde toplamıştır. Bundan dolayı Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.¹⁹⁵

1921 Anayasası'nda, temel hak ve özgürlükler ile ilgili düzenlemeye gidilmemiştir. Değiştirilmeyecek maddelerin bulunmaması ve Anayasanın üstünlüğü ilkesine yer verilmemesinden ötürü 1921 Anayasası yumuşak bir anayasa niteliğindedir.

1921 Anayasası'nın ayrıntılı bir şekilde ifade edilmemesinden ötürü de çerçeve bir anayasa olduğunu görebilmekteyiz.

1921 Anayasası'nın 1923 tarihinde yaptığı önemli değişiklik ile 364 sayılı yasa kabul edilmiştir.¹⁹⁶ 1923 değişikliği ile 1921 Anayasası'nın 1. maddesine göre “*Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyettir.*” ifadesine yer verilmiştir.¹⁹⁷

1923 değişikliği ile hükümet Devlet Başkanlığı gelmiştir ve bu yetki Cumhurbaşkanına verilmiştir. Cumhurbaşkanı, meclis üyeleri içinden seçilir ve görev

¹⁹⁵ Firdevs Yılmaz. “Türkiye’de Anayasalarda Yürütme Süreci.” *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi* 1. 1 (2018): 45-46.

¹⁹⁶ Demir, s. 51.

¹⁹⁷ Kiremitci, s. 75.

süresi dolan cumhurbaşkanı, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam edebilmektedir.

1923 değişikliği ile hükümet seçimi de değişmiştir. Cumhurbaşkanı, meclisin içinden bir başbakan seçmektedir. Başbakan ise bakanları seçip cumhurbaşkanına göndermektedir. Cumhurbaşkanı kendisine gönderilen bakan listesini meclisin onayına sunmaktadır.¹⁹⁸

Meclis, 1921 Anayasası kabul edilerek çökmeye yüz tutmuş bir devleti tekrardan kurarak, asli kurucu iktidar sıfatına sahip olmuştur.¹⁹⁹

Siyasal ve anayasal kurumlar oluşturulurken bazı önemli noktalar dikkat çekmiştir. Bunlar;

- a) Yerel kongre iktidarları
- b) Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Ulusal Kongre İktidarı (Sivas)
- c) Türkiye Büyük Millet Meclisi (Ulusal Meclis)
- d) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (Meclise bağımlı hükümet)
- e) Meclisten göreceli olarak bağımsızlaşabilen hükümet (1923 ve sonrası)²⁰⁰

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta yerel kongre iktidarlarını atlayarak olayları şu biçimde ifade eder: *“Biz öncelikle memlekette teşkilâtı mahsusayı yaptık. Sonra meclisi bir araya getirdik. Öncelikle meclis hükümetini getirdik. Ondan sonra da hükümeti kurduk.”*

Anlaşılacağı üzere anlatım tarzları ve yaklaşımlar ne olursa olsun. *“Türkiye Devleti”* ve *“Türkiye Cumhuriyeti”* nin kuruluş aşamasında *“aşağıdan yukarı ve sivil unsurlar”* çok güçlü ve belirgindir.

Dünyadaki anayasacılık faaliyetleri içerisinde, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kendine has bir yapısı bulunmaktadır. 1921 Anayasası'nın asıl amacı ulusal birlik ve beraberliği sağlayıp bir kurtuluş mücadelesi için hazırlanmıştır. Buradaki amaç iktidarı sınırlamak değildir.

¹⁹⁸ Demir, s. 51.

¹⁹⁹ Gezer, s. 529.

²⁰⁰ Tanör, s. 288.

1921 Anayasasıyla ortaya çıkan meclis hükümeti sistemi, dönemin koşullarına uygun olan olağanüstü durumlardan meydana gelen geçici bir hükümet sistemi seçeneğidir.²⁰¹

Sonuç olarak, zor şartlarda oluşan meclis ve meclisin hazırlamış olduğu anayasa olan 1921 Anayasası, Türkiye'nin geleceğini şekillendirmiştir. Cumhuriyet'e giden yolunda önünü açmıştır.²⁰²

2.4 1924 Anayasası'nda Hükümet Sistemi (Kuvvetler Birliği Görevler Ayrılığı)

1924 Anayasası'nın kabulüyle çerçeve bir anayasa olan 1921 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. 1924 Anayasası, meclis hükümeti sistemi ve parlamenter sistemin özelliklerini içerisinde barındırdığı için karma bir sistem olarak görülmektedir.²⁰³

1924 Anayasası'nda *“Türk Milletini ancak Meclisin temsil edeceği ve millet adına egemenlik hakkını yalnız meclisin kullanacağı, yasama yetkisi ve yürütmenin Meclis'te belirlediği ve toplandığı, Meclis'in hükümeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği hâlde, hükümetin Meclisi fesih yetkisinin bulunmadığı”* şeklindeki bazı maddeler sebebiyle hükümet sistemi, meclis hükümeti sistemine benzetilmiştir.²⁰⁴

Ancak, bazı yönlerinden ötürü 1924 Anayasası'ndaki hükümet sistemi parlamenter sistemin özelliklerine benzetilmiştir.

*“Örneğin, Meclisin yasama yetkisini kendisinin kullanmasına rağmen, yürütme yetkisinin yalnızca Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu'na hasredilmesi gibi yürütme yetkisine ilişkin hususları, hükümetin kurulması konusunda yine parlamenter sisteme özgü şu düzenlemeler izlemektedir: Başbakan, Meclis üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca atanmakta, Bakanlarda Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanınca onandıktan sonra mecliste güvenoyu istemine sunulmakta ve meclise karşı sorumlu tutulmaktadır.”*²⁰⁵

²⁰¹ Tanör, s. 288-289.

²⁰² Demir, s. 171.

²⁰³ Veysel Erat ve Yahya Demirkanoglu. “Kamu Politikaları ve Yasa(laştır)ma: Türkiye’de Hükümet Sistemleri Üzerinden Kavramsal Bir Çerçeve.” *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 11. 2 (2022): 433.

²⁰⁴ Hakan Özdemir. “Türkiye’nin Parlamenter Hükümet Sistemi Tecrübesine Kısa Bir Bakış.” *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10. 20 (2020): 382.

²⁰⁵ Özdemir, s. 382.

1924 Anayasası, 20 Mayıs 1924'te yürürlüğe girmiştir. Anayasa 105 maddeden oluşmaktadır. Genel esaslar anayasanın ilk sekiz maddesinde yer almaktadır. İkinci bölüm, 9. ve 30. maddelerden oluşmuş ve yasama organının işleyişini düzenlemiştir. Üçüncü bölüm, 31. ve 52. maddelerden oluşmuştur. Bu bölümde ise yürütme organının işleyişi düzenlenmiştir. Dördüncü bölüm 53. ve 56. maddelerden oluşmuştur. Yargı organı bu bölümde düzenlenmiştir. 68. ve 88. maddeler de beşinci bölümü oluşturmuş ve Türklerin kamu özgürlüklerini kapsayan konuları ele almıştır. Anayasanın son bölümü olan altıncı bölümü ise 89. ve 105. maddeleri kapsamaktadır. Bu bölümde ise memurların mali işleri ve illerin yönetiminden bahsedilmektedir.

1924 Anayasası'nda yasama ve yürütme birbirlerinden ayrılmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yargı organına yer verilmemiştir. 1924 Anayasası'nda ise 8. maddede “*Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.*” ibaresi ile yargı erki bağımsız mahkemelere verilmiştir.

Anayasa'nın dördüncü bölümünü içeren 53. ve 60. maddelerde de mahkemelerin bağımsızlığına ve hâkimlerin güvencesine ilişkin hükümler yer almıştır.²⁰⁶

Yürütme organı 1924 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı ve İcra Vekilleri Heyeti olmak üzere ikili yapıya ayrılmıştır. Yürütmenin bir kanadı olan Cumhurbaşkanı 1924 Anayasası'na göre TBMM Genel Kurulu tarafından ve meclis içerisindeki üyeler arasından seçilir. Görev süresi dört yıldır. Görev süresi biten Cumhurbaşkanı'nın tekrar seçilememe gibi bir engeli yoktur. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri semboliktir ve sınırlı sayıdadır. Cumhurbaşkanı'nın kararlarda ısrarcı olması halinde, kararların ilgili bakan ve başbakan tarafından imzalanması gerekmektedir. Böylelikle 1924 Anayasası'nın, karşı-imza kuralını kesin olarak kabul ettiğini görebilmekteyiz. Cumhurbaşkanı, yalnızca vatana hainliği suçlamasıyla TBMM'ye karşı yükümlülüğü bulunmaktadır.

1924 Anayasası içerisinde yer alan yürütmenin diğer bir kolunu da Bakanlar Konseyi oluşturmaktadır. Başbakan, Bakanlar Konseyi'nin başıdır ve Cumhurbaşkanı, Başbakanı meclis içerisinde atar. Diğer bakanlar ise Başbakan tarafından meclis içinden seçilip Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur. Hükümetin meclisten güvenoyu alması gerekir. Güvenoyu alması için de bir haftalık süre zarfında programını meclise sunması

²⁰⁶ Mehmet Kayıran ve Mustafa Yahya Metintaş. “Türkiye’de Anayasal Gelişme(1876-1924).” *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 1. 1 (2017): 36-37-38.

zorunludur. Bakanlar Kurulu'nun, Başbakan başkanlığında toplanan bakanlar oluşturmaktadır.

Bakanlar Kurulu'nun hem kolektif sorumluluğu hem de bireysel sorumluluğu bulunmaktadır. TBMM'ye karşı sorumludur.

1924 Anayasası'nda yürütme erkinin iki kanadına da baktığımızda parlamenter sistemin genel özelliklerini görmemiz mümkündür.²⁰⁷

1924 Anayasası'nda yasama erki, tek meclise sahip Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Yasama organının görevlerini şöyle sıralamak mümkündür;

1. Kanun koymak, kaldırmak, değiştirmek ve bu kanunları tefsir etmek.
2. Yabancı devletlerle antlaşma, sözleşme imzalamak, savaş ilanını ya da barış ilanını kararlaştırmak.
3. Özel-genel af ilanına karar vermek.
4. Ölüm cezalarına karar vermek.
5. Para basıma karar vermek.

1924 Anayasası Ulusal devlete geçişte çok önemli bir rol oynamaktadır. Çokuluslu teokratik monarşiden demokratik, laik ve ulusal bir devlet düzenine geçişi kesin olarak belgelemiştir.²⁰⁸

1924 Anayasası, 1923'te başlayıp 1960 askeri darbesi ile sona eren bir dönemin ürünüdür. *"Parlamenter sistemin öngörmüş olduğu tüm bu hüküm maddeleriyle kuvvetler birliğinin gerçekleştiği 1921 Anayasası'nın benimsemiş olduğu meclis hükümeti sisteminden, kuvvetler ayrılığını öngörmüş olan 1961 Anayasası'nın kanıksadığı standart parlamenter düzene geçmeyi kolay hale getiren karma bir düzen gerçekleştirmiştir. Bilhassa 1950'den beri çok partili döneme geçirilmesiyle yürütme gücü nispeten güç kazanmıştır."*²⁰⁹

2.5 1961 Anayasası'nda Hükümet Sistemi (Parlamenter Sistem)

27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti iktidarı askeri bir darbe ile dağıtılmış ve 1924 Anayasası da bu sebeple son bulmuştur. Silahlı kuvvetler eliyle gerçekleştirilen darbe sonucunda Milli Birlik Komitesi oluşturulmuştur. 13 Aralık 1960 tarihinde 157 sayılı yasa ile komite yeni anayasanın bir kurucu meclis tarafından yapılmasına karar

²⁰⁷ Yılmaz, s. 47.

²⁰⁸ Tanör, s. 297-299-328.

²⁰⁹ Doğan, s. 92.

vermiştir. Oluşan bu kurucu meclis iki başlıdır. Kurucu Meclisin bir kanadını Milli Birlik Komitesi diğer kanadını da Temsilciler Meclisi oluşturmuştur.

Temsilciler Meclisi aracılığıyla oluşturulan anayasa komisyonu bir anayasa tasarısı hazırlamıştır. Hazırlanan bu tasarı 27 Mayıs 1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından kabul edilerek halkın onayına sunulmuştur. Oylama katılım sağlayan halkın %61,5'i yeni anayasaya "evet" oyu verdiği için 9 Temmuz 1961 tarihinde, 1961 Anayasası resmen yürürlüğe girmiştir.²¹⁰

1921 ve 1924 Anayasalarından farklı olmakla beraber 1961 Anayasası siyasi katılımı ve Batı demokrasisini esas almıştır.²¹¹

1960 darbesinden hemen sonra oluşturulan 1961 Anayasası ile ortaya çıkan anayasal kurumlar kendi döneminin öncesine de bir tepki olarak oluşmuşlardır.²¹²

1961 Anayasası, yürütmeye karşın yargı ve yasamaya güç kazandırmayı hedef olarak siyasi bir denge kurmaya çalışmıştır. 1961 Anayasası'nın Temsili Hükümet, Milli Egemenlik, Parlamenter Sistem ve kuvvetler ayrılığı üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür.

Önceki yasalardan farklı olan 1961 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisini egemenliğin kullanımında tek yetkili organ olarak görmemiştir. Egemenlik yetkisi paylaştırılmıştır.

1961 Anayasası parlamenter sistemi tam anlamıyla benimsemiştir. Bu yüzden sistemin bir gereği olarak yürütme görevini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na vermiştir.²¹³

1961 Anayasası ile TBMM içerisinde ikili meclis yapısına geçilmiştir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki farklı meclis düzeni oluşturulmuştur.

Hükümetin güven oylaması yalnızca Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilirken, Bakanlar Kurulu da sadece Millet Meclisi'ne karşı sorumlu olmuştur. Yasaların kabul edilmesiyle Millet Meclisi karar mercii olmuştur. Millet Meclisi'nin, Bakanlar Kurulu'nu meclis soruşturması haricinde denetlemeye tam yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca

²¹⁰ Yılmaz, s. 47-48.

²¹¹ Kantar, s. 127.

²¹² Koyuncu, s. 77.

²¹³ Yakacak, s. 76-77.

çoğunluğunu Millet Meclisi üyelerinin oluşturduğu karma bir komisyon tarafından bütçe hazırlanmıştır.

Cumhuriyet Senatosu adıyla oluşturulan ikinci meclisin yetkileri ilk meclise oranla daha hafiftir. Cumhuriyet Senatosu'nun güvensizlik oyu vererek hükümeti düşürme yetkisi bulunmamaktadır.²¹⁴

Millet Meclisi üyeleri, halk tarafından genel oy ile dört yılda bir yenilenen seçimler ile belirlenmekteydi. Millet Meclisi, 450 üyeden oluşmaktaydı. Görev süresi dolan üyeler yeniden seçilebilirlerdi. Cumhuriyet Senatosu'nun ise 150 üyesi genel oy ile 15 üyesi ise Cumhurbaşkanı tarafından atanarak seçilirdi. Eski Cumhurbaşkanı ve Milli Birlik Komitesi başkan ve üyeleri, Cumhuriyet Senatosu'nun doğal üyeleri olarak kabul edilmişlerdir. Senato üyelerinin görev süresi 6 yıldır. Görev süresi dolan üyelerin yeniden seçilmesinde bir sorun yoktur.

1961 Anayasası'nda da yasama yetkisi TBMM'ye aittir. Kanun teklif etme yetkisi TBMM üyelerine ve Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Üyeler, meclislerin ilgili komisyonlarında kendi kanun tekliflerini savunabilirler. Oluşturulan kanun teklif ve tasarıları, öncelikle Millet Meclisi tarafından görüşülüp, ret veya kabul edilebilir. Millet Meclisi tarafından kabul edilen metinler, Cumhuriyet Senatosuna gönderilir. Cumhuriyet Senatosu'na gönderilen metinler olduğu gibi kabul edilirse metin kanunlaşır. Anayasa değişikliği, TBMM'yi oluşturan meclisler tarafından, üye tam sayısının 2/3 çoğunluğunun oyuyla gerçekleştirilmektedir.

TBMM'nin özel-genel af çıkarmak, kanun koymak, değiştirmek veya kaldırmak, para basılmasını kararlaştırmak, milletlerarası antlaşmaları onaylamak, bütçe kanunlarını görüşmek ve kabul etmek gibi birden fazla görevi bulunmaktadır.²¹⁵

1961 Anayasası'nda yürütmenin bir kanadı olan Cumhurbaşkanı; yükseköğrenim görmüş ve kırk yaşını doldurmuş, meclis üyeleri içerisinde gizli oy ile yedi yıllığına seçilmektedir. Üye tamsayısının 2/3 çoğunluğu ile seçilen Cumhurbaşkanı ilk turda belirtilen oy çoğunluğuna ulaşamazsa salt çoğunluk ile seçilebilmektedir.

Cumhurbaşkanı olarak seçilen kişinin parti üyeliği ve TBMM üyeliği sona erer. Bir kişi iki kez art arda Cumhurbaşkanı olarak seçilemez.

²¹⁴ Erbay, s. 78.

²¹⁵ Polat, s. 65-66.

Cumhurbaşkanı, milletin birliğini ve devletin başını temsil etmektedir. Bakanlar Kurulu'na gerekli hallerde başkanlık eder. Cumhurbaşkanı, ülkeye yabancı temsilcileri kabul ederken yabancı ülkelere de devletimizi temsil edenleri göndermektedir. Yaşlılık ve hastalık mazeretleriyle bazı mahkûmların cezalarını kaldırabilir veya hafifletebilir. Uluslararası antlaşmaları onaylar ve yayımlar. Cumhurbaşkanı, Başkomutanlık görevini de temsil etmektedir. Cumhurbaşkanı yalnızca vatana ihanet suçlamasıyla yargılanır, bunun dışında kalan görevleri ile ilgili işlemlerden sorumlu tutulmamaktadır. Karşı imza kuralına istinaden, Cumhurbaşkanı kararlarında imzası bulunan ilgili bakanlar ile başbakan bu sorumluluğu üstlenmektedir.

Hastalık hali, yurtdışına çıkma, görevi bırakma ve ölüm gibi nedenlerden ötürü boş olan Cumhurbaşkanı makamına Cumhuriyet Senatosu Başkanı vekillik etmektedir.

Yürütmenin bir diğer kanadı olan Bakanlar Kurulu, TBMM üyeleri içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başbakan ile Başbakan tarafından milletvekilliği seçilme yeterliliğine sahip olanlar veya meclis içerisinde seçilen bakanların Cumhurbaşkanı tarafından atanması ile oluşturulmaktadır. Başbakan tarafından oluşturulan Bakanlar Kurulu listesi meclislere sunulup, Bakanlar Kurulu programının meclislerde okunmasından hemen sonra, Millet Meclisinin güvenoyuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanıdır. Ayrıca Başbakan bakanlıklar arasında işbirliğinin sağlanmasını ve hükümetin genel siyaset politikasının yürütülmesini hedefler. Bakanlar Kurulunun kolektif sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca her bakan, kendi bakanlıklarına ait işlemlerinden ötürü de bireysel sorumluluğa sahiptir.²¹⁶

1961 Anayasası'nda yargı organına baktığımızda, yargı etkisi bağımsız mahkemelere verilmiştir. Hâkimlere, hiçbir kurum veya zümre, talimat ve emir veremez.

1961 Anayasası'nın en önemli icraatı Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasıdır. Anayasa Mahkemesinin kurulması ile TBMM içtüzüğü ile kanunların anayasaya aykırılığının önüne geçilmesi önlenerek, anayasanın üstünlüğünün sağlanmasına olanak tanımıştır.²¹⁷

Anayasa Mahkemesinin yanı sıra Uyuşmazlık Mahkemesi ve Askeri Yargıtay kurulmuştur. Danıştay, Askeri Yargıtay, Uyuşmazlık Mahkemesi, Yargıtay ve Anayasa

²¹⁶ Polat, s. 66-67.

²¹⁷ Polat, s. 67-68.

Mahkemesi yüksek mahkeme olarak sayılmıştır. Ayrıca Yüksek Hâkimler Kurulu kurulmuştur. Böylelikle hâkimlerin güvencesi sağlanmıştır.²¹⁸

1961 Anayasası, 157 maddeden oluşmaktadır. “*Genel Esaslar, Temel Haklar ve Ödevler, Cumhuriyetin Temel Kuruluşuna İlişkin Kurallar, Devrim Yasalarının Korunması ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile İlgili Kurallar, Geçici Hükümler ve Son Hükümler*” şeklinde 6 kısımdan oluşmaktadır.

1961 Anayasası, sosyal haklara geniş ölçüde yer veren ve düzenleyen ilk anayasadır.²¹⁹

1961 Anayasası’nın uygulamış olduğu hükümet sistemi, “*Westminster Tipi Parlamenter Sistem*” olarak adlandırılmaktadır.²²⁰

1961 Anayasası’nda yargı erkinden ve yasama erkinden “*yetki*”, yürütme erkinden ise “*görev*” olarak söz edilmiştir. Yürütme erkini zayıflatarak siyasi iktidarın etkinliği sınırlandırılmak istenmiştir. Böylelikle sivil ve askeri bürokrasinin etkinliği artmıştır.²²¹

1961 Anayasası dönemi içerisinde, 1965 ile 1971 yıllarının dışında kalan, cılız ve değişken meclis çoğunluklarına dayalı hükümetler siyasal bakımda zayıf düşmüşlerdi. Sıklıkla değişiklik gösteren hükümetler, karma hükümetler söz konusu zayıflığın sebebi ve de göstergesiydiler. Fakat söz konusu durum anayasanın özünden ziyade seçim ve parti düzeninden ötürüydü.

1961 Anayasası’ndaki çift meclis sistemi beklenen sonucu vermemiş ve yasama faaliyetlerinin tembelleşmesine sebep olmuştur.²²²

1961 Anayasası’nda 1971 ve 1973 Anayasa değişiklikleri ile yeni düzenlemeler yapılmıştır.²²³

²¹⁸ Koyuncu, s. 78.

²¹⁹ Servet Yiğit, *1876 Kanuni Esasiden 2017 Anayasa Değişikliğine Türkiye’de Olağanüstü Yönetim Usulleri ve Kamu Yönetimine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, 2019. s. 51.

²²⁰ Mahmut Erdoğan. *Başbakanlık Sistemi ve Parlamenter Sistemdeki Krizler Neticesinde Ortaya Çıkan Yeni Türk Tipi Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2019. s. 32.

²²¹ Mürşide Şimşek. “Çoğulculuk ve Vesayet İkileminde 1961 Anayasası.” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22. TBMM’nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı (2020): 226.

²²² Tanör, s. 430-431.

²²³ Yiğit, s. 53.

12 Eylül 1980 darbesi ile 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır.²²⁴

²²⁴ Tanör, s. 419.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE HÜKÜMET SİSTEMİ

3.1 1982 Anayasası'nda Hükümet Sistemi

12 Eylül 1980 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetleri askeri müdahale ile yönetime el koymuştur.²²⁵ Böylelikle gerçekleştirilen darbe ile 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış olan ve 1982'de tekrardan yeni oluşturulan anayasa kabul edilmiştir.²²⁶

1961 Anayasası'nda zayıflatılmış bir yürütme bulunmaktaydı. 1980 darbesinin temel sebeplerinden biri olarak, 1961 Anayasası'nın benimsediği parlamenter sistemin bazı açıklarının olduğunu ve bu açıkları kapatabilmek amacıyla yeni bir anayasa hazırlama girişiminde bulunulmuştu. Bu yeni anayasayı hazırlamak için Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Kurucu Meclis ise kendi içinde Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyi olmak üzere iki ayrı kola ayrılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi, Kurucu Meclis'in 165 üyesini de kendisi atayacak ve hazırlanacak olan anayasa taslağına da son şeklini kendisi verecektir.

1961 Anayasası'na göre 1982 Anayasası'nın daha uzun olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 1982 Anayasası, 177 madde ve 16 geçici maddeden oluşmaktadır.

1982 Anayasası, daha uzun ve daha detaycı olmakla beraber, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak yürütmeyi güçlendirmiş ve tıkanıklıkların giderilmesi için çözüm yolları aramıştır.

1982 Anayasası'nın, 1961 Anayasası'ndan bir diğer farkı da, “görev” olarak adlandırılan yürütme gücü, “yetki” olarak adlandırılmıştır. 1982 Anayasası'nın birçok maddesi yürütme erkini, yasama ve yargı erklerinden daha fazla güçlendirmiştir. Böylelikle otoriter idare özellikleri de bu durum karşısında ortaya çıkmıştır.²²⁷

1982 Anayasası da, 1961 Anayasası gibi parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. Yasama yetkisi, TBMM'ye verilmiş olup, bu yetkinin devredilemeyeceği kayıt altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın ilk haliyle kanun teklifi verme yetkisi milletvekilleri ile beraber bakanlar kuruluna da verilmiştir.²²⁸

²²⁵ Yılmaz, s. 49.

²²⁶ Erat, Demirkanoglu, s. 434.

²²⁷ Koyuncu. S. 82-83.

²²⁸ Erat, Demirkanoglu, s. 434-435.

1982 Anayasası'nda yürütme gücü Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanına verilmiştir. Bakanlar Kurulu meclise karşı sorumlu olup Cumhurbaşkanı ise sorumsuzdur.

1982 Anayasası otoriteyi vurgulayıp ve yürütme kanadını güçlü tutan bir anlayış benimsemiştir. Buradaki yürütmenin güçlendirilmesinden kasıt Cumhurbaşkanlığının güçlendirilmesini ifade etmektedir.²²⁹

Türkiye'nin 1961 Anayasası'ndan sonra ki 1982 Anayasası dönemi hükümet sisteminin dönüşümünü kısaca aşağıdaki çizelgeyle şu şekilde ifade edebiliriz:

Çizelge 3.1 1982 Anayasası Hükümet Sistemindeki Niteliksel Dönüşümler ²³⁰

	DÖNEMİ	MEŞRULUK BOYUTU AÇISINDAN	YETKİ BOYUTU AÇISINDAN
SAF PARLAMENTARİZM (Tek Meşruluğa Dayalı-Çift Kanatlı Yürütme Organı)	1961 Anayasası Dönemi	Tek Meşruluk Sistemi	Çift Kanatlı Yürütme Organı
BOZULMUŞ PARLAMENTARİZM (Tek Meşruluğa Dayalı-Çift Başlı Yürütme Organı)	2007 Değişikliğinden Önceki 1982 Anayasası (1982-2007 yılları arasında)	Tek Meşruluk Sistemi	Çift Başlı Yürütme Organı
BOZULMUŞ PARLAMENTARİZM (Çift Meşruluğa Dayalı-Çift Başlı Yürütme Organı)	2007 Değişikliğinden Sonraki 1982 Anayasası (2007-)	Çift Meşruluk Sistemi	Çift Başlı Yürütme Organı

1982 Anayasası'nda birçok değişiklik yapılmış ve bu değişiklikler hükümet sistemini de etkilemiştir. 1982 Anayasası'nda hükümet sistemlerinin evrimini detaylıca inceleyelim.

3.1.1 28 Ağustos 2014'ten önceki dönem (Parlamentar Sistem)

1982 Anayasası günümüze kadar birden fazla değişikliğe uğramıştır. 2007 ve 2017 de yapılan anayasa değişiklikleri, yürürlükteki hükümet sistemini etkileyen değişikliklerdir. 2007 yılında yapılmış olan anayasa değişikliği ile 2014'te, 2017'de

²²⁹ Erat, Demirkanoğlu, s. 434-435.

²³⁰ Nur Uluşahin. "Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler." *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 3. 1(2011): 29-38.

yapılmış olan anayasa değişikliğinde ise tam anlamıyla 2018’de hayata geçmiştir. 2007 ve 2014 yıllarında yapılan değişiklikler hükümet sistemini hukuken değiştirirken, yapılan değişikliklerin sonraki yıllarda uygulanmaya başlanması ile beraber fiili olarak hükümet sistemi de değişmiştir.

1982 Anayasası’nda hükümet sistemine baktığımızda otorite vurgusu yürütme erki üzerindedir. Yürütme organına ve esasen cumhurbaşkanına verilen yetkiler hükümet sistemini saf parlamenter sistemden uzaklaştırmış ve kuvvetlerin arasındaki dengenin bozulmasına yol açmıştır.

Uluşahin’e göre bu sistem bozulmuş parlamentarizm, Yokuş’a göre ise zayıflatılmış parlamentarizm olarak ifade edilmektedir. Fakat Gözler, 1982 Anayasası’nın kurmuş olduğu hükümet sistemini “*saf parlamenter hükümet sistemi*” olarak adlandırmıştır.

Anayasanın 8. maddesine göre, “*Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.*” yani yürütme, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından oluşmaktadır. Yürütme organı iki başlıdır. Bu kapsamda, 1876’dan itibaren, 1921 Anayasası hariç olmak üzere iki başlı yürütme yapısı korunmuştur.

Cumhurbaşkanı meclis üyeleri içerisinde veya meclis üyeleri dışından meclis tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı kırk yaşını doldurmuş, yükseköğretimini tamamlamış ve milletvekili olarak seçilme yeterliliğini taşıyor olmalıdır. Cumhurbaşkanı yedi yıl süre için seçilmektedir.

Bakanlar Kurulu ise 1961 Anayasası’nda aynen belirtildiği üzere göreve gelmektedir. Anayasanın 109. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında Bakanlar Kurulu’nun meydana gelişi şu şekilde ifade edilmiştir; “*Başbakan ataması, Cumhurbaşkanınca, TBMM üyeleri içerisinde atanır. Bakanların ataması, TBMM üyeleri ya da milletvekili seçilme yeterliliğine haiz olanlar içerisinde Başbakan tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanı tarafından atanır; gerekli görüldüğünde Başbakanın tavsiyesiyle Cumhurbaşkanı tarafından görevleri sonlandırılır.*” Burada 1961 Anayasası’ndan değişik olan, bakanın meclis içinden olmayanların da seçilebileceğidir.²³¹

²³¹ Seyhan, s. 117-118-119-120.

Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğu 1982 Anayasası'nın 105. maddesinde düzenlenmiştir. *“Cumhurbaşkanının anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzasına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur. Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dâhil, yargı mercilerine başvurulamaz.”*

Bakanlar Kurulunun göreve gelişi ve göreve devamı için güvenoyu ilkesi kabul edilmiştir. 110. maddesine göre *“Bakanlar Kurulunu içeren liste TBMM'ye takdim edilir. TBMM tatilde ise toplantı için çağırılır. Bakanlar Kurulunun planı, kuruluşu itibariyle en geç yedi gün içerisinde Başbakan ya da bir bakan tarafından TBMM'de okunur ve güvenoyuna ilkesine başvurulur...”* ifadesi ile Bakanlar Kurulunun göreve başlayacağı zaman başvuru olan *“güvenoyunu”* düzenlemiştir.

Anayasanın 112. maddesinde ise *“Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur. Her bakan, Başbakana karşı sorumlu olup ayrıca kendi yetkisi içerisindeki işlerden de sorumludur.”* şeklindeki düzenleme ile görev esnasında bakanların bireysel sorumluluğunu ve bakanlar kurulunun kolektif sorumluluğunun, meclis güvenine bağlı olduğunu belirtmektedir.

Fesih yetkisi, 1982 Anayasası'nda seçimlerin yenilenmesi başlığı altında Cumhurbaşkanın seçilmesi ve hükümetin kurulması gibi konularda tikanıklıkları önleyebilme gayesine yönelik bir önlem olarak gelmiştir.²³²

Fesih yetkisi anayasanın 116. maddesinde, *“TBMM Seçimlerinin Cumhurbaşkanınca Yenilenmesi”* başlığı altında tasarlanmıştır. Madde metnini şu şekilde ifade edebiliriz: *“Bakanlar Kurulu'nun, 110. maddede belirttiği güvenoyu ilkesini sağlayamaması ve 99. veya 111. maddeler uyarınca güvensizlik oyuyla düştüğü hallerde; kırkbeş gün içerisinde yeni Bakanlar Kurulu'nun oluşturulamadığı veya oluşturulduğu halde güvenoyu alamaması durumunda Cumhurbaşkanı, TBMM Meclis Başkanına danışarak, seçimlerin tekrarlanmasına karar verebilme yetkisine sahiptir. Başbakanın güvenoyu alamamasından ötürü göreve başlayamamasının dışında görevinden istifa etmesi üzerine kırkbeş gün içerisinde ya da yeni seçilen TBMM Başkanlık Divan*

²³² Seyhan, s. 120-121.

seçimlerinden sonra yine kırkbeş gün içerisinde Bakanlar Kurulu'nun oluşturulmaması durumunda da Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanına danışarak seçimlerin tekrarlanmasına karar verebilir...”

Gözübüyük'ün düşüncesine göre, Cumhurbaşkanına Cumhuriyet dönemi süresince en kapsamlı yetkiler 1982 Anayasasının kabulüyle tanınmıştır. Cumhurbaşkanına kapsamlı yetki hakkı tanınması ve Cumhurbaşkanına verilen söz konusu yetkilerden hangilerini yalnız başına kullanabileceğinin Anayasa'da belirsiz bırakılması, 1982 Anayasası'nda yarı-başkanlık sisteminin getirildiği yönünde bir kanıya neden olmuştur. Fakat Soysal'ın da belirttiği gibi yarı-başkanlık sisteminden söz edebilmemiz için devlet başkanının yürütmenin karar sürecine doğrudan katılması ve halk tarafından seçilmesi gerekmektedir.

1982 Anayasası'nın kabul edildiği dönem ile 2007 yılında Anayasa'da yapılan değişikliklere kadar uzanan süreçte anayasal anlamda yürürlükte tek bir hükümet sistemi olsa da fiili anlamda uygulanan hükümet sistemi, ülkede değişiklik gösteren güç dengelerinden ötürü farklılaşmaktadır.

1970 ve 1990 yılları arasında Türkiye'de azınlık ve koalisyon hükümetlerinin oluşturmuş olduğu “*Meclis Hükümeti Tipi Parlamenter Sistem*”in uygulandığı belirtilmiştir. 1991'den 2002'ye kadar geçen süreç içerisinde kurulan hükümetlerin tümü ise birer koalisyon hükümeti olmuştur. Bunlara binaen 2002 öncesindeki takribi 20 yıllık süreç içerisinde uygulamada yasama ile yürütme erkleri arasındaki ilişkiler bu çerçeveye ile sınırlı kalmamıştır.

Türkiye'nin sekizinci Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal (1989-1993) ile dokuzuncu Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel (1993-2000)'in görev süreleri içerisindeki bazı kısımlarda sahip oldukları yetkileri, fiili bir yarı-başkanlık sistemi yaratmışçasına kullanmışlardır.²³³

Başbakanlık makamından Cumhurbaşkanlığı makamına seçilen bu liderler, ülkenin iç ve dış siyasetinde belirleyici rol almışlardır. Bazı yazarlara göre bu iki lider Cumhurbaşkanından ziyade fiili bir başkan gibi davranış sergilemişlerdir.²³⁴

2002 yılında Ak Parti'nin %34,42 oy oranıyla tek başına yönetime gelmesiyle Türkiye'deki koalisyon hükümetler son bulmuştur. Başbakanı yürütme içerisinde öne

²³³ Seyhan, s. 121-122-126.

²³⁴ Seyhan, s. 121-122-126.

çıkaran siyasal bir alt yapı ile tek başına iktidar olabilecek kadar oy çoğunluğuyla birleşince, hem yürütmeye hem de yasamaya hâkim bir başbakan ile birlikte Türkiye’de uygulanan hükümet sisteminin de vasfı değişmiştir.

Türkiye’de 2002 seçimleriyle beraber “*Meclis Hükümeti Tipi Parlamenter Sistem*” son bulmuş ve “*Başbakanlık Tipi Parlamenter Sistem*” dönemine geçilmiştir.

Ak Parti’nin %46,58 oy oranıyla 2007 yılındaki seçimde tekrardan iktidarın başına gelmesiyle birlikte “*Başbakanlık Tipi Parlamenter Sistem*”in Türkiye’de iyice yer edindiğini söyleyebiliriz.

Sonuç itibariyle, 2002 yılına kadar uygulanan hükümet sistemi “*Meclis Hükümeti Tipi Parlamenter Sistem*” olmuş ve zaman zaman göreve gelen dominant cumhurbaşkanlarının etkisi ile “*Yarı-başkanlık Hükümet Sistemi*” şeklinde uygulanmıştır. Bu durum cumhurbaşkanının 2014 yılında seçimle göreve gelmesine kadar olan süreçte devam etmiştir. Ancak 2002 yılından sonra net bir şekilde “*Başbakanlık Hükümet Tipi Parlamenter Sistem*” uygulanmaya başlamıştır.²³⁵

Bu başlıkta Türkiye’de 28 Ağustos 2014’ten önceki dönem ele alınmıştır. Bir sonraki başlıkta 28 Ağustos 2014 ile 9 Temmuz 2018 yılları arasındaki dönem ele alınacaktır.

3.1.2 28 Ağustos 2014-9 Temmuz 2018 Arası dönem (Yarı Başkanlık)

Cumhurbaşkanının konumu, 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklerle güçlendirilmiştir. 2007 değişiklikleri ile de başkanlık sistemi tartışmaları gündeme gelmiştir.

2007 Anayasa değişikliklerine baktığımızda, Anayasa’nın 101. ve 102. maddelerinde 31 Mayıs 2007 tarihinde yapılan değişikliklerle cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıldan 5 yıla düşürülmüş ve cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür. 5 yıl olan yasama dönemi ise 4 yıla indirilmiştir.²³⁶

10 Ağustos 2014 yılında Cumhurbaşkanı ilk defa halk tarafından seçilmiştir ve görevine 28 Ağustos 2014 itibariyle başlamıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri bir arada yapılmış ve 9 Temmuz 2018 tarihi itibariyle de

²³⁵ Seyhan, s. 126-127.

²³⁶ Seyhan, s. 127.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi fiilen başlamıştır. Türkiye'nin bu iki dönem arasındaki süreç içerisinde yarı-başkanlık sistemini deneyimlediğini ifade edebiliriz.²³⁷

2007 yılı anayasa değişikliği ile 96. maddede meclisin yapacağı seçimler dâhil olmak üzere tüm işlerinde üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanılacağı kararlaştırılmıştır. Böylelikle 11. Cumhurbaşkanı seçiminde karşılaşılabilecek sorunlar giderilmiştir.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesi, hükümet sistemi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur. Bu değişiklik, mevcut hükümet sisteminin yarı başkanlık sistemi mi yoksa parlamenter sistem mi olduğu yönünde tartışmalara yol açmıştır.

Genel olarak bu sistem parlamenter sistem olarak kabul edilmemiş ve hatta bazı yazarlar tarafından başkanlı parlamenter sistem veya yarı başkanlık sistemi olarak nitelendirilmiştir. Bazı yazarlar ise parlamentonun dağılımına göre ya başkanlık sistemine ya da parlamenter sisteme yaklaşabileceğini ifade etmişlerdir. Böylelikle bu durumun “*zayıflatılmış parlamentarizm*” olarak nitelendirilebileceğini belirtmişlerdir.

Yarı-başkanlık sisteminin prototipini oluşturan Fransa ile karşılaştırma yapılarak ülkemizdeki hükümet sisteminin niteliği belirlenmeye çalışılmıştır. 2007 yılında yapılan değişikliklerden sonra ülkemizdeki hükümet sisteminin yarı başkanlık sistemi olmadığını varsayanlara göre, klasik parlamenter sisteme oranla Cumhurbaşkanının yetkileri fazla olmasına rağmen yarı başkanlık sistemindeki bir devlet başkanının yetkilerinden daha azdır. Öyle ki Fransa Anayasası'na göre Cumhurbaşkanına verilen; yasaları halkoyuna sunma yetkisi, kendi inisiyatifiyle parlamentoyu feshedebilmesi, olağanüstü hallerde tek başına yetkili olması ve Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi gibi yetkiler uygulamada ve kâğıt üzerinde ülkemizdeki Cumhurbaşkanına verilen yetkilerden daha fazladır.²³⁸

Türkiye'de Cumhurbaşkanı, Anayasa değişikliklerini içeren kanunların haricinde yasaları halkoylamasına sunmamaktadır. Yalnızca gerekli gördüğü durumlarda Bakanlar Kuruluna başkanlık etmektedir. Seçimlerin yenilenmesi veya fesih yetkisi ise sadece özel durumlarda geçerlidir. Olağanüstü hali gerektirecek durumlarda ise Bakanlar Kurulu ile yetkiyi paylaşmıştır. Gönenç'e göre bu durum, sistemin parlamenter sistemden uzaklaştığı fakat yarı başkanlık sistemi kadarda mevcut yetkilerin olmadığı bir sistem

²³⁷ Kiremitci, s. 85.

²³⁸ Kiremitci, s. 85-86-87.

olmuştur. Bunu da “*başkanlı parlamenter sistem*” olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir.

Hükümet sisteminin 2007 değişikliklerinden sonra, yarı başkanlık hükümet sistemine dönüşebileceğini belirten Yavuz’a göre, 1982 Anayasası’nın 2007 değişikliklerinden önce Fransa Anayasası’ndan bazı farkları bulunmaktaydı. Cumhurbaşkanının da aynı anda hem hükümet başkanı ve hem de devlet başkanı sıfatlarının bulunmaması, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmemesi, Fransa’da olduğu şekliyle cumhurbaşkanının olağanüstü hallerde tek başına inisiyatif kullanamaması gibi belli başlı farkların olduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı’nın Türkiye’de halk tarafından seçilmesi Yavuz’a göre bu farklardan en önemli olanını ortadan kaldırmıştır. Belirtilen diğer iki fark ise yapılan 2007 değişikliği sonrası hükümet sisteminin, yarı başkanlık hükümet sistemi olmadığını ispat etmeye yeterli olmayacağı kanısındadır.

Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye’de 28 Ağustos 2014 ve 9 Temmuz 2018 tarihleri arasındaki zaman diliminde uygulanan hükümet sisteminin yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılması mümkündür. Çünkü Bakanlar Kurulu yasamaya karşı sorumludur ve cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir. Devlet başkanı sınırlı da olsa fesih yetkisine sahiptir.²³⁹

Tüm bu unsurları göz önünde bulundurduğumuzda, 2007 değişikliğinden sonra halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının kişiliğine göre değişikliğe uğrayabilecek esnek bir anayasal sisteme sahip olduğumuzu söylemek mümkündür.

Cumhurbaşkanının sembolik yetkilerini tek başına kullanması ile bunları aşan durumlarda ise karşı-imza kuralı ile kullanılmasında parlamenter sistemden meclisle uyum içerisinde olup yetkilerini tamamen sonuna kadar kullanmasında ise yarı başkanlık sisteminden söz etmek mümkündür. Bu kapsamda 2007 değişikliği sonrasındaki hükümet sistemine net bir tanımlama yapmaktan ziyade uygulanış şekline göre hükümet sistemini değerlendirmek daha doğru olacaktır.²⁴⁰

3.1.3 9 Temmuz 2018 Sonrası dönem (CBHS)

Çok partili siyasal hayata geçişten günümüze doğru uzanan süreç içerisinde Türk demokrasi tarihine baktığımızda darbeler tarihi ile iç içe girdiğini söylemek mümkündür.

²³⁹ Kiremitçi, s. 86-87.

²⁴⁰ Seyhan, s. 136-137.

1961 genel seçimleri sonrasında başlayan koalisyon hükümet dönemleri ülkenin toplumsal olaylara, siyasi krizlere ve istikrarsız idarelere sürüklenmesine sebep olmuştur. Bu durumdan kurtulmak içinde askeri müdahalelere başvurulmuştur. Gelişen bu olaylar hükümet sisteminin parlamenter sistem olmasına bağlanmış ve yeni hükümet sistemi arayışlarına geçilerek cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine doğru uzanan süreç başlamıştır.²⁴¹

Türkiye 16 Nisan 2017 referandumu ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçerek siyasal istikrarsızlıkların önüne geçmiştir. TBMM 26. Yasama Dönemi 2. Yasama Yılı 447 Sıra Sayılı Anayasada değişiklik yapılması hakkında kanun önerisinin gerekçeli bölümünde “...Siyasal ve devlet tarihimizde görülmüştür ki yürürlükte olan anayasaların seçtiği hükümet düzenleri istenen kamusal faydayı gereken düzeyde sağlayamamış, krizlerin, istikrarsızlıkların ve vesayetlerin önünde kesin bir teminat oluşturamamıştır...” şeklindeki ifadesi ile hükümet sistemindeki olumsuzlukları bir zemine oturtmuştur.

6671 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 1982 Anayasası’nda değişikliğe gidilmiştir.²⁴²

Türkiye’de 9 Temmuz 2018 Öncesi ile 9 Temmuz 2018 sonrasında meydana gelen değişiklikler aşağıdaki çizelgede sıralanmıştır:

Çizelge 3.2 9 Temmuz 2018 Öncesi ile 9 Temmuz 2018 Sonrasında Meydana Gelen Değişiklikler²⁴³

	9 Temmuz 2018 Öncesi	9 Temmuz 2018 Sonrası
Cumhurbaşkanı Seçimi	Doğrudan halk tarafından (2007 yılı öncesinde TBMM tarafından seçilmekteydi)	Doğrudan halk tarafından
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	Bulunmaktadır.	Bulunmamaktadır.
Cumhurbaşkanının Yasa Önerisinde Bulunabilmesi	Mümkün Değildir.	Mümkün Değildir.
Cumhurbaşkanına Vekâlet	TBMM Başkanı	Cumhurbaşkanı Yardımcısı

²⁴¹ Polat, s. 99.

²⁴² Abdulkadir Özdemir. *Hükümet Sistemleri Politigi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019. s. 199.

²⁴³ Özdemir, *Hükümet Sistemleri Politigi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*, s. 200.

Çizelge 3.2 Devam 9 Temmuz 2108 Öncesi ile 9 Temmuz 2018 Sonrasında Meydana Gelen Değişiklikler ²⁴³		
Cumhurbaşkanına Soruşturma İsteği	TBMM üye tam sayısının 3/2 si	TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu
Cumhurbaşkanı Yardımcısı	Yok	Var
Cumhurbaşkanının Siyasi Parti Üyeliği	Yok	Var
Cumhurbaşkanı ve TBMM Seçim Tarihleri	Değişik tarihlerde olabilir.	Aynı tarihte olmak zorundadır.
Cumhurbaşkanın Yüce Divan'a Sevki	TBMM üye tam sayısının 3/4	TBMM üye tam sayısının 2/3
Cumhurbaşkanının Veto Yetkisi	Bulunmaktadır.	Bulunmaktadır.
Cumhurbaşkanı İçin Erken Seçim	Olası değildir.	Olasıdır.
Cumhurbaşkanının Görev Süresi	4 Yıl (Sabit)	5 Yıl (Erken Seçim Olabilir)
Cumhurbaşkanının Yetkileri	Sınırlı	Daha fazla
Cumhurbaşkanının Sorumluluğu	Var	Var
TBMM Seçimleri	4 yılda bir	5 yılda bir
TBMM'nin yapısı	Tek kanatlı meclis	Tek kanatlı meclis
TBMM İçin Erken Seçim	Mümkün	Mümkün
Yargı Mensubu Atamalarında Yasama ve Yürütmenin Rolü	Var	Var
Yürütmenin Yapısı	Çift başlı yürütme	Tek başlı yürütme
Yürütme Yetkisi ve Görevi	Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu	Cumhurbaşkanı
Bütçe	TBMM tarafından onaylanmakta ve sistemsel tıkanıklığa müsait	TBMM tarafından onaylanmakta fakat sistemsel tıkanıkları engelleyecek düzenlemeler mevcut.
Başbakan	Var	Var
Kuvvetler Ayrılığı	Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı	Kuvvetlerin sert ayrılığı
TBMM üye sayısı	550	600
Seçim Sistemi	%10 ülke barajlı d'Hondt seçim sistemi	%7 ülke barajlı d'Hondt seçim sistemi

Çizelge 3.2 Devam 9 Temmuz 2108 Öncesi ile 9 Temmuz 2018 Sonrasında Meydana Gelen Değişiklikler ²⁴³		
Bakanlar Kurulu	Anayasada yer almaktaydı.	Anayasada yer almıyor.
Bakan Atamaları	Başbakanın teklifi, Cumhurbaşkanının onayı ve TBMM'nin güvenoyu gerekli	Cumhurbaşkanının ataması ile (TBMM onayına gerek yok)
Seçilme Yaşı	25	18
Yasamada Yer Alan Aktörlerin Yürütmede de Yer Alabilmesi	Mümkün	Mümkün değil
Yüksek Mahkeme Sayısı	6	4
Yakın Olduğu Hükümet Sistemi	1923-2007: Parlamenter 2007-2018: Yarı Başkanlık	Başkanlık Sistemi
Güvenoyu	Güvensizlik oyu ile hükümet düşürülebilir.	Güvensizlik oyu ile hükümet düşürülemez.
Askeri Yüksek Mahkemeler	Var	Yok
TBMM'nin Denetim Yolları	Soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması.	Meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru
Güvenoyu Alınmadığı İçin Hükümetin Kurulamaması	Mümkün	Mümkün değil

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile değişiklikler meydana gelmiştir. Bir sonraki bölümde bu değişiklikler detaylıca ele alınacaktır.

3.2 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye'ye özgü yeni bir hükümet sistemi ortaya çıkmıştır. “*Türk Tipi Başkanlık Sistemi*” olarak anılan sistem Türkiye'ye has bir adlandırmaya sahip olurken daha sonra uygulamada ve dünya literatüründe benzeri olmayan “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*” olarak adlandırılmıştır. Ulusal literatürde bu hükümet sistemi henüz yaygın bir kullanım alanı bulamamıştır ve “*Cumhurbaşkanlığı Sistemi*” olarak da adlandırılabilir. ²⁴⁴

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı seçimine baktığımızda Anayasa'nın 101. maddesi ile “*Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim*

²⁴⁴ Kiremitçi, s. 151-152.

yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından doğrudan halk tarafından seçilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 5 yıldır ve bir kimse en fazla iki kez cumhurbaşkanlığına seçilebilir.²⁴⁵

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile yürütmenin görevleri, bakanların ve cumhurbaşkanının yargılanma ve soruşturma usulleri, yasama ve yürütmenin seçimi, bütçenin onaylanması, yargıya ilişkin bazı düzenlenmeler, yürütme başının kararname yetkisi, seçimlerin yenilenme biçimi gibi birden fazla konuda değişiklikler meydana gelmiştir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ilişkin bazı yazarların yorumu şu şekildedir:

Yıldırım'a göre; “Yürütme ve yasama arasındaki bağ bağlamında kapsamlı bir yelpazede problemlere çözüm getirilmesi beklenen düzen, yürütmenin doğrudan millet tarafından seçildiği ve tek başlı olduğu bir düzendir. Sert kuvvetler ayrılığının bir gereği olarak yürütme organı yasama organının içinden seçilmemektedir. Cumhurbaşkanının direkt halk tarafından seçilmesi ile beraber, yürütme organının yasallığı artmaya devam edecektir. Yasama organı üyelerinin, yürütmenin organının kuruluşunda herhangi bir görevi bulunmadığından, yalnızca yasama organının belirlediği faaliyetlerde yer alacak ve böylece yasamanın niteliği artacaktır. Böylelikle kabul edilmiş olan hükümet düzeni ile beraber, kuvvetler ayrılığının oluşmasında önemli bir yol kat etmiştir.”²⁴⁶

Akıncı'ya göre; “Kabul edilmiş olan düzen kuvvetler ayrılığına dayalı olmakta, parlamenter düzen benzeri tarihi bir geçmişe sahip olmayıp yapısı itibarıyla ve her yönüyle vatanımıza özgü bir tarzdadır. Kuvvetler arası görev dağılımı ve ayırımın açık olduğu cumhurbaşkanlığı hükümet düzeninde, kuvvetler arasında oluşturulan denetim ve denge mekanizması nedeniyle kuvvetlerin hepsi birbirini takip eder durumdadır. CBHS, kuvvetlere olabildiğince özgürlük verirken fren-denge mekanizmaları ile aktif bir kontrol mekanizmasına haiz bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır.”

Devletin temel organlarından olan yasama organı ve yürütme organı seçimlerin yenilenmesine karar verebilmektedir. Seçimlerin yenilenmesi kararı ile birlikte yasama organı ve yürütme organının seçimleri beraber ve aynı gün yapılmaktadır. Bu nedenle

²⁴⁵ Korkmaz, s. 94.

²⁴⁶ Balcı, s. 88-89.

olası kriz dönemlerinde yasama veya yürütme organlarından birinin seçim kararı almasıyla bu krizlerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Devletin ve yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı, yasama organından bağımsız bir şekilde cumhurbaşkanı yardımcılarını, üst düzey bürokratları ve bakanları atama yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanının bağlı olduğu siyasal partisi ile bağı kopmamıştır ve parti üyeliği devam etmektedir.

“Yürütme organı tek başlıdır ve yürütme organının görev ve yetkileri cumhurbaşkanı şahsında toplanmaktadır. Cumhurbaşkanına bütçe kanunu teklif etme yetkisi verilmiştir ve bütçenin onaylanmaması hâlinde bir önceki yılın bütçesi ile devam etmesi sağlanmaktadır. Bu yetki ile birlikte sistemde yaşanabilecek krizlerin önüne geçilebilmektedir.”

Cumhurbaşkanının, siyasal ve cezai sorumluluğu vardır.

Yasama organının, yürütme organına bağımlı olmaması yasamanın niteliğini artırma da etkili olacaktır.

“Güçlü yürütme ile vesayet odakları (askeri, bürokrasi vs.) baskı altında tutarak sivil ve siyasal alanı genişletmek suretiyle demokrasinin sürekliliği sağlanmaktadır.

Yasama organı ve yürütme organının seçimi, siyasal parçalanmışlıkların merkeze toplanmasını sağlayacak zorunlu bir birlikteliği öngörmektedir.

Parlamentar sistemdeki gibi iktidarda kalmanın ve seçilmenin bir süresinin olmamasına göre daha ılımlı bir yapıya ve özelliğe sahiptir.”

Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilir.

“Yasama organı ve yürütme organını farklı seçim dönemlerinde seçen seçmen diğer sistemlere göre daha güçlüdür.”²⁴⁷

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- 1) Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir.
- 2) Yasama, yürütme ve yargı alanında cumhurbaşkanının önemli yetkileri bulunmaktadır.
- 3) Cumhurbaşkanı kararname çıkarma yetkisine sahiptir.
- 4) Yürütme organı tek başlıdır.

²⁴⁷ Balcı, s. 88-89-90.

- 5) Hem yasama organı hem de cumhurbaşkanı birbirlerinin görev sürelerine etki edebilirler.
- 6) Cumhurbaşkanı devlet bütçesini yapabilme yetkisine sahiptir.
- 7) Yasama ve yürütme erkleri arasında personel ve görev ayrılığı kabul edilmiştir.²⁴⁸

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri şunlardır;

- 1) Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı'ndadır ve Cumhurbaşkanı devletin başıdır.
- 2) Yasama seçimlerini ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerini yenileyebilir.
- 3) HSK üyelerini ve Anayasa Mahkemesi üyelerini seçer.
- 4) Üst düzey kamu görevlilerinin atamasını yapar.
- 5) Bakanları ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını kendi seçer.
- 6) Bütçe Kanununu hazırlar ve meclise sunar.
- 7) Yürütme ile ilgili kararnameler çıkarabilme yetkisine sahiptir.
- 8) Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanımına karar verme yetkisine sahiptir.
- 9) Olağan üstü hali gerektirecek durumlarda OHAL ilanına karar verir.
- 10) Türk Silahlı Kuvvetlerine TBMM adına Başkomutanlık eder.
- 11) Yasama erkinden gelen kanunları veto ve onaylama yetkisi vardır. İptali için de kanunları Anayasa Mahkemesine gönderir.
- 12) Sürekli hastalık, bunama ve sakatlık gibi durumlardan ötürü bazı kişilerin suçlarını kaldırır veya hafifletir.²⁴⁹

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile kuvvetler ayrılığı iyice pekişmiştir ve yasama organı, yürütmenin baskısından bir nevi kurtulmuştur. Parlamenter Hükümet Sisteminden farklı olarak kanun tekliflerinin yalnızca meclis tarafından verilmesi ile yasal bir zemine oturtulmuştur. Böylelikle yürütme organı, kendi görev sahasına çekilmiştir ve TBMM'nin etkileri de yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle, güçlü yürütme ve güçlü meclisin kendisini göstermesine olanak sağlamıştır.

Yapılan bu yeni düzenlemeler ile yasama organının yürütme organını denetleme usulleri Başkanlık Sistemine oranla daha geniş açılı bir içeriğe sahiptir. Örneğin, klasik başkanlık sisteminde yer almayan genel görüşme ve yazılı soru uygulaması yeni sistemde

²⁴⁸ Fatih Özkul. "Teorik Çerçeve de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi." *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 1 (2013): 80-81.

²⁴⁹ Balcı, s. 90-91.

yerini korumuştur. Ayıriyeten meclis araştırmasında yürütme organına ait temsilcilerin yer almadığı bir yapının oluşması ve meclis iç tüzüğünde bu yöntemlerin düzenlenmesi, klasik parlamenter sistemden başka olarak etkin bir denetim mekanizmasının ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Parlamenter Sistemde yer alan güvenoyu ve gensoru uygulamaları yeni hükümet sistemi ile kaldırılmış olmasına rağmen yasamanın, yürütme organı üzerindeki denetim mekanizması ile işlerliğini koruyabilecek şekilde düzenlenmiştir.²⁵⁰

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde; Anayasanın 7. maddesine göre yasama görevi TBMM'ye, yürütme görevi Cumhurbaşkanı'na ve yargı görevi ise tarafsız ve bağımsız mahkemelere verilmiştir.²⁵¹

Pek çok alanda düzenlemeler TBMM'ye bırakılırken Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin alanı ise yalnızca yürütme ile sınırlı tutulmuştur. Çıkarılan kararnameler ile kanunlar çelişirse eğer kanunlar geçerli sayılacaktır. Çıkarılmış kararnameler ile ilgili bir konuda kanun çıkarılmışsa kararnameler Cumhurbaşkanı tarafından feshedilir. TBMM tarafından oluşturulan kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından veto edilirse eğer meclis salt çoğunluğunun oyu ile bu veto aşılabılır. TBMM'nin yürütmeye vermiş olduğu kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisine son verilmiştir. Yürütme alanında birden fazla konunun halen kanunlar tarafından düzenleniyor olması yasamayı yürütmeden üstün tutmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile meclis seçimlerinin hemen akabinde meclis içerisinde çıkan yürütme oluşumuna son verilmiştir. Bakanlar Kurulu ve Başbakanlık ibareleri Anayasa'dan çıkarılmıştır. Böylelikle yürütme üzerindeki çift başlılık da ortadan kaldırılmıştır. Ülke siyasetinde güçlü ve etkin bir yönetimin temini için yalnızca Cumhurbaşkanı'na sorumluluk yüklenmiştir.²⁵²

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde salt çoğunluğa sahip olarak göreve gelen devlet başkanı, yürütmenin tüm yetkilerini tek elde toplamıştır. Böylelikle icra organı olarak devletin tüm eylem işlemlerinde, kabinenin kurulmasında ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleyici işlemler gerçekleştirerek istikrarlı yönetim için önemli bir rol almıştır.

²⁵⁰ Polat, s. 117.

²⁵¹ Koyuncu, s. 145.

²⁵² Polat, s. 117-118.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın partisi ile bağlantısı kesilmemiştir. Böylelikle bu durum bazı yazarlar tarafından Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığı konusunda eleştirilere açık hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı aynı zamanda bağlı olduğu partinin de genel başkanıdır.

Bakanlar ve cumhurbaşkanı yardımcılarını cumhurbaşkanı tarafından göreve getirilir ve görevinden alınırlar.

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile üst kademe yöneticiler göreve atanır ve görevden alınırlar. Bakanlıklar ile bakanlıklara bağlı teşkilatların ve de merkezi idareye bağlı kamu tüzel kişiliklerinin cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulması ya da kaldırılması düzenleme altına alınarak yürütme organının kendi alanında güçlü ve etkin bir konumda olması sağlanmıştır.²⁵³

10/07/2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Cumhurbaşkanlığı teşkilatı, Cumhurbaşkanı makamı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı'ndan oluşmaktadır.²⁵⁴

Cumhurbaşkanlığı teşkilatını aşağıdaki çizelgeyle özetlememiz mümkündür.

²⁵³ Polat, s. 118-119.

²⁵⁴ Mehmet Ekmekçi. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Cumhurbaşkanlığı İdare Teşkilatına Etkileri." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21. 3 (2022): 1291.

Çizelge 3.3 Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı ²⁵⁵

CUMHURBAŞKANLIĞI TEŞKİLATI	
CUMHURBAŞKANI	
Cumhurbaşkanlığı Makamı	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özel Kalem Müdürü ✓ Başdanışman ve Danışman ✓ Özel Temsilci ✓ Cumhurbaşkanlığı Yüksek İstişare Kurulu
Cumhurbaşkanı Yardımcıları	
İdari İşler Başkanlığı	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İdari İşler Başkan ✓ Hukuk Ve Mevduat Genel Müdürlüğü ✓ Personel Ve Prensipler Genel Müdürlüğü ✓ Güvenlik İşleri Müdürlüğü ✓ Destek Ve Mali Hizmetler Genel Müdürlüğü
Bağlı Kurum Ve Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı ✓ İletişim Başkanlığı ✓ Savunma Sanayi Başkanlığı ✓ Türkiye Varlık Fonu ✓ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ✓ Devlet Arşivleri Başkanlığı ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı ✓ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ✓ Devlet Denetleme Kurulu ✓ Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı ✓ Strateji Ve Bütçe Başkanlığı
Bakanlıklar	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ✓ Adalet Bakanlığı ✓ Milli Eğitim Bakanlığı ✓ Sağlık Bakanlığı ✓ Ticaret Bakanlığı ✓ Tarım Ve Orman Bakanlığı ✓ İçişleri Bakanlığı ✓ Hazine Ve Maliye Bakanlığı ✓ Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ✓ Milli Savunma Bakanlığı ✓ Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ✓ Kültür Ve Turizm Bakanlığı ✓ Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı ✓ Gençlik Ve Spor Bakanlığı ✓ Ulaştırma Ve Altyapı Bakanlığı ✓ Dışişleri Bakanlığı ✓ Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Ofisler	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Finans ofisi ✓ Yatırım ofisi ✓ Dijital dönüşüm ofisi ✓ İnsan kaynakları ofisi
Politika Kurulları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ekonomi Politikaları Kurulu ✓ Hukuk Politikaları Kurulu ✓ Yerel Yönetim Politikaları Kurulu ✓ Bilim, Teknoloji Ve Yenilik Politikaları Kurulu ✓ Kültür Ve Sanat Politikaları Kurulu ✓ Eğitim Ve Öğretim Politikaları Kurulu ✓ Sağlık Ve Gıda Politikaları Kurulu ✓ Güvenlik Ve Dış Politikaları Kurulu ✓ Sosyal Politikalar Kurulu

²⁵⁵ A. Menaf Turan. "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi." *Social Sciences Research Journal* 7. 3 (2018): 61-62.

21 Ocak 2017 tarih 6771 sayılı kanunla Anayasamızda yapılan değişikliğin 106'ncı maddesi ile “Cumhurbaşkanı yardımcılığı” Türkiye’ye ilk defa getirilmiştir.²⁵⁶ Cumhurbaşkanı yardımcılığı hakkındaki düzenlemelere Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde yer verilmiştir. Yardımcılar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar ve Cumhurbaşkanı’nın vermiş olduğu görevleri yerine getirmekle yükümlü olup Cumhurbaşkanı’na karşı sorumludurlar.²⁵⁷

Başkanlık sisteminden farklı olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminde, Cumhurbaşkanı birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilmektedir. Yardımcıların işlevleri ve görevleri, başkanlık sistemindeki işlev ve görevler ile uyumlu bir şekilde belirlenmiştir.²⁵⁸

Anayasanın 106'ncı maddesinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanı yardımcılığı, Cumhurbaşkanı vekâlet ederler. Cumhurbaşkanının yurtdışı ziyaretleri veya hastalık nedeniyle bir süreliğine görevinden ayrılması durumunda, görevlendirmiş olduğu Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanı vekâlet eder ve ona ait yetkileri kullanır. Cumhurbaşkanlığı makamının kalıcı bir şekilde boşalması durumunda ise en yaşlı Cumhurbaşkanı yardımcısı yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanı’na ait tüm yetkileri kullanır.²⁵⁹ Cumhurbaşkanı yardımcılığı için kurulmuş olan özel kalem müdürlükleri ise yardımcıların tarafından verilecek olan görevleri yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır.²⁶⁰

9 Temmuz 2018’den önce uygulanan hükümet sisteminde, yürütmenin asli unsurları bakanlar idi. Yürütme yetkisinin ortağı durumundaydılar. Türkiye Büyük Millet Meclisi karşısında hem bireysel hem de kolektif sorumluluğa sahiptiler. Bütün sorumluluk ve yetki başbakan ve bakanlara aitti.²⁶¹

2017 değişikliği ile bakanların atanması ve görevlerine ait bilgiler, Anayasanın 106'ncı maddesinde yeniden düzenlenmiştir. Bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınırlar. Bakanlar,

²⁵⁶ Kemal Gözler. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2021. s. 936.

²⁵⁷ Polat, s. 126.

²⁵⁸ Erbay, s. 108.

²⁵⁹ Polat, s. 126.

²⁶⁰ Polat, s. 126.

²⁶¹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 941.

yalnızca Cumhurbaşkanına karşı sorumlu basit görevlilerdir. Bakanların atanması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına tabi değildir.²⁶²

Bakan ve/veya Cumhurbaşkanı yardımcısı meclisteki milletvekilleri arasından atanırsa, milletvekilliği görevi sona erer. Anayasada da belirtildiği üzere, bakanlar ile Cumhurbaşkanı yardımcılarının cezai sorumlulukları bulunmaktadır. Bu kapsamda bakanlar ile Cumhurbaşkanı yardımcılarını, görevleri ile ilgili suçlarda usul bakımından Cumhurbaşkanı ile aynı şekilde yargılanmaktadır.²⁶³

Bakan veya Cumhurbaşkanı yardımcısı hakkında meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile meclis soruşturması açılması hakkında önerge verilir. Meclis üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma açılmasına karar verilir. Yüce Divana sevk kararı alınabilmesi için üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyuna ihtiyaç duyulur. Hakkında Yüce Divana sevk kararı alınan bakan ya da Cumhurbaşkanı yardımcısı Yüce Divanda yargılanır. Seçilmeye engel bir suçtan Yüce Divan kararı ile mahkûm edilen bakan veya Cumhurbaşkanı yardımcısının görevi sona erer.²⁶⁴

Anayasada üst düzey yöneticilerin kimlerden oluşturulduğuna dair herhangi bir hüküm yer almamaktadır. 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan 3 sayılı Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin I ve II sayılı cetvellerinde yer alan pozisyon, kadro ve görevleri işgal eden kişiler üst düzey yönetici olarak kabul edilmişlerdir.²⁶⁵

I sayılı cetvelde yer alan pozisyon, kadro ve görevlere Cumhurbaşkanı kararıyla atanırlar, II sayılı cetvelde yer alanlar ise Cumhurbaşkanı onayı ile atanırlar. 3 sayılı Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin I ve II sayılı cetvellerinde yer alan pozisyon, kadro ve görevler açısından görevden alma usulleri ile ilgili herhangi bir farklılık yoktur.

Üst kademe kamu yöneticileri bakımından 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte yapılan önemli düzenlemelerden biri de yürütmeye kamu görevlisi olmayanlar arasından

²⁶² Erbay, s. 109.

²⁶³ Erbay, s. 109.

²⁶⁴ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 953.

²⁶⁵ Namık Kemal Öztürk. "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Üst Düzey Memurların Atanması." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 33. 4 (2019): 1283.

ya da açıktan yönetici atama imkânının verilmiş olmasıdır. Bu durum kamu yöneticilerinin sınav ile atanmasının istisnası olarak görülür.²⁶⁶

I numaralı cetvelde, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Başkan yardımcıları, rektörler, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı, Devlet Denetleme Kurulu Başkan ve üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Ofis Başkanları, Diyanet İşleri Başkanı, TRT Genel Müdürü, Vali, Merkez Bankası Başkanı, büyükelçiler gibi üst kademe kamu yöneticileri yer almıştır.

I numaralı cetvelde yer alan üst kademe yöneticilerinin en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olma ve kamu kurumunda ve/veya sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmak şartıyla uluslararası kuruluşlar ile serbest olarak veya özel sektörde en az beş yıl çalışmış olmaları ve 657 sayılı kanunun 48'inci maddesinde sayılan genel şartları taşımaları yeterli sayılmıştır.

Atananların görev süresi, atanmış oldukları tarihte görevde bulunan Cumhurbaşkanının görev süresi ile sınırlı tutulmuştur. Cumhurbaşkanı tarafından görev sürelerini doldurmadan görevlerine son verilebilir.²⁶⁷

II numaralı cetvelde ise, bakanlık daire başkanları, Adli Tıp Kurumu Başkan Yardımcıları, Polis Akademisi Başkanı, Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı, hazine kontrolörleri, bakanlık il müdürleri, il müftüleri, bakanlık müfettişleri, kaymakamlar, birinci hukuk müşavirleri, il emniyet müdürleri ve vali yardımcılarını yer almaktadır. Atanacakların en az kamuda beş yıllık hizmetlerinin ve 657 sayılı kanunun 48'inci maddesinde sayılan genel şartları taşımaları yeterli sayılmıştır.

Üst kademe yönetici atama yetkisi Cumhurbaşkanı dışında başka bir makamın teklifine bağlı tutulamaz.

Devlet başkanlarının geleneksel yetkilerinden biri olan Cumhurbaşkanı'nın milletlerarası antlaşmaları onaylama yetkisi, Anayasamızın 104'üncü maddesinin onbirinci fıkrası ile açıklanmıştır. Bu yetki 2017 Anayasa değişikliğinden önceki sistemde de mevcut bulunmaktaydı. Yeni sistemin eski sistemden tek farkı onay kararında yalnızca Cumhurbaşkanı'nın imzasının bulunmasıdır.

²⁶⁶ Halil İbrahim İriş. *Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanmaları Nitelikleri ve Görevlerinin Sona Ermesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, 2020. s.100-101-103.

²⁶⁷ Kiremitçi, s. 131-132.

Anayasanın 90'inci maddesi gereği, bir grup milletlerarası antlaşmaların onaylanması “*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır*” (m. 90/1).

Cumhurbaşkanı'nın onaylamış olduğu milletlerarası antlaşmadan doğan sorumluluk, yalnızca Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı'na milletlerarası antlaşmaları yalnızca yayınlama ve onaylama yetkisi değil, askıya alma ve sona erdirme gibi başka yetkilerde 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile verilmiştir.²⁶⁸

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile yasama ve yürütme alanında yapılan değişikliklerle beraber yargı alanında da değişikliğe gidilmiştir. Yargı birliği sağlanarak sivil ya da asker olmalarına bakılmaksızın herkesin aynı yargı sürecine tabii olunması sağlanmıştır. Anayasa Mahkemesinin üye sayısı 17'den 15'e düşürülmüştür. HSYK'nın adı ve yapısıyla ve üyelerinin göreve getirilişi ile ilgili getirilen yenilikler yargının tarafsızlığını ve bağımsızlığını güçlendirmiştir.²⁶⁹

Anayasanın 105'inci maddesine göre, “*Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.*

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

²⁶⁸ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 872-874-875-876.

²⁶⁹ Polat, s. 120.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.

*Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.*²⁷⁰

En yalın hâliyle hükümetin bir yıl içindeki gelir ve gider kaydı diyebileceğimiz kamu bütçesi, bir yıl içerisinde yapmayı planladıkları faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan gelir kaynaklarını içeren belge olarak tanımlamamız mümkündür.

Kamu idareleri tarafından hazırlanan bütçeler hükümet ile kamu idareleri arasında köprü görevi durumunda olan organlarca incelenmektedir. Bu doğrultuda kamu idareleri belirlenen kurallara uymak zorundadırlar. Bu kurallar 5018 sayılı kanunla belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ülkemizde geçilmesi ile 5018 sayılı kanunda da bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerden biri de kamu bütçesinin hazırlanabilmesi için yetkili kılınan kurumlarla ilgilidir. Yeni hükümet sistemi ile günümüzde bütçenin hazırlanmasında Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı görevli olmaktadır.²⁷¹

21 Ocak 2017 tarih 6771 sayılı Anayasa Değişikliği kanununun 161'inci maddesinde yapılan değişiklik ile bütçe kanunun görüşülebilmesi için diğer kanunlardan farklı olarak şu usuller getirilmiştir: *“Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, malî yılbaşından en az yetmişbeş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar”* (m. 161/3).

Cumhurbaşkanının sunmuş olduğu *“bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurulda görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır”* (m. 161/2).²⁷²

Cumhurbaşkanının anayasanın 89'uncu maddesinde belirttiği üzere bütçe kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisine göndermeye yetkisi bulunmamaktadır.²⁷³

Cumhurbaşkanı anayasanın 89'uncu maddesine göre, *“yayınlanmasını uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile*

²⁷⁰ T.C. Anayasası, m. 105.

²⁷¹ Baki Yegen. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kapsamında Bütçe Sürecinin Analizi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S. 1, İzmir 2020, s. 152-158.

²⁷² Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 758.

²⁷³ Yegen, s. 163.

birlikte aynı süre (onbeş gün) içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir(m. 89/1, 2). Bütçe kanunları bu hükme tabi değildir.”

Meclis, Cumhurbaşkanının geri gönderdiği kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul ederse, kanun, Cumhurbaşkanı tarafından bir kez daha geri gönderilemez. Resmi Gazetede onbeş gün içinde yayınlamak zorundadır. Kanun Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra, o kanun aleyhine Cumhurbaşkanı Anayasa Mahkemesinde iptal davası açabilir.²⁷⁴

Türkiye'nin tarihsel koşulları göz önüne alındığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bu koşullar doğrultusunda oluşumuna zemin hazırladığını ve bunun bir ürünü olarak ortaya çıktığını görebiliriz.

Liderlik vasfı ile Türk siyasal hayatında öne çıkan siyasal liderlerin, geçmişte sürekli dile getirilen “*başkanlık sistemi*” önerilerinin, CBHS'nin kabulünde bu tarihsel olgularla beraber değerlendirilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir.²⁷⁵

Bu bilgiler ışığında CBHS'ne baktığımızda, bu sistemin gerçekten başkanlık sistemi ile ne ölçüde uyduğuna ve CBHS'nin bir başkanlık sistemi olup olmayışı akıllara gelen sorular arasındadır. Nitekim Kemal Gözler'in Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi için yapmış olduğu değerlendirmeleri de şu şekilde ifade edebiliriz;

Gözler'e göre Türkiye'de oluşturulmak istenen Türk Tipi Başkanlık Sistemi ya da Başkanlık Sisteminin dünyada uygulanan “*başkanlık sistemi*” ile arasında dağlar kadar fark bulunmaktadır. Bundan ötürü de Türkiye'de bu sistem Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılmıştır. Daha önce hiçbir literatürde kendisine rastlanılmayan bu ifade gerçekten de bir hükümet sistemi midir? Öyleyse Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ne olduğunu irdelememiz gerekmektedir.

Gözler'e göre bu terimin hiçbir literatürde karşılığı bulunmamaktadır. Eren'de Gözler'le aynı düşünce de bulunmuştur ki o da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin anayasa hukuku literatüründe bulunmadığını ifade etmiştir.

Kurulan yapı cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ya da başkanlık hükümet sistemi olarak adlandırılmak istense de burada önemli olan husus yürütmenin tek başlı ya da çift başlı olması hususudur. Sisteme verilecek isimden ziyade yürütme organının tek kişiden

²⁷⁴ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 731

²⁷⁵ Turan, s. 79.

oluşması daha önemlidir. Tabii bu da tek başına yeterli değildir. Bunun yanında başkanlık sisteminin diğer özelliklerini de ne kadar taşıdığına bakılmaktadır.

Gözler, hükümet sisteminin Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılmasını, bu sistemin başkanlık sistemine tam olarak benzememesinden ötürü bunu bir kelime oyunu olarak görmektedir.²⁷⁶

Öyleyse ABD Başkanlık Sistemi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin genel özelliklerine bakmamız daha uygun olacaktır. İki hükümet sisteminin benzerlik ve farklılıkları aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir;

Çizelge 3.4 Türkiye – ABD Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması²⁷⁷

	TÜRKİYE	ABD
Devletin Yapı Şekli	Üniter Yapı	Federal Yapı
Hükümet Sistemi	Sert Kuvvetler Ayrılığı	(Daha)Sert Kuvvetler Ayrılığı
Yasama Organının Seçim Sistemi	%7 Seçim Barajı d’Hont yöntemi	Basit çoğunluk (Tek Turlu)
Yasamanın Görevde Kalma Süresi	Tek Meclisli yapı mevcuttur Meclisin görev süresi 5 yıldır. (Görev süreleri esnekler.)	İki Meclisli yapı mevcuttur. Görev süreleri; Temsilciler Meclisi 2 yıl, Senato 6 yıldır.(Görev süreleri katıdır.)
Parlamentonun Yapı Şekli	Tek Meclisli Yapı	Çift Meclisli Yapı
Parlamento Seçimlerinde Yenilenme Usulü	Seçimler yenilenebilir.	Seçimler yenilenemez.
Yürütme Organının Yapısı	Yürütme yapısı tek başlıdır.	Yürütme yapısı tek başlıdır.
Yürütme Organına Verilen İsim	Cumhurbaşkanı	Başkan
Başkan/Cumhurbaşkanı Nasıl Seçilir	Cumhurbaşkanı, doğrudan doğruya halk tarafından seçilir.	Başkan, iki dereceli halkoylaması sonucunda seçilir.
Başkan/Cumhurbaşkanı Görevde Kalma Süresi	5 yıl ile sınırlıdır.	4 yıl ile sınırlıdır.
Başkan/Cumhurbaşkanı Tekrardan Göreve Gelme Durumu	En fazla iki kez seçilebilir. Şayet erken seçim olursa üçüncü kez de seçilebilir.	En fazla iki kez seçilebilir.
Başkanlık/Cumhurbaşkanlığı İçin Erken Seçim Durumu	Erken seçime gidilebilir.	Erken seçime gidilemez.
Başkan/Cumhurbaşkanının Soruşturulması Durumu	Soruşturulabilir.	Soruşturulabilir.

Çizelge 3.4 Devam Türkiye – ABD Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması²⁷⁷

²⁷⁶ Kemal Gözler. *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017. s. 49-50.

²⁷⁷ Özdemir, s. 194.

Meclis Seçimleri ile Başkan/Cumhurbaşkanı Seçimlerinin Zamanı	Cumhurbaşkanı ve meclis seçimleri aynı tarihte yapılır.	Başkan ve senato seçimleri farklı tarihlerde yapılır.
Başkan/Cumhurbaşkanının Kararname Çıkarma Yetkisi	Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir.	Başkanlık Kararnamesi çıkarabilir.
Yürütme Organının Çıkarılmış Olduğu Kararnamelerin Yargı Denetimi Durumu	Yargısal denetim mevcuttur.	Yargısal denetim mevcuttur.
Yürütmenin Çıkaracağı Kararnameler de Yasama Onayına İhtiyaç Var Mıdır?	Yasamanın onayına ihtiyaç yoktur. Yalnızca OHAL durumunda meclisin onayına ihtiyaç vardır	Senatonun onayına ihtiyaç yoktur.
Başkan/Cumhurbaşkanı Yardımcılarının Sayısı	Birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atanabilir.	Başkan yardımcısı sadece bir kişidir.
Bakan Ataması Durumu	Yasama onayına ihtiyaç olmadan bakan atanır.	Bakan atamasına senatonun onayına ihtiyaç vardır.
Bütçe Nasıl Onaylanır?	Bütçe meclis tarafından onaylanır.(Sistem tıkanıklığının oluşmaması için anayasal düzenlemeler yapılabilir.)	Bütçe senato tarafından onaylanır. Bu durum sistem tıkanıklığına sebep olmaktadır.
Yasama/Senato ve Başkan/Cumhurbaşkanı Uyuşmazlıklarındaki Çözüm Önerisi	Çözüm önerisi yoktur.	Erken seçim, çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.
Yargı Organı Üyelerinin Atanma Durumu	Cumhurbaşkanı ve meclis tarafından belirlenir.	Başkan ve senato tarafından belirlenir.
Başkan/Cumhurbaşkanının Veto Yetkisi	Veto yetkisi bulunmaktadır.	Veto yetkisi bulunmaktadır.
Başkan/Cumhurbaşkanı Siyasi Parti ile İlişği	İlişği bulunabilir.	İlişği bulunabilir.
Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Atanma Durumu	Üst düzey kamu yöneticileri atanırken yasama organının onayına ihtiyaç duyulmaz. Böylelikle sistemsel tıkanıklık oluşmaz.	Üst düzey kamu yöneticileri atanırken senatonun onayına ihtiyaç duyulur. Bu durum sistem tıkanıklığına sebep olmaktadır.

Yukarıdaki çizelgede Türkiye ve ABD’de uygulanan hükümet sistemlerinin benzerlik ve farklılıkları genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini ABD başkanlık sisteminden ayıran en önemli özellik Türkiye’de yürütmenin yasamayı feshedebilmesi ve yasamanın da yürütmeyi görevinden alabilmesidir. Bu durum parlamenter hükümet sisteminin özelliğini taşımaktadır. Başkanlık sisteminde böyle bir durum söz konusu değildir.

Gözler, tüm bu benzerlik ve farklılıklar kapsamında Türkiye’deki hükümet sistemine başkanlık sistemi ya da Türk tipi başkanlık sistemi denilmesinin yanlış olduğunu ve mevcut bir başkanlık sisteminin olmadığını vurgulamaktadır. Gözler,

Türkiye’deki hükümet sisteminin “*Neverland Hükümet Sistemi*” olarak ifade edilebileceğini dile getirmiştir.

Böylelikle, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin dünyada uygulanan diğer hükümet sistemlerinden farklı olarak kendine has bir yapısının olduğu sonucuna varmamız daha doğru olacaktır.²⁷⁸

3.3 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Getirilen Eleştiri ve Öneriler

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, parlamenter hükümet sistemine karşın daha istikrarlı, daha etkili, daha hızlı bir hükümet sistemi olduğu iddiasıyla Türkiye’ye getirilmiştir. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin gelmesiyle kararlar bir kişi tarafından alınacağı için, daha etkili, daha hızlı ve daha rasyonel bir şekilde alınacaktı. Koalisyon hükümetlerine de yer verilmediği için ülke daha istikrarlı bir şekilde yönetilecekti.²⁷⁹ Buradan hareketle Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin olumlu ve olumsuz yanlarına, sisteme getirilen eleştiri ve önerilerin neler olduğuna bakacağız.

3.3.1 Olumlu Eleştiriler

Meclisin çıkaracağı kanunlar yürütmeye etkinliğin ve istikrarın sağlanabilmesinde önemli bir etkidir. Meclisten çıkan kanunların, yürütmenin politikaları ile uyuşmaması durumunda eylem ve idari işlemlerde bazı aksaklıklar meydana gelebilecektir. Bu durum yeni sistemin olumsuz bir yönü olarak düşünülebilir. Yürütmenin, işlem ve eylemlerinin meclis tarafından sınırlandırılabilmesi açısından baktığımızda ise yine aynı durumun olumlu bir eleştirisi olarak değerlendirilebilir.²⁸⁰

Halkın, yeni gelen bu sistem ile gerçekleştirilecek olan seçimlerden hükümetin çıkmama gibi bir olasılığının olmayacağını kesin ve net bir şekilde bilmektedir. Koalisyon ve azınlık hükümetleri gibi zayıflıkları, vesayet krizlerini, hükümet pazarlıklarını içermeyen bu yapı, toplumda büyük bir güven duygusu oluşturabilecektir.²⁸¹

Başkanlık sisteminde, iki seçim dönemi arasında seçime gidilmemektedir. Bu durum yönetimde başarısız bir başkanın olması hâlinde seçime gidilerek başkanın

²⁷⁸ Gözler, *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, s. 57-71-72.

²⁷⁹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s.818.

²⁸⁰ Murat Akçakaya ve Abdülkadir Özdemir. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar.” *Üçüncü Sektör Sosyal ve Ekonomi Dergisi* 53. 3 (2018): 932.

²⁸¹ Erbay, s. 119.

görevine son verilememesine sebep olmaktadır. Başkanlık sisteminin bu olumsuz yanına istinaden Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde hem yasama organı hem de Cumhurbaşkanı erken seçim kararı alabilmektedir.²⁸²

Cumhurbaşkanı hükümet sistemi ile iktidar olmanın tek yolu halk tarafından kullanılan geçerli oyların %50'sinin üzerinde oy alması gerekir. Bu durum mevcut yabancılaşmaları ortadan kaldırırken, siyaset dinamiklerini ortak değerlere ve millete yaklaştıracaktır.²⁸³

Yürütme ve yasamanın uyumsuzluğundan dolayı sistemin kilitlenebilir hâle gelmesi durumu, parlamenter sisteme oranla Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde daha az karşılaşılabilecek bir sorundur. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı ile başbakan arasında yaşanan uyumsuzluklar ülkede problemlere neden olabilmektedir. Bu açıdan baktığımızda, yeni sistemin bu yönüyle parlamenter sistemden güçlü veya üstün olabileceğini söyleyebilmek mümkündür.²⁸⁴

Veto yetkisi başkanlık sisteminde de Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de aynı düzenlemeye sahiptir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde başkanlık sisteminde olduğu gibi bir kişi aynı anda hem yürütme hem de yasama organının üyesi olamamaktadır.²⁸⁵

Parlamenter sistem de yaşanan siyasi başarısızlıklar meclise ve hükümete yansımaktaydı. CBHS'de ise seçmen yaşanan siyasi başarısızlıklara karşı hesap sorabilirlik kazanmıştır.

CBHS ile güçlü meşruiyet ile güçlü yürütmenin yanı sıra güçlü bir sorumluluğunda bulunması gerekmektedir. Koalisyon hükümet dönemlerinde yaşanan partilerin birbirlerini suçlu ilan etmeleri de CBHS ile ortadan kaldırılmış ve net bir çözüm sağlanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bir diğer olumlu yanı da bakanlar kurulunun kaldırılmasıyla milletvekilleri ile aralarındaki bağında kopması sağlanmıştır. Böylelikle söz konusu olabilecek şahsi çıkarlar en alt seviyeye indirilmiştir.

²⁸² Korkmaz, s. 115.

²⁸³ Akgün, s. 55.

²⁸⁴ Akçakaya, Özdemir, s. 932.

²⁸⁵ Korkmaz, s. 115-116.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütmenin tek elde toplanması ile güçlenen yürütme organı sayesinde Türkiye'nin siyasi ve ekonomik açıdan gelişim gösterebilmesi öngörülmektedir. Böylelikle değişen şartlar söz konusu olduğunda bu duruma hızlıca ayak uydurabilecek ve gerçek manada görevini yerine getirebilen bir yürütme organından söz edilebilecektir.²⁸⁶

Anayasamızın 67. maddesi'nde de belirtilen “*temsilde adalet ve yönetimde istikrar*” ilkesi parlamenter sistem ile tam anlamda bir paradoksun oluşmasına sebebiyet verirken CBHS de ise yürütmenin tek elde toplanmasıyla bu ilkenin uygulanmışı daha kolay bir hâl almıştır.²⁸⁷

Yürütmenin görev süresi boyunca yaptığı veya yapamadığı tüm icraatlar bir sonraki seçim döneminde halkın oy kullanımında etkili olacaktır. Böylelikle halk bir sonraki seçimde kimi seçip seçemeyeceğine daha kolay karar verebilmektedir. Bu da CBHS'nin en olumlu yanlarından biridir.

Yasama ve yürütme organları birbirlerinden ayrılmış ve iki organda karşılıklı olarak birbirlerine muhtaç bırakılmıştır. Bu sayede sistemde yaşanabilecek tıkanıklıkların önlenmesi amaçlanmıştır.

CBHS ile başkanın görev süresinin 5 yıl olması ve yalnızca iki dönem için seçilebilmesi de ülkenin siyasi dinamikleri açısından olumlu karşılanmaktadır. Değişim, dönüşüm ve gelişimlere daha fazla etki gösterilebileceği düşünülmüştür.²⁸⁸

3.3.2 Olumsuz Eleştiriler

Başkanlık sisteminde başkan ve başkan yardımcıları halk tarafından seçilmekte olup başkan yardımcıları başkana vekâlet etmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ise Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir, yardımcıları da Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Bu durum meşruiyet noktasında sıkıntı yaşanmasına neden olabilecektir.²⁸⁹

Yeni sistemde Cumhurbaşkanı olarak seçilen kişi partisi ile bağıni sürdürmektedir. Bu durum yürütmenin tarafsız kalamayacağını ve meclisteki diğer

²⁸⁶ Abdulkadir Yıldız. “Başkanlık Sistemi ve Türkiye.” *Kırıkkale Sosyal Bilimler Dergisi* 5. 1(2015): 11.

²⁸⁷ Yüksel Demirkaya. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim*. İstanbul: Hiperyayın, 2018. 265.

²⁸⁸ Burhan Kuzu. “Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti.” *Amme İdaresi Dergisi* 29. 3 (1996): 68-69.

²⁸⁹ Akgün, s. 52.

partilerle uzlaşmanın sağlanabilmesi konusunda sorun oluşturabileceğini gözler önüne sermektedir.²⁹⁰

Başkanlık sisteminde başkanın, senatonun ve kongrenin görev süreleri farklılaşmaktadır. Ülkemizdeki yeni sistemde ise Cumhurbaşkanı ile meclis seçimlerinin aynı zamanda yapılması uygun görülmüştür. Yürütme ve yasamanın uyumlu çalışılacağı hedeflenmiş olsa da bu durum denetim mekanizması açısından sorun teşkil etmektedir. Ayrıca meclisin erken seçim kararında beşte üç gibi nitelikli çoğunluğun aranması yürütmeyi yasamanın üstünde tutmaktadır.²⁹¹

Başkanlık sisteminde bütçeyi yapma yetkisi kongreye aittir. Cumhurbaşkanı hükümet sisteminde ise Cumhurbaşkanı bütçe teklifi hazırlama yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı hazırladığı bütçeyi meclise sunar ve meclis 55 günlük süre içerisinde genel kurulda görüşerek karara bağlanmaktadır.

Bütçenin meclis tarafından onaylanamaması veya belirli süreler içerisinde hazırlanamaması durumunda, Cumhurbaşkanı bir önceki yılın bütçe rakamları üzerinden değerlendirme oranları nispetinde arttırarak yürürlüğe koyma yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla oluşan bu durum meclis yetkisini zayıflatmaktadır.²⁹²

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, kamuoyu ve meclis genel kurul toplantıları ve meclis bünyesinde bulunan ilgili komisyonlardaki görüşmelerde ülkemizde bu yeni sistemin federalizme yol açabileceğini ve bu sebeple de ülkenin bölünebileceği fikri gündeme gelmiştir. Ancak ülkemizde federalizmin oluşabilmesi için anayasanın 127. maddesinde değişiklik yapılması gerekmektedir. Yerel yönetimlere ise kanun yapabilme ve kendilerine ait sınırlar içerisinde bu kanunları uygulayabilme yetkisi verilip bu anlamda özerkliğin verilmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde anayasanın 127. maddesinde bu kapsamda bir değişiklik yapılmamış olup yalnızca ufak değişiklikler yapılmıştır. Böylelikle CBHS ülkemizde mevcut üniter devlet yapısına engel teşkil etmemiştir.

Başkanlık sistemi le yönetilen ülkelerde karşılaşılabilecek sorunlardan biri de yasamada istenilen çoğunluğa ulaşılamaması ve bu yüzden sistemin krize yol açma ve

²⁹⁰ Korkmaz, s. 119.

²⁹¹ Akgün, s. 52.

²⁹² Akgün, s. 54.

kilitlenme durumunun oluşmasıdır. Fakat CBHS de, Cumhurbaşkanı ve meclise ülkeyi seçime götürebilme yetkisi verildiğinden bu tür problemler en aza indirgenmiştir.

CBHS de yürütmenin tek elde toplanmış olması toplumda, mecliste ve farklı kesimlerde “*tek adam rejimi*” veya diktatörlüğün bir türevinin oluşacağı endişesi dile getirilmiştir.²⁹³

Kanun ile Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kaldırılabilmesi de CBHS'nin zayıf yanlarından biri olarak gösterilmiştir.²⁹⁴

3.3.3 Aksayan Yönlerin Düzeltilmesi için Getirilen Öneriler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile cumhurbaşkanlığı seçimi ve meclis seçimleri aynı vakitte yapılacaktır. Seçimlerin aynı zamanda yapılacak olması yürütme anlamında uyumlu ve etkin çalışma alanına imkân vermesi açısından olumlu yönde değerlendirilmesine rağmen kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, Cumhurbaşkanının ve meclisin görev sürelerinin farklı olması ve denetim açılarından önemli bir husustur. Milletvekilliği seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birlikte yapılması her iki tarafın da aynı ölçüde çoğunluğa ulaşmasına sebep olabilecektir. Bu durum da Cumhurbaşkanının yargılanması ve denetimi gibi konularda noksanlık yaratabilecektir.

Bu sebeple meclis seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin farklı görev süreleri ile farklı zamanlarda yapılması daha uygun olacaktır. CBHS'den önceki sisteme baktığımızda Cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıl iken meclisin görev süresi 5 yıla sınırlıydı.

Yeni sistemin getirmiş olduğu bir diğer yenilik ise meclisin ve Cumhurbaşkanının birbirlerini feshedebilme yetkilerine sahip olmasıdır. Böylelikle meclisin ya da Cumhurbaşkanının fesih yetkisini kullanması durumunda, fesih yetkisini kullanan organın kendisini de feshettiğini söyleyebiliriz. Bundan ötürü fesih yetkisini Cumhurbaşkanının teklifi üzerine meclisin ya da meclisin nitelikli çoğunluğu sağlayabilmesi koşuluyla kullanılması daha uygun olacaktır. Cumhurbaşkanını feshedebilmek için meclisin nitelikli çoğunluğu sağlaması ile fesih yetkisini kullanması daha yerinde bir uygulama olacaktır. Çünkü iki organdan birinin bir diğerini feshetme yetkisini kullanmasıyla kendini de feshetmiş durumunda olmasıyla bir denetim veya

²⁹³ Demirkaya, s. 435-436-124-334.

²⁹⁴ Haluk Alkan. *Kurumsal Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Liberte, 2018. 139.

yaptırımın gerçekleştirilmesi çokta kolay olmayacaktır. Hatta uygulanabilirliği de olmayacaktır.²⁹⁵

Yeni sistemin beraberinde getirdiği cumhurbaşkanlığı kararnameleri meclisin yasama yetkisi ile çatışır vaziyette olduğu görünse de bu durum anayasa ile kısıtlama getirilmiştir. Yalnızca belirli alanlarda kararname çıkarabilme yetkisi vardır. Öyle ki bu uygulama tam yerinde bir uygulamadır. Böylelikle yürütme yetkisinin zamanında ve tam olarak yerine getirilmesi açısından önemli bir husustur. Kararnameler ile bu durum sağlanabilmektedir. Fakat kararnameler ile cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanlığı yardımcılıklarına ve bakanlıklara, üst düzey kurumlara atamalar yapması ve yapılan bu atamaların meclis onayına sunulması durumu yasamanın yürütme üzerindeki etkisinin azaldığını gözle görülür şekilde göstermektedir.

Başkanlık sisteminin en tipik örneği olan ABD Başkanlık Sistemine baktığımızda ise başkanın yapmış olduğu atamaların senatonun onayına sunulması zorunludur. Bizde ki sistemde de Cumhurbaşkanının yapmış olduğu atamaları meclis onayına sunması daha uygun olacaktır.

Eski sistemde bütçe hazırlama görevi meclisin görev ve yetkisindeydi. Yeni sistemde ise bu görev Cumhurbaşkanına verilmiştir. Yürütme açısından olumlu bir durum oluşsa da hazırlanan bütçe üzerinde meclisin değişiklik yapabilme yetkisinin olmaması olumsuz bir durumu oluşturmaktadır. CBHS'den önceki dönemde yürütme erki tarafından hazırlanan bütçe taslağı, meclis alt komisyonunda görüşülür ve gerek görüldüğünde değişiklik yapıldıktan sonra genel kurulun onayına sunulmaktaydı. Fakat CBHS'de yürütme erki tarafından hazırlanan bütçe taslağı, meclis genel kurulunda görüşülmektedir. Böylelikle meclis ya bütçeyi iade edecek ya da onaylayacaktır. Yani anlaşılacağı üzere meclisin bütçe üzerinde veto yetkisi kaldırılmıştır. Öyle ki Cumhurbaşkanı ve meclisin görev sürelerinin aynı olmasından ötürü Cumhurbaşkanı ile meclis çoğunluğunun aynı partiden olma olasılıkları yüksek olarak değerlendirildiğinde bütçenin onaylanabilme olasılığı daha ağır basmaktadır. Bu durum da yasama organının yürütme organı üzerindeki denetim mekanizmasını zayıflatmıştır.

CBHS'de yargı erkine baktığımızda Cumhurbaşkanı, yüksek mahkeme üyelerinin bir kısmını doğrudan kendisi atamaktadır. Cumhurbaşkanınca doğrudan atanan üyelerin hiçbiri meclis onayına sunulmamaktadır. Geri kalan bir kısım üyelerin ataması ise meclis

²⁹⁵ Akgün, s. 56.

tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durumu değerlendirdiğimizde meclisin ve Cumhurbaşkanının görev sürelerinin aynı olması ve meclisteki üye çoğunluğunun da Cumhurbaşkanı ile aynı partiden olması ihtimaliyle, Anayasada yargı organı için yapılan değişikliklerde de ifade edildiği üzere “Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” hükmünün uygulanması zorlaşmaktadır.²⁹⁶

Cumhurbaşkanının ve meclisin, seçim ve görev sürelerinin farklı olması ve akabinde Cumhurbaşkanınca yargı organına yapılacak olan atamaların meclisin onayına sunulması, Danıştay ve Yargıtay gibi yüksek mahkemeler tarafından yargı organına atamaların yapılması Anayasa hükmünün uygulanışına olanak tanıyacaktır.

Cumhurbaşkanının yargılanması hususu hem eski sistemde hem de yeni sistemde yalnızca vatana ihanet suçlamasıyla yapılabilmektedir. Cumhurbaşkanı yargılayabilmek için Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine sevkinin sağlanması gerekir. Mecliste, Cumhurbaşkanının partisinin çoğunlukta olmasına neden olabilecek olan seçim ve görev sürelerinin aynı olması uygulaması sebebiyle bu olayın gerçekleşebilmesi düşük bir ihtimaldir.²⁹⁷

Yeni hükümet sistemine meclis içerisinde yer alan parti gruplarının önerilerini ve eleştirilerini de aşağıdaki çizelgeden görebilmekteyiz:

Çizelge 3.5 Parti Gruplarının Öneri ve Eleştirileri²⁹⁸

Meclis İçerisinde Yer Alan Parti Grupları	Eleştiri Konuları	Önerileri
CHP	-Tek adam yönetimi -Kuvvetler Ayrılığının İhlali -Ekonomik ve siyasal sorunların kaynağı	-Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem, -Cumhurbaşkanının sembolik yetkili olması, -Seçim barajının düşürülmesi, -Seçim ve siyasi partiler mevzuatının yeniden gözden geçirilmesi
İYİ PARTİ	-Kuvvetler ayrılığı ihlali -Tarafsız Cumhurbaşkanı -Aşırı yetkili Cumhurbaşkanı	-Güçlendirilmiş ve iyileştirilmiş parlamenter sistem
HDP	-Tek adam rejimi iddiası, -İnsan hakları ihlalleri	-Radikal önlemler,

²⁹⁶ Akgün, s. 56-57.

²⁹⁷ Akgün, s. 57-58.

²⁹⁸ Adem Esen. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Düşünceler.” *Avrasya Dosyası* 12. 2 (2021): 35-36.

Saadet Partisi	-Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali, -Tarafsız olmayan Cumhurbaşkanı, -Aşırı yetkili yürütme	-Tarafsız cumhurbaşkanı olması şartıyla CBHS'nin devamı
Çizelge 3.5 Devam Parti Gruplarının Öneri ve Eleştirileri ²⁹⁸		
Demokrat Parti	-Tek adam rejimi, -Aşırı yetkili yürütme	-Parlamentar sistem
Deva Partisi	-Cumhurbaşkanının tarafsız olmayışı, -Bakanlıkların zayıflaması -Meclisin güçsüz hale gelmesi	-Güçlendirilmiş parlamenter sistem
Gelecek Partisi	-Tek kişi yönetiminin ortaya çıkması, -Meclisi güçlendirilmesi, -Bakanlıkların güçlendirilmesi	-Güçlendirilmiş parlamenter sistem

Takriben yüz pozisyonun üst kademe yöneticiler tanımına girdiği bilinmektedir. Bu yöneticilerin kimlerden oluştuğuna dair iki yasal düzenlemenin bulunduğu ve Cumhurbaşkanının atama konusunda ağır bir yükünün oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple önemli statüde bulunan üst kademe yöneticilerinin doğrudan kararname ile atanması diğer üst kademe yöneticilerin ise farklı atama usullerine göre belirlenmesi daha uygun olacaktır. Böylelikle Cumhurbaşkanının atama yükü daha fazla hafifleyecektir.

Cumhurbaşkanı tarafından atanan üst kademe yöneticileri, bakan ve cumhurbaşkanı yardımcılarının sahip olmaları gereken nitelikler ile ilgili bir çerçeve yasanın çıkarılması, ilgili pozisyon atamalarında yaşanabilecek kuramsal düşüncelerin önüne geçmek fayda sağlayabilecektir.

Kanun niteliğinde olan KHK'ların denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Anayasa değişikliği öncesinde Bakanlar Kurulu Kararnameleri, idari işlem vasfında olduklarından ötürü Danıştay'ın denetimine tabiydi. Bakanlar Kurulu Kararnamelerinin yerini anayasa değişikliğinden sonra Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri almıştır. Bu hususta kararnamelerin çerçeve anayasa ile hangi yargı organının denetimine tabi olduğunu belirlemek yeni sisteme getirilen önerilerden biridir.

Kanun ile CBK'ların kaldırılabilmesi CBHS'nin zayıf yönlerinden biri olarak gösterilmiştir. Kanun ile yürürlükten kaldırılabilen kararnameler çerçeve düzenlemeler ile yürütme alanı içerisindeki mevcut kanunlarla sınırlı tutulması da yeni sisteme getirilen önerilerden bir diğeridir.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının, Cumhurbaşkanına vekâlet durumu ve konumları hakkında anayasal boşluğun bulunduğu sıkça dile getirilen bir eleştiridir. Buna karşın, çerçeve anayasa ile yardımcılarının konumunun belirlenmesi getirilen önerilerden biri olarak ele alınmıştı. Cumhurbaşkanı yardımcılardan hangisinin Cumhurbaşkanına vekâlet etmesi durumu için ise iki öneri sunulmaktadır. Bunlardan ilki, Cumhurbaşkanlığı seçim kanununda belirlenen adayların seçim kampanyaları sürecinde vekâlet yetkisinin verileceği yardımcının ilan edilmesi yönünde açıkça bir hükme yer verilmesi gerektiğidir. İkinci ise Cumhurbaşkanlığı seçim kanununda, meclis üyeleri içerisinde Cumhurbaşkanına vekâlet edecek olan yardımcının atanmasının zorunlu tutulması durumudur. Cumhurbaşkanına vekâlet edecek olan cumhurbaşkanı yardımcısının bu yolla milletvekilliği düşürülür ve temsili makamına geçişi sağlanabilir.²⁹⁹

Öneriler ve yapılan değerlendirmeler sonucunda yeni sistem hizmetlerin tam ve zamanında gerçekleştirilmesi ve yürütmenin etkinliği bakımından olumlu yönde iken, sistemin beraberinde getirdiği bazı eksiklikleri de gözler önüne sermektedir.

Bu kapsamda yapılabilecek düzenlemelerle, globalleşen dünyada değişkenlik gösteren hükümet yapılarına uyum sağlanması ve bu değişikliklere hızlı uyum sağlanabilmesi yolunda önemli adımların atılacağını söylememiz mümkündür.³⁰⁰

²⁹⁹ Alkan, s. 138-139.

³⁰⁰ Akgün, s. 58.

SONUÇ

Hükümet sistemleri ve devlet şekilleri birbirinden oldukça ayrı kavramlardır. Bir ülkede, devletin görevlerini yerine getirebilmesini sağlayan kuruluşa hükümet denilmektedir. Belirli kara parçaları içerisinde egemenlik alanı yaratabilen ve kalıcı kurumlar aracılığıyla otoriteyi uygulamaya çalışan siyasi birliği devlet olarak tanımlayabiliriz. Devlet toplumun her ferdine kucak açan ve hükümetten daha kapsamlı olan bir birliktir. Hükümet ise, devletin sadece bir parçası konumundadır.³⁰¹

Siyasal egemenliği var olan ve devletin yönetsel ihtiyaçları çerçevesinde oluşumunu sağlayan hükümet sistemi, devletlerin siyasal birikimleri ve toplumlara göre şekil almaktadır.

Hükümet sistemlerini tanımlamak istediğimizde herkesçe kabul gören bir tanımının bulunmadığını söylememiz mümkündür. Hükümet sistemleri için günümüze gelene kadar pek çok yazar tarafından farklı yorumlar yapılmıştır. Genel olarak hükümet sistemlerini kuvvetlerin birliğine dayalı ve kuvvetlerin ayrılığına dayalı olmak üzere iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

Kuvvetlerin birliğine dayalı sistemler yasama, yürütme ve yargı erkinin tek elde toplandığı sistemleri ifade ederken; yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirlerinden farklı merkezler tarafından kullanıldığı sistemler de kuvvetlerin ayrılığına dayalı sistemleri ifade etmektedir.³⁰²

Kuvvetlerin birliğine dayalı sistemlerde yasama organında birleşme varsa meclis hükümeti sistemi, yürütme orgnında birleşme varsa da monarşi ve diktatörlük hükümet sistemleri oluşmaktadır. Mutlak monarşide yasama ve yürütme erkleri padişahda toplanmaktadır. Diktatörlükte ise yasama, yürütme ve hatta bazen yargı organının da dâhil tek bir kişide ya da grubun elinde toplandığı bir sistemdir. Meclis hükümeti sisteminde ise yasama ve yürütme erkleri, yasama erkinde birleşmiştir. Bu sistemde yasama organı kanun yapmakta ve de kendi yapmış olduğu kanunları uygulayabilmektedir.³⁰³

³⁰¹ Alkan, s. 113.

³⁰² Koyuncu, s. 180.

³⁰³ Alkan, s. 114.

Kuvvetlerin ayrılığına dayalı sistemler ise sert ve yumuşak ayrılık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kuvvetlerin yumuşak ayrılığında parlamenter sistem, sert ayrılığında ise yarı başkanlık ve başkanlık sistemi denilmektedir. Parlamenter sisteme baktığımızda yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirlerinden yumuşak ayrılmıştır. Yürütme organı bakanlar kurulu ve cumhurbaşkanından oluşur. Yasama ve yürütme birbirini feshedebilir. Aynı kişi yasama ve yürütme organında görev alabilmektedir.

Başkanlık sisteminde ise yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirlerinden kesin ve sert bir şekilde ayrılmıştır. Başkanlık sisteminde, başkan halk tarafından seçilir. Yürütme organı tek kişiden oluşur. Aynı kişi hem yasama hem de yürütme organında görev alamaz ve başkan yasama organını feshedemez. Yarı başkanlık sistemi ise cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği parlamenter bir sistem olarak tanımlanabilmektedir. Yürütme, başbakan ve cumhurbaşkanından oluşmaktadır.

Türkiye, uzun yıllarca parlamenter hükümet sistemiyle yönetilmiş ve 2018 yılında yapılan değişikliklerle başkanlık sisteminin özelliklerini taşıyan kendine has bir sistem olan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” ne geçmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önce anayasada birden fazla değişiklik yapılmıştır.

1876 Kanun-i Esasi, 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası olarak Osmanlı’dan günümüz anayasasına kadar bu değişiklikler devam etmiştir. Kanun-i Esasi de ilk dönemde mutlak monarşi uygulanmış ve 1909 değişiklikleriyle meşruti monarşiye geçilmiştir. 1921 Anayasası ise yasama ve yürütme organlarını, yasama organında toplayarak meclis hükümeti sistemini uygulamıştır. 1924 Anayasası karma bir hükümet sistemini benimsemiştir. Yasama yetkisi meclise, yürütme yetkisi ise İcra Vekilleri Heyeti ile Cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Böylelikle hem meclis hükümeti sistemi hem de parlamenter sistem arasında “karma” bir sistem uygulanmıştır. Askeri darbe sonucuyla oluşan 1961 Anayasası ise parlamenter sistemi benimsemiştir. 1961 Anayasasıyla “çift meclisli sistem” getirilmiştir.

1980 askeri darbesi sonucunda ise 1982 Anayasası oluşturulmuştur. 1982 Anayasası da parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. Yürütme organında cumhurbaşkanının yetkilerini arttırmıştır. Hükümet sistemi tartışmaları Türkiye’de uzun yıllarca süre gelmiştir ve 2017 yılında yapılan referandum ile yeni bir sistem kabul

edilmiştir. 9 Temmuz 2018 tarihi itibariyle de Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulanmaya başlamıştır.³⁰⁴

Bu çalışmada hükümet sistemlerinin genel bir tasnifi yapılmış olup ülkemizde anayasal değişikliklerle uygulama alanı bulmuş hükümet sistemleri açıklanmıştır. Son bölüme geldiğimizde ise konu olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ağırlık verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin özelliklerine baktığımızda; yürütme sadece cumhurbaşkanından oluşmakta olup Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanının yürütmeye ilişkin kararname çıkarma yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, bakanları ve cumhurbaşkanı yardımcılarını atamakla yetkilidir. Meclisin Cumhurbaşkanını görevden alabilmesi şartları zorlaştırılmış ve Cumhurbaşkanı seçimleri yenileme yetkisi verilmiştir.

Bu sistemle seçilme yaşı on sekize düşürülmüş ve milletvekilliği sayısı 550’den 600’e çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanlığı ve meclisin seçimleri beş yılda bir olmak üzere aynı günde yapılması uygun görülmüştür. Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisi kesilmemiştir. Cumhurbaşkanlığına bağlı ofisler ve politika kurulları kurulmuş ve bakanlık sayısı arttırılmıştır.

Genel özellikleriyle değerlendirdiğimizde CBHS tam anlamıyla başkanlık sistemine benzememektedir. Meclisin ve cumhurbaşkanı seçiminin aynı gün yapılması başkanlık sistemine aykırıdır. Fakat bu durum yarı başkanlık ve parlamenter sistemi de yansıtmamaktadır. CBHS’nin Türkiye’ye özgü yeni bir sistem oluşturduğunu söylememiz mümkündür.³⁰⁵

³⁰⁴ Alkan, s. 114-115.

³⁰⁵ Alkan, s. 115.

KAYNAKLAR

- Ahter Yakacak, Gülnihal. *Hükümet Sistemlerinde ve Türkiye’de Devlet Başkanlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2014.
- Akçakaya, Murat ve Özdemir, Abdülkadir. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar.” *Üçüncü Sektör Sosyal ve Ekonomi Dergisi* 53. 3 (2018): 922-944. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.18.11.996>
- Akgün, Gökay. *Yeni Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi, 2019.
- Aktan, Coşkun Can. “Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 8. 1 (2016): 18-35. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/440063>
- Al, Fatih. *Türkiye’nin Demokratikleşme Süreci ve Parlamenter Sisteme Geçiş*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2017.
- Alkan, Aysena. *Türkiye ve Güney Kore Hükümet Sistemlerinin Yönetim Yapısı Bağlamında Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2021.
- Alkan, Haluk. *Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Liberte, 2018.
- Arı, Mehmet. “Yeni Anayasa Tartışmaları ve Hükümet Sistemi Arayışları.” *Politik Ekonomik Kuram Ulusal Sosyal Dergisi* 2. 1 (2018): 87-102. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/508538>
- Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Aydın, Rıfat. *Hükümet Sistemleri ve Siyasi Partiler: Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Parlamenter Sistemler*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2017.
- Aygen, Murat ve Atmaca, Yıldız. “Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’nde Uygulanan Hükümet Sistemleri”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2. 2 (2019): 386-401. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/818981>
- Ayhan, Anı Ezgi. *Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Yaşar Üniversitesi, 2019.
- Balcı, Aykut. *Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Karşılaştırılması ve Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İmkânları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi, 2018.
- Bilgin, Fatih. *Türkiye’de Siyasal Sistem Tartışmaları; Parlamenter Sistemin Sorunlarına Alternatif Olarak Yarı Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2016.
- Bura, Tuncay. *Yarı Başkanlık Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Sistemine Geçiş Sürecinde Türkiye*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2020.
- Çağlar, Nazmiye. “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi.” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19. 4 (2017): 111-117. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389013>
- Çelebi, Ercan. “1921 Anayasası’nın Uygulanmasına İlişkin Değerlendirme ve Tespitler.” *Belgi Dergisi* 22 (2021): 75-93. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1808203>
- Demir, Enes. “Atatürk’ün Perspektifinden TBMM ve 1921 Tarihli Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 73 (2023): 153-173. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3215036>
- Demir, Yusuf Can. *Türk Anayasalarında Hükümet Biçimleri ve 1982 Anayasası Değişikliği Üzerine Yapılan Tartışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2018.
- Demirci, Savaş. *Yasama-Yürütme ve Yargı Ekseninden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2018.
- Demirkaya, Cengiz. *Başkanlık Sistemi ve Yarı Başkanlık Sistemi Analizi: ABD ve Fransa Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, 2017.

- Demirkaya, Yüksel. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim*. İstanbul: Hiperyayın, 2018.
- Diñç, Yusuf Durani ve Yılmaz, Vedat. “ Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yasama, Yürütme, Yargı Organları ile Taşra ve Yerel Yönetimlere Etkilerinin Değerlendirilmesi.” *Ombudsmanlık Akademik Dergisi* 8. 16 (2022): 167-213. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2378766>
- Doğan, Bayram ve Geyik, Ali Fuat. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10. 2 (2020): 19-45. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1478002>
- Doğan, Serhat. *Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi, 2018.
- Dönmez, Gökhan. “Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Hükümet Sistemleri.” *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, edited by Gökhan Dönmez. Ankara: Adalet Yayınevi, 2024, 41-94.
- Ekinci, Ahmet. *Tek Başlı Hükümet Sistemleri*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2020.
- Ekmekçi, Mehmet. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Cumhurbaşkanlığı İdari Teşkilatına Etkileri.” *Gaziantep University Journal Of Social Sciences* 21. 3 (2022): 1283-1301. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2363507>
- Erat, Veysel ve Demirkanoğlu, Yahya. “Kamu Politikaları ve Yasa(Laştır)Ma: Türkiye’de Hükümet Sistemleri Üzerinden Kavramsal Bir Çerçeve.” *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 11. 2 (2022): 428-442. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2454520>
- Erbay, Ali. *Türkiye’de Hükümet Sistemi Olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi, 2018.
- Erdoğan, Mahmut. *Başbakanlık Sistemi ve Parlamenter Sistemdeki Krizler Neticesinde Ortaya Çıkan Yeni Türk Tipi Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2019.
- Erdoğan, Mustafa. Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye. *Özgürlük Araştırmaları Derneği Liberal Perspektif: Analiz*. 2016. <https://oad.org.tr/yayinlar/analiz/baskanlik-sistemi-latin-amerika-tecrubesi-ve-turkiye/>
- Esen, Adem. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Düşünceler.” *Avrasya Dosyası* 12. 2 (2021): 12-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2091415>
- Gezer, Emre. “1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Yapımı Bağlamında TBMM’nin Kurucu Sıfatı.” *Türkiye Adalet Akademi Dergisi* 13. 51 (2022): 501-534. <https://doi.org/10.54049/taad.1093105>
- Gezici, Hikmet Salahaddin. *Türkiye’de Hükümet Sistemi Arayışları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2018.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 1*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020.
- Gözler, Kemal. *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017.
- Gözler, Kemal. “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu.” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 54. 1 (1999): 51-62. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001933
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2021.
- Güler, Tahsin. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri.” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21. 39 (2018): 299-322. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.443821>
- Güvenç, Cemaleddin. *Demokrasi, Seçim ve Hükümet Sistemleri Çerçevesinde Türk Tipi Başkanlık Sistemine Yönelik Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi, 2022.
- Güvenç, İbrahim. *Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2015.

- İşık, Mustafa. *Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Parlamenter Sisteme Yöneltilen Eleştiriler: Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2017.
- İnce, Aykut. *Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Parlamenter Sistem ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi, 2018.
- İriş, Halil İbrahim. *Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanmaları Nitelikleri ve Görevlerinin Sona Ermesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, 2020.
- İtişgen Dülger, Rezzan. *Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti*. (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2017.
- Kaçanoğlu, Hatice. *Türkiye’de Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2022.
- Kalkar, Ömer Şafak. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne Yönelik Bir İçerik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray: Aksaray Üniversitesi, 2020.
- Kama, Sezen. “Parlamenter Hükümet Sistemi Olarak “Westminster Modeli” Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22. 2 (2016):161-201. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275226>
- Kantar, Gökmen. “Demokrasi ve Türk Demokratikleşmesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6. 1 (2020): 123-135. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.664875>
- Kaya, Semih Batur. *Hükümet Sistemi Sınıflandırılmasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Analizi*. (Doktora Tezi). Trabzon: Trabzon Üniversitesi, 2021.
- Kayıran, Mehmet ve Metintaş, Mustafa Yahya. “Türkiye’de Anayasal Gelişme(1876-1924).” *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 1. 1 (2017): 14-41. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/835939>
- Kiremitçi, Mehmet. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. , (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- Korkmaz, Ahmet. *Hükümet Sistemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi, 2020.
- Korkmaz, Tuğrul. “Hükümet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz.” *Akademik Hassasiyetler* 3. 6 (2016): 43-57. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/270522>
- Koyuncu, Cemal. *Türkiye Örneğinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama ve Yürütme İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2021.
- Kuzu, Burhan. “Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti.” *Amme İdaresi Dergisi* 29. 3 (1996): 68-69.
- Mengüç, Yaşar Fatih. *1909 Osmanlı Kanuni Esasi Tadilleri Çerçevesinde Kanun Yapma Usulü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014.
- Mirhanogulları, Mustafa Fahri. *Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi, 2016.
- Özdemir, Abdulkadir. *Hükümet Sistemleri Politigi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.
- Özdemir, Hakan. “Türkiye’nin Parlamenter Hükümet Sistemi Tecrübesine Kısa Bir Bakış.” *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10. 20 (2020): 373-400. <https://doi.org/10.29029/busbed.731958>
- Özden, Şeyma Nur. *1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Hakkında Basına Yansıyan Tartışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi, 2017.
- Özer, Mehmet Akif ve Iskandarov, Shokurukh. “Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Hükümet Sistemleri: Türkiye Örneği.” *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (Jebpir)* 8. 2 (2022): 300-332. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2644390>

- Özer, Semih. *Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasalarında Kuvvetler Ayrılığı; Hükümet Sistemleri ile İktidarın Sınırlandırılması Problemi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, 2020.
- Özkul, Fatih. “Teorik Çerçeve de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.” *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. 1 (2023): 47-104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3028534>
- Özkul, Fatih. “1921 Anayasası’nın Türk Anayasacılığındaki Yeri ve Uygulandığı Dönemdeki Hükümet Sistemine İlişkin Bazı Tespitler.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27. 1 (2023): 27-74. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3089903>
- Öztürk, Namık Kemal. “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Üst Düzey Memurların Atanması.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 33. 4 (2019): 1279-1297. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/840378>
- Polat, Alparslan. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2019.
- Sargut, Abdullah. *Siyasal İstikrar ve Hükümet Sistemleri İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2018.
- Sarıaslan, Fatma. “II. Meşrutiyet Dönemi ve Kanun-i Esâsi: Siyasal Sistem Tartışmaları Ekseninde Bir İnceleme.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 14. 54 (2023): 161-192. <https://doi.org/10.54049/taad.1274413>
- Seyhan, Feyza Merve. *Türkiye’de Uygulanan Hükümet Sistemleri ve 2017 Anayasa Değişikliği ile Benimsenen Hükümet Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2019.
- Sultanlı, İntizar. *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Hükümet Sistemleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016.
- Sur, Süleyman Gürdal. *Türkiye’de Parlamenter Sistem Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2013.
- Şimşek, Mürşide. “Çoğulculuk ve Vesayet İkileminde 1961 Anayasası.” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22. TBMM’nin 100. Yılı Ve Milli İrade Özel Sayısı (2020): 221-240. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.788507>
- Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- T.C. Anayasası. Madde 105.
- Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2012.
- Turan, A. Menaf. “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.” *Social Sciens Research Journal* 7. 3 (2018): 42-91.
- Uluşahin, Nur. Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 3. 1(2011): 29-38. http://dergipark.org.tr/tr/pub/hiad/issue/7650/100136#article_cite.
- Ün, Lütfullah. *Türkiye’de Hükümet Sistemlerinin Kamu Yönetimine Etkileri Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020.
- Yazıcı, Serap. *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Yegen, Baki. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kapsamında Bütçe Sürecinin Analizi.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22. 1 (2020): 151-170. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.544721>
- Yıldız, Abdulkadir “Başkanlık Sistemi ve Türkiye.” *Kırıkkale Sosyal Bilimler Dergisi* 5. 1(2015): 1-14, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/19380/205603>
- Yılmaz, Firdevs. “Türkiye’de Anayasalarda Yürütme Süreci.” *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi* 1. 1 (2018): 43-54. <https://akademikbirikimdergisi.com/index.php/uabd/article/view/6>
- Yılmaz, Vedat ve Yıldız, Mehmet Şerif. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Tartışmalar Ve Yeni Sistemin Etkileri.” *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6. 2 (2022): 507-532. <https://doi.org/10.33399/biibfad.1133083>

Yiğit, Servet. *1876 Kanuni Esasiden 2017 Anayasa Değişikliğine Türkiye’de Olağanüstü Yönetim Usulleri ve Kamu Yönetimine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019.

Yolcu, Tuğba ve Banazılı, Abdurrahman Muhammet. “Kadın Parlamenterler Açısından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Anayasa Komisyon Raporları Üzerinden Bir İnceleme (2016-2023).” *Anasay Dergisi* 8. 27 (2024): 1-18. <https://doi.org/10.33404/anasay.1424267>

Yücel, Bülent. *Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2008.

Yüksel, Cüneyt. “Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri.” *Yasama Dergisi* 25. (2013): 38-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1120972>

Yüzbaşı, Firdes. *Bir Demokratik Hükümet Sistemi Olarak Yarı-Başkanlık Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.

